

Prof. PhDr. Miloš Zelenka, DrSc. – Jozef Tóth jako řeckokatolický kněz, básník a prozaik představuje v podstatě bílé místo v dějinách moderní slovenské literatury a kultury 20. století. Zapomenutá kapitola začleňující proud duchovních textů k estetickým hodnotám domácího písemnictví představuje tuto osobnost jako originálního a dosud neprávem opomíjeného myslitele a představitele tzv. kristocentrické slovesnosti. Je cenné, že na sborníku se podíleli badatelé z několika zemí (ČR, Polsko, Rusko a Slovensko), které spojil zájem o problematiku duchovní literatury. (...) Žánrový charakter těchto vědeckých textů sahá od vzpomínkového charakteru a esejistických vyznání přes minuciózní rozbory až k historizujícímu profilu a k meziliterárním komparacím poetik stredoevropských básníků, k syntetizujícím pokusům vyrovnat se axiologicky i literárněhistoricky s obrazem spisovatele, s jeho začleněním do dějin slovenské literatury. Příspěvky mají nesporně badatelské ambice a jejich zařazení do sborníku je zcela oprávněné.

Doc. Mgr. et Mgr. Ján Gavura, PhD. – vzhľadom na nedostatočné a nepresné miesto Jozefa Tótha v slovenskej literatúre a kultúre je organizácia konferencie a následné vydanie zborníka jedným z najužitočnejších úkonov, ako takúto nepresnosť napraviť. Konferenciu a zborník možno považovať za pilotný projekt, ktorý si vyžaduje pokračovanie a ďalšie detailné spracovanie poznatkov o diele a živote tohto slovenského spisovateľa. (...) Zborník *Jozef Tóth a katolícka moderna* potvrdzuje, že momentálnym centrom vo výskume katolíckej moderny je nitrianska Univerzita Konštantína Filozofa, konkrétne jej Ústav stredo európskych jazykov a kultúr alokovaný na Fakulte stredo európskych štúdií. Svoju oporu má v osobe prof. Tibora Žilku a významnou exekutívnu silou je zostavovateľ zborníka Ján Gallik, pre ktorého je to len ďalší z početných projektov o katolíckej moderne. V súhrne možno konštatovať, že sa podarilo pripraviť užitočný a zmysluplný projekt, ktorý na svoje pokračovanie nebude dlho čakať.

ISBN 978-80-558-1001-0

9 788055 810010 >

Ján Gallik (ed.) JOZEF TÓTH a katolícka moderna

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre – Fakulta stredoeurópskych štúdií
Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr

JOZEF TÓTH
A
KATOLÍCKA MODERNA

Ján Gallik (ed.)

NITRA 2016

Posudzovatelia:

prof. PhDr. Miloš Zelenka, DrSc.

doc. Mgr. et Mgr. Ján Gavura, PhD.

Zborník štúdií z medzinárodnej konferencie s názvom **Jozef Tóth a katolícka moderna**, ktorá sa konala 10. novembra 2015 na Fakulte stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Cieľom konferencie boli interpretačné sondy do bohatého básnického i prozaického diela Jozefa Tótha pri príležitosti jeho 90. narodenín v kontexte tvorby autorov patriacich do umeleckého zoskupenia s názvom slovenská katolícka moderna.

Organizátorom medzinárodnej konferencie bol Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr Fakulty stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, pričom sa konal pod záštitou dekana FSŠ UKF v Nitre RNDr. Attilu Komzsíka, PhD., a predsedu Rady KBS pre vedu, vzdelanie a kultúru Mons. Františka Rábeka.

Vydanie zborníka je financované z edičnej činnosti FSŠ UKF v Nitre a projektu VEGA 1/0060/15 s názvom *Katolícka literatúra v stredoeurópskom priestore*.

© Małgorzata Dambek, Katarína Džunková, Ján Gallik, Marta Germušková, Michal Hospodár, Teodor Križka, Martin Kučera, Margareta Partelová, Enzo Passerini, Pavol Ondřík

Autorom ilustrácie na prednej strane obálky je Michal Tóth.

ISBN 978-80-558-1001-0

OBSAH

Úvod (Tibor Žilka) / 5

Pozdrav (Jozef Tóth) / 7

Małgorzata Dambek (*Poznań*):
Stretnutie svetov – Strauss podľa Tótha / 9

Katarína Džunková (*Petrohrad*):
Mystický vplyv života a tvorby Jozefa Tótha / 15

Ján Gallik (*Nitra*):
Trpiaci mystici / 21

Marta Germušková (*Prešov*):
Dimenzie prozaickej tvorby Jozefa Tótha / 27

Michal Hospodár (*Prešov*):
Symbióza dobra a krásy v živote Jozefa Tótha / 37

Teodor Križka (*Bratislava*):
Pokorný rebel lásky a milosrdenstva / 45

Martin Kučera (*Praha*):
Dílo Jozefa Tótha a Josefa Kostohryze – dva typy poezie definitívni / 57

Margareta Partelová (*Trnava*):
Najkrajšie ruže kvitnú predsa na trňoch z bolesti srdca... / 63

Enzo Passerini (*Bratislava*):
Úvahy o preklade Tóthovej knihy „Spev košického tria“ do talianskeho jazyka / 71

Pavol Ondřík (*Klukušava*):
Jozef Tóth – prorocký duch slovenský... / 79

Kalendárium Jozefa Tótha / 93

Na záver... (Peter Liba) / 95

Summary (Dominika Tekeliová) / 97

Menný register / 101

ÚVOD

Úcta a obdiv patrí básnikovi, ktorý prešiel „čiernou Sorbonou“ a stopy tejto tragickej univerzity dokázal vyjadriť vo svojich literárnych dielach. S nevšednou úctou a obdivom sa vyjadrovali prednášatelia a účastníci konferencie o tvorbe Jozefa Tótha, básnika, prozaika a mysliteľa, čerpajúceho hlavne zo životných skúseností z obdobia 50. rokov (1950 – 1954). Ako „pétépák“ prešiel všetkými podobami a prejavmi útrap, poníženia, fyzického i duševného moru, ktoré ho poznačili na celý život. Poznačili ho, ale nezlomili. Vypestovali v ňom pevný postoj proti zlu, táto stránka jeho tvorby je originálna a práve táto tematická zložka jeho diel ho vyhraňuje a vymedzuje oproti ostatným predstaviteľom katolíckej moderny.

Na konferencii o J. Tóthovi, ktorá sa konala 10. novembra 2015 pri príležitosti životného jubilea básnika, sa hádam najčastejšie spomínali diela, v ktorých sa odhaľuje zlo ako protiklad dobra. Ako príklad na umelecké spracovanie témy o dočasnej prevahe moci diabla vo svete, kde prestanú platiť Božie zákony a Božie prikázania. Mnohí prednášatelia hovorili o dielach 90-ročného autora s touto tematikou. Spomeňme iba tie najväčšie umelecké skvosty z tejto oblasti a ich interpretov: *Človek Jób hovorí s diablom*, *Evanjelium apoštola Judáša*, *Spev košického tria* (Katarína Džunková, Marta Germušková, Margareta Partelová, Enzo Passerini). Prednášatelia vďaka svojej erudícii prenikali do hĺbky literárnych textov J. Tótha. Interpretácie presne a výstižne odhaľovali podstatu básnikovej idey: aj v podmienkach „čiernej Sorbony“ žije a rozmáha sa dobro. A len ten môže podávať svedectvo o ťažkom boji s diabolskými silami, kto to sám skúsil a prešiel náročnými skúškami. Svedčia o tom nielen spomienky J. Tótha, ale aj ďalších osobností, pre ktorých boli „čiernou Sorbonou“ jáchymovské uránové bane, Leopoldov na Slovensku, Valdice v Čechách či Mírov na Morave (Anton Srholec, Rudolf Dobiáš a iní).

Na konferencii sa však riešili aj teoretické otázky. Osobitne treba kvitovať úsilie niektorých prednášateľov o priradenie básnika k predstaviteľom katolíckej moderny. Ukázalo sa, že táto kapitola slovenskej literatúry nemôže byť uzavretá a nemenná, lebo je namieste pričleniť k nim aj ďalšie osobnosti ako predstaviteľov kristocentrickej literatúry. V prednáškach v súvislosti s tvorbou J. Tótha sa často spomínala aj nevšedná osobnosť Pavla Straussa, básnika, esejistu, ale hlavne mysliteľa. Małgorzata Dambek venovala celú prednášku rozboru a porovnávaníu ich literárnych diel. Treba k tomu dodať, že prednášateľka je poľského pôvodu, ktorá už dlhé roky skúma texty P. Straussa.

Pravda, nebola to iba tvorba P. Straussa, ktorá slúžila na komparáciu poetiky obidvoch autorov. J. Gallik vo svojej štúdii skúma spoločné znaky v dielach až troch

básnikov, patriacich do iných národných literatúr. Ide o Jana Zahradníčka z českej, Jánosa Pilinszského z maďarskej a Jozefa Tótha zo slovenskej literatúry. Podobným obsahom sa vyznačuje aj príspevok vedeckého pracovníka z Historického ústavu AV ČR, doc. Martina Kučeru. On si však vybral na porovnanie tvorbu Josefa Kostohryza a Jozefa Tótha. Obidvaja so svojimi postrehmi a vedeckými závermi poukázali na medzinárodnú úroveň a univerzálnu platnosť duchovnej hodnoty básní a prozaických diel J. Tótha. Treba tu spomenúť aj úvahy Pavla Ondříka, ktorý objavil paralelné myšlienky v tvorbe P. O. Hviezdoslava a J. Tótha.

Veľkým prínosom tohto zborníka pre celkové hodnotenie celoživotnej tvorby, ako aj ocenenia zásluh J. Tótha sú príspevky doc. Michala Hospodára a Teodora Križku. Doc. M. Hospodár vyzdvihuje zásluhy oslávenca pri zakladaní Gréckokatolíckej bohosloveckej fakulty UPJŠ v roku 1990, ba navyše veľmi kladne hodnotí aj jeho priekopnícku prácu v prodekankej funkcii. Z vlastných skúseností viem, akú prácu bolo treba vykonať v období po nežnej revolúcii, aby sa vysoké školy postupne dostali do normálnych kolají. V súčasnosti táto fakulta je súčasťou organickej štruktúry Prešovskej univerzity a má tam pevné miesto. Vďaka aj zásluhám J. Tótha ako prodekana v prechodnom období, keď sa položili základy pre jej ďalší vývin.

Čo sa týka T. Križku, nemožno nespomenúť, že práve jemu možno ďakovať za vydanie diel J. Tótha v dvoch zväzkoch. Jeden zväzok je venovaný básnickej tvorbe, druhý zväzok zahŕňa jeho prozaické diela (2010). Svoj obdiv a úctu k básnikovi vyjadruje aj vo svojom príspevku v tomto zborníku, ktorý je skôr esejisticky a subjektívne ladeným textom, ale o to vzácnejším.

Všetky príspevky v tejto publikácii otvárajú nové možnosti pre výskum básnickej a prozaickej tvorby J. Tótha a sú zároveň prínosom pre celkové vymedzenie katolíckej moderny ako svojského literárneho smeru v rámci slovenskej literatúry. Takýmto zámerom bola organizovaná aj konferencia o tvorbe P. Straussa v roku 2013. Konferenciu o J. Tóthovi možno pokladať za pokračovanie tejto tradície. Obidvaja totiž nesporne a bezvýhradne patria k predstaviteľom katolíckej moderny. Duchovnosť ako princíp tvorby dominuje v ich literárnych dielach. Duchovnosťou sú presýtené básne, eseje a novely J. Tótha.

Želajme si na záver, aby si jeho literárne diela našli cestu aj k mladšej generácii, nech sa prostredníctvom učebníc a aktívnym príspevom pedagógov stanú duševným pokrmom pre čitateľov na gymnáziách a na vysokých školách. A nech po jeho dielach siahajú čitatelia všetkých vekových kategórií!

Trenčianske Teplice 27. februára 2016

Tibor Žilka

POZDRAV

Drahý brat a kreator PhDr. Ján Gallik, PhD.

S radostným srdcom a s potešením som prijal pozvanie J. M. prof. PhDr. Tibora Žilku, DrSc., riaditeľa ÚSJK FSŠ UKF v Nitre na odbornú konferenciu Jozef Tóth a katolícka moderna. Nie kvôli sebe, ale preto, že existujú centrum a ľudia, ktorí poznajú, tvoria a premieňajú svet na obraz jeho kreatívneho prototypu!

Katolícka moderna je in nuce len emanácia centrálneho a všetko obsahujúceho Slova, z ktorého sa rodí pre svet a človeka: dobro, pravda a krása, a to v ontologickom a permanentnom žiarení, vanutí a v záprahu všetkého – v Láske a láske!

Ja som iba potulný, nikam nezaradený „vagus“, ktorý premeriaval vždy a všade tento svet a celú jeho dimenziu. Bol som a som človekom extra muros. A to nebolo vylúčenie zo života, ale hlboké zaštepenie doň! Preto aj Váš vzácny zámer a program, v ktorom sa mám objaviť (už som to s námahou skúšal v Prešove) prijímam ako opus sapientiae, scientiae et poesiae integritatis!

Žiaľ, môj zdravotný stav mi nedovoľuje dostať sa do pradomoviny – Nitry. Aj z Prešova som odišiel skôr. Som rád, že môžem občas ísť na kus meditácie a malé pivo či kávu na Hlavnú ulicu v Košiciach. Parkinsonova choroba sa mi zhoršila: závraty, nohy, depresie, slabosť, ale to patrí k životu!

Gratulujem Vám, ďakujem a necítim sa byť hodným zaradený intra muros! Boh je všade a eminentne tam, kde ho nehľadajú. Vaše litery ho tam prenášajú! Vaše slová sú: verba illuminata!

Na počiatku bolo Slovo a na konci bude tiež Slovo, v ktorom je všetko bytie! Nech sa stane katolícka moderna jedným zo zázakov tohto sveta, ktorá svojou múdrosťou, pravdou, krásou a láskou privedie k najkrajšej demokracii – k láske človeka k človeku.

„Nebo a zem sa pominú, ale moje slová sa nepominú.“ To je most pre Vašu nádhernú činnosť.

Salutatio et gratias maximas ex toto corde!

Homo extra muros et nune
civis cassoviensis
Jozef Tóth

STRETNUTIE SVETOV – STRAUSS PODĽA TÓTHA

Małgorzata Dambek

Abstract: *As we know, philosophising doctor Pavol Strauss and greek-catholic priest Jozef Tóth were close friends. What united them was not just friendship, but primarily literature: the process of creation, writing and very similar view on the issues of eschatology or onthology. Within the texts of Jozef Tóth dedicated for Pavol Strauss, the author shows the reader, that Strauss was not only “philosophing doctor”, but also a prophet. Almost every text of Pavol Strauss (poems, essays or diaries) has prophetic elements. Tóth often entitled Strauss “prophet of the modern age”. What Tóth emphasize is that Strauss was not only a doctor that heals the body, but the soul.*

Keywords: doctor, literature, prophet, philosophing doctor, modern age

V roku 2005, na sviatok sv. Mikuláša, napísal Jozef Tóth báseň *Posol*¹ s venovaním *Príležitostná báseň poslovi a prorokovi dnešného sveta Pavlovi Straussovi*. Táto báseň je kvintesenciou toho, ako Tóth vnímal Straussa, na druhej strane čitateľ má pocit, že lyrickým subjektom nie je úplne obyčajná osoba, ale človek výnimočný. Tóth iba jemne kreslí „obyčajnosť“ Straussa a zastavuje sa pri tých najdôležitejších momentoch jeho života, najmä pri jeho konverzii. Porovnáva ju s konverziou Šavla („Muž, čo poklad priniesol zo strateného raja, / sa skryl za meno Šavol, / lebo bol Pánom „vyvolený“, / a našiel toho, ktorý mal prísť, / zo ženy narodený, / a starý svet padol. / A preto odkryl poklad a šťastie, / ktoré človek cez tisícročia čakal, / a stratil sa v ňom smútok / a od radosti plakal. // A nebudeš sa už volať Šavol / ale apoštol Pavol a brat Pavol z Tarzu!“). Lyrický hrdina, čiže Strauss, sa tu prejavuje skoro ako osoba Bohom vybraná. Je človekom, ktorý prináša „recept na život, vydaný ešte v raji“, je človekom, ktorý neumiera, „ktorý žije síce ako my, / ale je celkom, celkom iný!“ a predovšetkým „vie, kde je skrytý poklad, / poklad, čo všetci hľadajú, / ale nie tam, / kde to treba“. Obohatený je múdrosťou, ktorá nie je múdrosťou získanou, ale je daná transcendentnou silou – Božou múdrosťou. Je vpletená do veršov – aforizmov, ktoré súčasne boli tak charakteristické pre Pavla Straussa, ako napr. „kričí

¹ Tóth, J. *Posol* (Príležitostná báseň poslovi a prorokovi dnešného sveta Pavlovi Straussovi). In: *Listy PS*. 2006, roč. 2, č. 3, s. 10.

(...) *pri Jordane: Šťastie nerastie na zemi, / šťastie vždy padá z neba!*“ Báseň sa končí konštatovaním, že celý život a dielo Pavla Straussa má byť vzorom pre ľudí, aby „*všetci pochopili, / aby našli, čo hľadali*“. Ale má tiež podobu misie – má pripraviť ľudí „*na videnie, na obrátenie, na katarzu*“.

Zaujímavé na tejto básni je, že lyrický subjekt bol párkrát porovnaný s prorokom, ba čo viac, on bol prorokom, ktorý žije večne a ktorého proroctvo sa naplnilo. Zaujímavé je, že Jozef Tóth skoro v každom svojom texte venovanom Pavlovi Straussovi používa slovo prorok, často definovaným v kontexte doby, v ktorej tento lekár, básnik a spisovateľ žil. Zo všetkých starozákonných a novozákonných prorokov J. Tóth, uvažujúc o Straussovi, vyberá postavu sv. Pavla a tvrdí, že Strauss bol „*človekom zasiahnutým bleskom na spôsob sv. Pavla. Bol z jeho rodu, pretekala v ňom nielen krv prorokov, ale aj ich duch, ich vízia sveta, človeka, jeho začiatok, priebeh a finále*“ (Tóth, 2009, s. 3 – 4).

Ako vieme, v náboženstvách je prorokom ten, kto získal špeciálny alebo zvláštny dar od Boha, žije a stále pozostáva v kontakte s Ním, jeho cieľom je najmä ukázať ľuďom vôľu Boha, ale aj predpovedať budúcnosť, predovšetkým opätovný príchod Mesiáša. Prorok je súčasne nielen osoba, ktorá ukazuje budúcnosť, ale objasňuje prítomnosť a vysvetľuje minulosť. Úlohou proroka je byť svedomím alebo doslova vyvolávať výčitky svedomia pre spoločenskú, náboženskú alebo národnú skupinu. Jeho činnosť, aktivita je pritom často dosť kontroverzná.

Všeobecne Boha považujeme za bytosť „mlčiacu“, v našom chápaní slova „mlčať“, aj keď vieme, že Boh stále hovorí, ale to, čo chce a ako sa chce vyjadriť je pochopiteľné iba pre konkrétnu osobu, nie pre väčšiu skupinu. Jozef Tóth prirovnáva Pavla Straussa k prorokovi a najčastejšie zdôrazňuje jeho prorockú vlastnosť objasňovania budúcnosti, prítomnosti a minulosti, poukazovaním na večnú Pravdu a Božiu Milosť. V texte *Propheta huius saeculi*² Tóth píše, že „*prorok vstupuje náhle a často vôbec nečakane, a konštatuje, nediskutuje, nepolemizuje. Jeho výroky sú výroky pravdy, lebo pochádzajú z Pravdy*.“ A tak, pripomeňme si, koľkokrát Pavol Strauss poukázal na toto dôležité spojenie medzi Pravdou a Slovom. Koľkokrát sa snažil presvedčiť čitateľa o tom, že píše preto, aby ukázal pravú tvár Pravdy. V deníku *Sme mocnejší než čas* v prorockej vízii napísal, že „*na počiatku bolo slovo. Bude aj na konci (1. 1. 1989)*“ (Strauss, 2005, s. 5). Práve slovo je ten nástroj, ktorý spája, má nekonečnú moc, „*je neohraničený svet možností, minulosti a prísľubov*“ (Strauss, 1996, s. 74) a nakoniec „*Slovo je nástrojom pravdy. Pravda je v slove, lebo pretrvá slovo. Slovo je výrazom pravdy, kým je ona v človeku*“ (Strauss, 1992, s. 20).

Tóth ďalej hovorí, že „*koncentrát Starého a Nového Zákona, Desatora i Evanjelija*“ sa práve v Pavlovi Straussovi prejavuje ako prorocká charizma, a to „*nielen poznaním, kontempláciou ducha, ale aj génmi a posunom kontinuity na posledného proroka, sv. Jána Krstiteľa, ktorý rozpoznal znamenia časov a vedel, že on a Ten,*

² Tóth, J. *Propheta huius saeculi*. In: *Listy PS*. 2006, roč. 2, č. 5, s. 2 – 3.

ktorému nie je hoden rozviazať ramienok na obuvi, tvoria jednotu“ (Strauss, 1992, s. 20). Skoro ako starozákonný prorok videl a vedel pochopiť či posúdiť do budúcnosti historické veci a udalosti v ich nadväznosti, spojení v ich príčinnom vzťahu, tak ako to popísal v jednej z najdôležitejších eseí s názvom *Exeamus igitur*: „Zem je iba – zápach: zápach vrážd od Ábela po padnutého vojaka, po posledné bombardovaním zavraždené dieťaťko. Zem sú iba – miazmy nenávisti (...) Krv sa stala kyselinou nenávisti a nedôvery, srdce sa stalo gilotínou lásky. Domenico Giuliotti apostrofoval naše časy ako dobu Barabášovu. (...) Svet musí do konca vekov žiť v dobe Barabášovej, lebo nenastala doba Kristova. Svet sa nerozhodol jednoznačne pre svetlo a tonie v dusnom pološere, za kopcom neujasnenosti, pod ťažkým vyzývavým a otriasajúcim tieňom kríža (...) Nič sa nezmenilo. Všetko je také, ako bolo vtedy.“ Všetky tieto Straussove konštatácie pramenia práve v jeho životných a osobných udalostiach: tragické prežitia hrôz II. svetovej vojny, smrť najbližších a neustála vízia smrti v koncentračných táboroch, povojnové časy, komunizmus, nemožnosť publikovania, doslova „smrť za života“ a pod. Straussa to utvrdilo v presvedčení, že iba život podľa Božích pravidiel je jediné východisko a pomoc pre súčasné Slovensko, súčasnú Európu a svet. Mal jasnú a konkrétnu víziu toho, čo sa stane a čo sa bude diať, keď svet odmietne základný princíp, a to princíp lásky k Bohu a k druhému človeku. Tóth pritom hovorí, že súčasný „svet je projektovaný na princípe totálnej relativnosti, kde sa vytráca už aj elementárna násobilka človečenstva“ (Tóth, 2011, s. 3 – 4). Veľmi bystrá a precízna analýza, ako rezanie tela skalpelom, observácia reality, okolitého sveta, ale aj prežitia z minulosti, spôsobili u Straussa nielen strach o kondíciu (najmä duchovnú) ľudstva, ale najmä výraznú víziu toho, že dejiny ľudstva, bez rešpektovania tých najpodstatnejších hodnôt a princípov, ktoré Strauss sám vyznával, skončia jednoducho v troskách. Jozef Tóth k tomu dodáva, že Strauss videl hrôzu toho, ako „sa skončia moderné dejiny i tých najvyspelejších štátov, ktoré zanedbávajú statiku pri budovaní svojich egoistických mrakodrapov“ (Tóth, 2011, s. 3 – 4). V jednej z myšlienok Strauss dôrazne ukázal situáciu súčasnej Európy, hovoriac, že „Európa nie je zemediel, skôr idea. Európa nedohrala svoju úlohu. Ešte ju má len začať hrať. To, čo bolo doteraz, bolo prvé dejstvo. Skončilo sa fiaskom, pretože zradila svoj základ, **svoju kresťanskú postać**“ (zvýraznila M. D.). Byť Európanom znamená priznať sa k určitej duchovnej rase. A kým sa neuskutoční to, že všetky európske národy odložia hranice medzi sebou a spoločne začnú budovať novú európsku kultúru a mravnosť, dovtedy potrvajú konfúzie terajšej bezradnosti.“ Alebo vo fragmente z denníka (4. 9. 1983) čítame: „Situácia vo svete sa podobá sopke, na ktorej sa zem dvíha a klesá. Môže vybuchnúť, ale nemusí. Iste je hrstka spravodlivých, ktorí obmäkčia večnú Spravodlivosť. Trpiaci, ponížení a hľadajúci sú rovnováhou za urážky Absolútna, za tuposť a ľahostajnosť duší (...) Svet omámený dobrobytom a zábavami je Titanic pred katastrofou. Boh môže svet zachrániť a ľudstvu pomôcť. Len zaceliť veľkú ranu medzi nebom a zemou – modlitbou, adoráciou, láskou“ (Strauss, 1993, s. 80). Alebo ešte záznam z 1. marca 1989: „Som skrytý vo

svete ako chorý vo svojej nemocničnej izbe. Choroba sveta ma obklopuje i tu v srdci Európy. Len príznaky sa zavše menia. Len dobrotou a láskou nechorľavie. Len ukrižovaného Boha drží od seba. Žije sa v zrade dobra“ (Strauss, 2005, s. 34).

Práve vďaka tomuto Straussovmu komplementárnemu videniu sveta, ho nazýval Tóth nielen prorokom, ale k danému slovu pridal nasledovné: „prorok moderného veku“, „prorok súčasnosti“ či „prorok dnešnej doby“. Strauss je podľa Tótha lekárom nielen tela, ale aj ducha, je mužom, ktorý najlepšie odhalil neduhy súčasného kresťanského, ale aj nekresťanského sveta, maľuje obraz deformovanej Európy, ktorá odmietla alebo sa snaží odmietnuť judeo-kresťanské korene. Strauss im zostáva verný a nádej vidí iba v návrate ku kresťanským alebo judeo-kresťanským koreňom.

V článku *Propheta huius saeculi* Tóth píše, že Strauss ako lekár-chirurg „operuje nielen novodobé rakovinové nádory, ale robí obrovskú prevenciu pred rastom morálnych, sociálnych, kultúrnych i všeludských nádorov. Bol a je diagnostikom, ale aj liečiteľom chorôb moderného sveta a jeho diagnostika má charakter profécie“ (Tóth, 2006, s. 2 – 3).

Veľakrát (aj v tom istom texte) Tóth zdôrazňoval fakt, že diela Pavla Straussa sa dajú čítať ako prorocké knihy, ako knihy autora, ktorého slová sú vedené múdrosťou pochádzajúcou od Boha. A preto sú – čo Tóth často podčiarkoval – univerzálne. Hovorí, že Straussove „konštatácie majú všeobecnú platnosť“ (Tóth, 2006, s. 2 – 3). Veľa strausológov už naznačilo, že v literárnom diele (ale aj v osobnom živote) P. Straussa sa prelínajú vždy rovnako dve reality: svet prirodzený, ale i nadprirodzený, svet rozumu a viery, svet technológie/vedy a umenia/kultúry, svet života a smrti, preto diela P. Straussa sa dajú čítať v každom historickom čase, v každej oblasti sveta a skoro v každej kultúre. Ale vyššie spomenutá univerzalita spočíva tiež v tom, že celá tvorba Straussa, aj keď komponovaná v myšlienke úplnej syntézy bytia a života, pripomína filozofické traktáty a možno povedať, že je aj vypracovanou cez Straussovu filozofiu bytia, a to vďaka jednoduchosti jazyka (hoci Strauss používal pojmy z oblasti medicíny) bez zbytočných a komplikovaných definícií či abstraktných pojmov, je to predovšetkým „literatúra spontánnej vnútornej emanácie a ducha, ktorá zaznieva ako spievajúce bytie, očarené dobrom, krásou a láskou. Jeho esejistické práce sú (...) symfóniou literatúry, filozofie a hudby“ (Tóth, 2007, s. 3). V dielach P. Straussa čitateľ nájde obraz človeka ako integrálnej jednoty, ako o tom napísal J. Tóth, človeka celého – nie čiastkovosť, parciálnosť, „vychádza z prameňa kreácie – stvorenia, z princípu podľa ktorého bol človek naprojektovaný. A rovnako pozná aj jeho skrat a skraty, narúšanie tejto naprogramovanej harmónie celku a z toho vyplývajúce deštrukcie a z nich vyplývajúce reality: bolesť, utrpenie, smrť“ (Tóth, 2010, s. 4 – 5). A práve smrť, ale aj úcta k životu, je – ako píše Marta Žilková – najsilnejším fenoménom v diele Pavla Straussa. Možno sa pokúsiť o tvrdenie, že ide o istú obsesiu smrti, voči ktorej – čo zdôrazňoval P. Strauss – všetci sme rovní, smrť je najviac univerzálna. Tento strach prenasledoval Straussa už od

najmladších rokov. Veď už ako trinásťročný chlapec, v roku 1925, začal písať po nemecky filozofický denník a v prvej vete napísal: „Mám strach pred smrťou, mám strach zo zániku. Keď toto napíšem, hádam, nezaniknem nadobro“ (Strauss, 1992, s. 12). V inom denníku tvrdil, že „prvá veta bola výrazom strachu pred smrťou, a keď sa zachová tento denník, uniknem úplnému zániku. To bola prvá prežitá úcta k napísanému slovu. A od tých čias som až doteraz neodložil pero“ (Strauss, 1994, s. 20 – 21).

Podľa Straussa smrť je tým procesom, v ktorom „sa zlievajú všetky nevedecké, predvedecké i vedecké poznatky... len myšlienka pred ničím nezastane. Myšlienka je večná. Vyústila z počiatočného Slova a ústi do vlastného prameňa... nedodrží ani cestovný poriadok smrti“ (Žilková, 2001, s. 68). Lekársky, a pritom silný emocionálny vzťah Straussa k životu a smrti, k ťažko chorým a umierajúcim prináša myšlienku, že v každej oblasti života, vedy, kultúry „stojíme na pleciach predkov, na zásobách ich vnímania a schémach ich čítania a videnia“ (Strauss, 1992, s. 20). Ale tie Straussove meditácie o smrti, spôsoboch umierania, živote po smrti, rodia u autora a u čitateľa silný pocit neistoty a vyššie spomenutého strachu. Vie, že smrť nie je iba cesta medzi jedným a druhým stavom, ale – ako o tom píše Halina Janaszek-Ivaničková – je prechodom do iného času, ktorý je absolútnym časom, to znamená do času, ktorý nemá minulosť a budúcnosť. Avšak cez smrť musí prejsť každý človek.

Tóth nazýval Straussa aj homo integer alebo homo totus, čiže celý človek, človek celkový, ktorý „práve zásahom blesku zhora spoznal celú šírku i hĺbku, svetlo i tieň zmyslu sveta a človeka. Rozumové poznanie a zmyslová experiencia boli umocnené videním a skúsenosťou, že otázka bytia vesmíru, sveta i človeka je absolútne v rukách osobného Boha. A všetko stvorenie, teda i človek, je naprogramované podľa jeho zámeru“ (Tóth, 2009, s. 3 – 4). Pavol Strauss veľa krát utvrdzoval čitateľa, že všetko na svete je dokonale naprogramované cez Boha, a tak „ľudia majú veľké šťastie, či to chcú, alebo nechcú, či to uznajú alebo neuznajú, že večný Boh je režisérom všetkého diania. Každý má pridelenú rolu: jeden hrá hlavnejšiu, iný len takú kadejakú, jedni sú len štatistami, jedni hrajú vážne, iní smiešne, jedni spievajú, iní zase plačú, jedni sú chorí, iní tancujú, jedni ovládajú svoju úlohu, iní sú zle pripravení alebo na ňu nestačia. Slovom, všetci spoluúčinkujeme vo veľkom divadle sveta.“ A ďalej dodáva, že „všetci sme v jednom vreci (...). Ale obsah tohto vreca sa preosieva sitom večných kritérií. A tým sitom je Boh.“ Treba zopakovať, že zasiahnutý bleskom, autor denníkov a esejí, získal múdrosť, vďaka ktorej sa na históriu človeka, ľudstva a sveta pozeral ako na celok. Straussovým ľudským, literárnym, lekárskeým a umeleckým svetom vládli Božie zákony a tie iste chcel vprojektovať do reality, v ktorej žil. Parafrázujúc slová Jozefa Tótha, Strauss bol prorokom, homo integer s profetickou víziou budúcnosti, bol hlásateľom slova, ktoré bolo a je radiáciou Slova, v ktorom svoj zrod má dobro, krása a pravda.

LITERATÚRA

- STRAUSS, P. *Kolíška dôvery*. Trnava: Dobrá kniha, 1994. 131 s. ISBN 80-7141-050-0.
- STRAUSS, P. *Kvety z popola*. Martin: Fatrin a Okresná knižnica Gašpara Fejérpátáky-Belopotockého v Liptovskom Mikuláši, 1992. 96 s. ISBN 80-7155-002-7.
- STRAUSS, P. *Sme mocnejší než čas. Apokalyptické tiene*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2005. 175 s. ISBN 80-8061-239-0.
- STRAUSS, P. *Život je len jeden*. Bratislava: Nové mesto, 1996. 150 s. ISBN 80-85487-38-1.
- STRAUSS, P. *Ecce homo*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1992. 85 s. ISBN 80-85198-80-0.
- STRAUSS, P. *Za mostom času*. Košice: Verbum, 1993. 141 s. ISBN 80-966957-1-1.
- STRAUSS, P. *Úsmev nad úsmevom*. Bratislava: DAKA, 1992. 216 s. ISBN 80-9005-391-2.
- TÓTH, J. Posol (Príležitostná báseň poslovi a prorokovi dnešného sveta Pavlovi Straussovi). In: *Listy PS*. 2006, roč. 2, č. 3, s. 10.
- TÓTH, J. Trio Pavlov. In: *Listy PS*. 2009, roč. 5, č. 11, s. 3 – 4.
- TÓTH, J. Propheta huius saeculi. In: *Listy PS*. 2006, roč. 2, č. 5, s. 2 – 3.
- TÓTH, J. Pavol Strauss a nová evanjelizácia (pokús o reflexiu, ktorá ostane iba pokusom). In: *Listy PS*. 2011, roč. 7, č. 15, s. 3 – 4.
- TÓTH, J. Paulus ante portas. In: *Listy PS*. 2007, roč. 3, č. 7, s. 3.
- TÓTH, J. *Bolesť a utrpenie*. In: *Listy PS*. 2010, roč. 6, č. 13, s. 4 – 5.
- ŽILKOVÁ, M. *Straussova esej v kontexte doby*. In: Žilka, T. (ed.) *Duchovnosť ako princíp tvorby*. Nitra: UKF, 2001. s. 68. ISBN 80-8050-408-3.

KONTAKT:

Mgr. Małgorzata Dambek
Zakład Komparatystyki Literackiej i Kulturowej
Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ul. A. Fredry 10
61-701 Poznań
Polska
gosia.dambek@gmail.com

MYSTICKÝ VPLYV ŽIVOTA A TVORBY JOZEFA TÓTHA

Katarína Džunková

Abstract: *This contribution to the conference is divided into two parts. The first one refers to the role of the edition of collected works of Jozef Tóth in the context of Slovak literature. It informs about the unedited and destroyed works of Jozef Tóth as well as about his moral qualities and virtues. The author thanks to his generosity regards every human as a brother, even his own enemies. The second part involves homage to Jozef Tóth on the occasion of the 90th anniversary of his birth. Jozef Tóth, the priest and the poet persecuted during the communist totality, could be regarded as one of the most original and most honourable authors in the Slovak literature ever. The value of his work and life is not appreciated yet.*

Keywords: Jozef Tóth, Teodor Križka, repression in communist Czechoslovakia, Catholic literature, moral virtues in literature, forgiveness, priests in literature

EUDIA, TVOJI BRATIA

Vážení přítomní,

stretli sme sa na tejto konferencii k dielu veľkého slovenského básnika, spisovateľa a kňaza Jozefa Tótha, za čo patrí veľká vďaka tým, ktorí túto konferenciu usporiadali, a vydavateľovi jeho súborného diela, pánovi Teodorovi Križkovi. Bez jeho vydavateľského počinu, keď na základe vlastnej životnej i literárnej skúsenosti rozpoznal výnimočnosť diela Jozefa Tótha a na vlastné náklady ho vydal, by sa akiste nekonalo ani dnešné podujatie. Historickú hodnotu vydania Tóthovho diela si s uplynávajúcim časom uvedomujeme čoraz väčšími. Veď práve vďaka vydavateľskému úsiliu Teodora Križku bolo Tóthovo dielo sprístupnené verejnosti a následne vzbudilo literárnovedný záujem, ktorý vyústil do tejto konferencie.

Dnes rozoberáme a objasňujeme dielo a osobnosť autora, no táto konferencia je i svedectvom o slovenskom národe. Je dôkazom toho, že slovenskej vedeckej obci a verejnosti nie je ľahostajná veľkosť Jozefa Tótha a jeho osobnosť nenechali bez pozdĺhnutia – za čo patrí poďakovanie práve Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre.

My sa dnes stretávame, aby sme hovorili o diele autora, ktorý vlastne o pozornosť a slávu v jej svetском meradle ani nestojí. Je však veľmi dôležité, aby sa takéto konferencie konali. Je to dôležité pre nás samotných. Pre slovenskú literatúru. Pre dejiny. Aby sme si uvedomili, ako sú naše hodnotenia, škály, typológie a systematizácie často neúplné a ako ani z hľadiska literárnej histórie nevieme plne vystihnúť a zaradiť básnikov, čo svojou osobnosťou prerastajú všetky dobové prúdy – lebo básnik nepatrí do nijakej epochy. Dejiny pretekajú cez dlane básnikov, ktorí univerzálnosťou svojej výpovede patria do všetkých epoch zároveň.

Keď sa objaví „nový“ rukopis (slovo nový tu dávam do úvodzoviek, lebo staré veci podľa miery vlastného vedomia považujeme za nové), vedci z oblasti histórie, paleografie, textológie či historickej gramatiky plesajú radosťou. To isté by sa malo diať i v literárnom svete. Slovenské literárne prostredie nevynímajúc. Keď sa objaví nepoznané literárne dielo, malo by vzbudiť v celej kultúrnej obci nadšenie a záujem, o čo viac, že sme počtom nevelký národ a výnimočnosť Slovenska spočíva práve v jeho literatúre. Žiaľ, na Slovensku sme sa nedočkali takejto reakcie. Medzi hlavnými prúdmi literárnej kritiky zostalo dielo Jozefa Tótha nepovšimnuté, zaradené kamsi na okraj do katolíckej literatúry, zasluhujúce si pozornosť azda len pre utrpenie, ktoré počas prenasledovania a väznenia za komunizmu jeho autor podstúpil.

Na dnešnú konferenciu som si pripravila esej o diele Mons. Tótha uverejnenú v dvojtyždenníku Kultúra pri príležitosti autorových deväťdesiatych narodenín. Pri jej čítaní však cítim ostych. Ostych, že nedokážem vyjadriť polyfonické dielo tohto autora, rôznorodosť námetov a žánrov, ktorých sa dotýka – od žalmov, cez príbeh z dedinského prostredia *Ďuro Čečko*, po filozofické diela o ľudskom zle a veľkosti Ježišovho odpúšťania ako *Evanjelium apoštola Judáša* či *Človek Jób hovorí s diablom*, cez historickú prózu *Spev košického tria*, v ktorej autor mimovoľne ukazuje veľkosť a čistotu učenia Katolíckej cirkvi a kde je v texte jasne badateľná autorova detailná znalosť nielen daného historického prípadu, ale i jezuitskej spirituality vôbec, až po jeho básne z neskorého veku, v ktorých sa odzrkadľuje autorova dobroprajnosť a želanie dobra druhým. Napokon, túto lásku k druhým Mons. Jozef Tóth vyjadruje vo svojom živote i diele často, napríklad v týchto veršoch: *„Len idú a idú / a valia sa ľudia, / ľudia, tvoji bratia. ... Zatúlaná ovca / nemôže sa stratiť, / kým čuje volanie dobrého pastiera. / Len ten, čo chce zomierať, / len ten vždy zomiera.“*

Chápanie druhého človeka ako brata sa prejavuje v prístupe Mons. Tótha ku každému človeku, ktorého pri osobných stretnutiach dvíha, v jeho prístupe z pozície kňaza i svedka, keď dokázal na smrteľnej posteli primäť k sviatosti pokánia aj hriešnikov, ktorí sa vyspovedať nechceli; keď ako kňaz so sviatosťou oltárnu hľadá z okna na mesto – a on to mesto nepreklína, ako my preklíname, nezúfa si, ako si my zúfame, nejaví sa mu všedné ani úbohé, ako my nevidíme a ako sa my povyšujeme nad druhých – ale on žehná, žehná Košiciam, ktoré sa odteraz stávajú

v duchovnom zmysle ešte väčším mestom, lebo nosili človeka takého rozmeru, ako je Jozef Tóth. A tento prístup k človeku ako bratovi sa napokon prejavuje aj v prístupe k nepriateľom, keď Mons. Tóth hlboko odpustil a požehnal svojim vlastným prenasledovateľom z radov ŠTB. Opäť sa potvrdzuje staré pravidlo, v duchu ktorého svätý Ignác z Loyoly koncipoval exercície – človek má len jediného nepriateľa, seba samého.

Je však toľko ďalších rozmerov osobnosti i tvorby Mons. Jozefa Tótha, ktoré vystupujú do popredia a žiadali by si omnoho hlbšie spracovanie. Jeho nevydané diela, spomedzi ktorých spomeňme napr. drámu z dedinského, družstevného prostredia, Listy do ateistického štátu písané akoby do súdobého Česko-Slovenska či príbeh o Velkom hriešnikovi – človeku, ktorý chce iba konať dobro a nasledovať Ježiša, a preto je prenasledovaný v každej krajine a v každom režime. Dej tohto diela sa mal odohrávať v Prahe. Autor tu ide ešte ďalej než F. M. Dostojevskij pri postave kniežaťa Miškina, ktorý je pre svoju čistotu považovaný všetkými za idiota. Tu ide o človeka dobrého, ktorý je však pred majestátnosťou Božím len Veľký hriešnik a je prenasledovaný nie pre svoju nespravodlivosť, ale pre spravodlivosť. Tieto a mnohé ďalšie diela Mons. Tótha sa nám však kvôli skrývaniu počas doby perzekúcie za komunizmu nedochovali.

Žiada sa svedčiť o autorom živote, o jeho veľkosti a až mystickom vplyve na duchovný vývoj druhých ľudí, na obracanie hriešnikov, na dvíhanie upadnutých, na očisťovanie zabudnutého, na jeho hlbokú bratskú účasť s trpiacimi v minulosti – ako boli napr. svätí košickí mučeníci a napokon i celá Cirkev a predovšetkým náš Spasiteľ, no i na jeho účasť so súdobými trpiacimi – s prenasledovanou tajnou Cirkvou za komunizmu, ako aj s biednymi, ktorých poškodila chudoba, choroba, hmotná núdza či iná nepriazeň, a ktorým Mons. Tóth aj vo svojom vysokom veku pomáha.

Dalo by sa mnoho rozprávať o veľkosti Mons. Tótha, ktorý svojím pôsobením poznačil a premenil aj mňa. Najviac si ho však uctíme azda tým, ak budeme dôsledne vnímať poslanstvo jeho kníh a precitovať jeho hlbokú bolesť: „*Hľa, môj plač, Pane, / je ako neprestajný dážď / nad nepravosťou tejto zeme. / Daromky beriem na seba Tvoj plášť, / bez Tvojho slnka nás všetkých zaplaví / a všetci nafúkanci zahynieme.*“

A keď sami začneme naozaj veriť v Krista a obhajovať kresťanstvo celým svojím životom, ako to robil Mons. Tóth, a ak sa budeme navzájom väčšmi milovať, ako to Mons. Tóth vyjadril v zvolaní: „*Ludia, tvoji bratia!*“ Lebo ak človek škodí blížnemu, zabíja sám seba a zabíja celý svet.

A NECHCEL BY SOM PREBÝVAŤ BEZ NICH V ŠŤASTÍ...

K 90. NARODENINÁM MONS. JOZEFA TÓTHA

Keď sa pozrieme na svetové dejiny, akoby sme vždy pri ich hodnotení nachádzali pre Slovensko synonymá „okrajový“, „slabý“ či „malý“. Ale ak krajine kladú medzi hranice určujúce jej územný rozsah, neplatí to pre jej duchovný rozmer. V duchovnej sfére sa stúpa po vertikále do výšok, ktoré súčasníci často nie sú schopní zachytiť. Osobitne tu vynikajú dejiny slovenskej duchovnosti a dejiny slovenskej literatúry, ktoré sú navzájom prepojené. Na tom, že práve v týchto oblastiach sa geniálne prejavila slovenská statočnosť, literárne majstrovstvo a vernosť Ježišovi Kristovi po hranicu mučeníctva, má veľký podiel práve Mons. Jozef Tóth. Dielo Jozefa Tótha posunulo slovenskú literatúru v poctivosti a hĺbke, v metafyzickom pochopení kresťanstva medzi vrcholy svetovej literatúry. Tam, kde sa lámu kritériá dobových hodnotení, pretože nejde o svetoznámu, ale o „bohuznámu“ osobnosť.

Boh si Jozefa Tótha uchránil, vchoval a oslávil ako Jóba skrze duševnú i fyzickú bolesť. Uchránil ho tak, že jeho dielo zostalo po mnohé desaťročia nepovšimnuté, kým ho objavil a roku 2010 vydal iný veľký muž – básnik Teodor Križka. A Boh oslávil Jozefa Tótha až natoľko, že v jeho veršoch nachádzame postoje, ktoré ospravedlňujú slovenskú literatúru. Ospravedlňujú ju po mravnej stránke. Lebo čo sú stohy strán popísaných majstrovským jazykom, ak neobjavia Stvoriteľa vesmíru. Ak v sebe neobsahujú lásku – absolútnu, až sebaobetujúcu lásku k druhým, ako ju popísal Jozef Tóth: *„Keby sa raz, Pane, keby sa raz niečo také stalo, / že by som pre lásku k mojim bratom / mal byť zatratený s nimi, / šiel by som tam s bolesťou, no s rukami zdvihnutými, / i keď pre ich hriechy a vzburu voči Bohu. / Nuž, odpusť mi, Pane, ale neuvažoval by som ani trochu, / a nechcel by som prebývať bez nich v šťastí...“*

Keď sme si počas štúdií čítali na hodinách latinčiny o Kristovom narodení z Evanjelia svätého Lukáša, hlboko na mňa zapôsobil popis betlehemských pastierov: „claritas Dei circumfulsit illos“ – „jasnosť Božia ich obostúpila“. Dlhú som myslela na postavy pastierov a na jas z Boha, ktorý ich obkolesil. Keď som neskôr dostala pozdrav od Mons. Jozefa Tótha podpísaný slovami: „Jozef Tóth, betlehemský pastier“, spomenula som si práve na toto Božie svetlo. Na to, kto je to betlehemský pastier. Na tých, čo stáli najbližšie pri Kristovi a ešte na ľudských pastvinách ich obštúpilo Božie svetlo. Boli skrz-naskrz prestúpení jasnosťou Boha. Nádherou Boha. Prítomnosťou Boha. Hmatateľnou Božou existenciou, ktorá nebola len pojmom vo formuláciách moderného človeka. A presne tak vnímam Mons. Jozefa Tótha – ako prestúpeného Božou žiarou. Ako toho, komu Boh daroval „široké srdce“ – ako to sám spomenul v jednej zo svojich básní. Aká je to milosť, dostať dar širokého srdca... Ale aká je to bolesť, nosiť v hrudi takéto srdce a prežívať všetko utrpenie sveta, utrpenie ľudí, ktoré človek nemôže necítiť práve pre toto široké srdce? Ale Jozef Tóth na to odpovedá: *„Všetko môžem v tom, ktorý ma posilňuje,“ hovorí slovo Zjavenia. Ja som len malý človek a malý trpiťel pri veľkom utrpení sveta,*

ktorý sa potáca vo svojej nevere k Bohu a človeku, ale to všetko prevyšuje moja radosť a potešenie, že sa pohybujeme a žijeme s ľuďmi, ktorí žijú podľa prototypu stvorenia alebo ako hovorí svätý Pavol: „V ňom žijeme, hýbeme sa a sme!“ Je potešením prenášať aspoň čistý peľ na čierny kvet tohto sveta!“

Často premýšľame o národnej svätosti. Aká je slovenská svätosť. Aký je slovenský človek a ako sa slovenská duchovnosť prejavila v dejinách. Prejavila sa práve zamlčaným blahoslaveným životom mnohých generácií, chudobou, pracovitosťou a dobrotou pokolení, aby na konci mohol ich ostatný článok vykvetnúť ako kvet v podobe kňaza. Aby sa po mnohých premodlených generáciách mohla v rodinách narodiť výnimočná osobnosť, ktorá presiahne svoje rodisko. A tak sa v Haniske pri Košiciach v rodine späté so službou v zámku rodiny Zichyovcov narodil Mons. Jozef Tóth. Napokon podľa jeho vlastných slov – z Hanisky pochádza sedem kňazov a dvadsaťdva rehoľných sestier.

„Naučil som sa oheň čítať / a žuť ho ako byliny. / Na srdci poznačený, / aby ma nikto nepoznal, / obtieram sa o ľudí / a zapalujem ich. / Pri posvätných riekach, / pri brehoch žíl. / Pri sviečach, ktoré nestleli. / A oheň zo mňa do nich / prenášajú anjeli“ – píše Jozef Tóth. A spolu s týmito slovami sa vynára v pamäti jedno z tvrdení českého básnika Jana Zahradníčka, taktiež väzneného komunistickým režimom, že žiadna báseň nie je viac než spása ľudskej duše. A tak sa pred nami odкрýva ešte vyšší rozmer literatúry. Miesta, kde už literatúra v ľudskom chápaní významu tohto slova zaniká, kde je literatúra rozhovorom s Bohom absolútne vzdialeným princípu *l'art pour l'art*, umenia písaného pre samoúčelnú krásu či úspešnosť u čitateľov. Tu je už literatúra oprostená od čitateľa. Literatúra, ktorá napokon čitateľa po dlhé desaťročia ani nemala a v prípade nešťastnou náhodou zničených autorových diel už mať ani nemôže. Tu je už literatúra oprostená od slávy sveta. Stojí pred nami Jozef Tóth, ktorý sa vzdal všetkého, a práve tým sa stal veľkým na druhej strane tohto sveta – u Boha.

„Pane / kolkých som miloval tolki ma zavraždili / lebo tak si to nejako dal, / že človek, ktorému som život daroval / môj život si vzal. / Ešte sa divím, že žijem / že môžem plakať a mlčať (...) / A svoje ruky dvíham ako meče / a ako božiu dlaň / ale to nič nepomáha / mňa už ani nevidieť z tejto špiny / i keď si ma ty poznačil / utáпам sa v tejto Vražde prevelkej / a Ty stojíš nad jesenným lesom / a rozťahuješ pavučiny.“

Svojou hĺbkou, intelektom, statočnosťou, svojou veľkorysnosťou k druhým a láskou k Bohu („Boh so mnou chodil do materskej školy a nikdy ma neopustil. Ani ja jeho!“) je Jozef Tóth monumentom. Je učiteľom vyššieho zmyslu literatúry, presahujúceho rámec umeleckého textu. Je lekárom, liečiacim svojimi ranami rany na dušiach druhých. Jeho dielo je očistou, pri ktorej človek padá na kolená a prosí o odpustenie za všetky nedokonalosti, ktorými doteraz žil. Jozef Tóth je svedectvom nevypovedanej, skrytej dobroty a dobrorečenia – dobrorečenia všetkým, aj vlastným nepriateľom. Azda túto cnosť najlepšie vypovie obraz zo života, keď Mons. Jozef Tóth zo svojho okna večer požehnáva celému mestu.

Možno aj vďaka obete a modlitbám takýchto svedkov Kristových, akými je Jozef Tóth, je tento svet udržiavaný ešte v milosti pred zničením.

Postupne v živote všetko pomíne. Roztratí sa mladosť, mohutné stavby sa premenia na prach, všetko želané sa naplní, všetko hladné sa presýti i všetko, čo bolo sýte raz vyhladne. Čo potom zostáva zo života? Len dobro, ktoré sme urobili druhým. Len ruže zasadené pomedzi sad planých jabĺčok, ako to spomína v jednej zo svojich básní Jozef Tóth : „*Ktosi ma povolal... Podí, a budeš sadiť do plánok ruže, ten najvzácnejší kvet.*“

A práve Jozef Tóth je tou ružou, tým najvzácnejším kvetom v sade Slovenska. Nech ten dobrotivý Ktosi, kto Jozefa Tótha povolal do služby na tomto svete, požehná srdce tohto veľkého muža blaženou radosťou!

KONTAKT

Mgr. et Mgr. Katarína Džunková
Katedra bibleistiky
Filologičeskij fakul'tet
Sankt-peterburgskij gosudarstvennyj universitet
Universitetskaja nab. 11
199034 Sankt-Peterburg
Russia
katarina.dzunkova@seznam.cz

TRPIACI MYSTICI¹

Ján Gallik

Abstract: *The aim of this paper is to highlight the importance and contribution of Catholic literature in the Central Europe, particularly within Slovak, Czech and Hungarian Catholic works of the 20th century, represented by notable personalities, particularly poets such as Jozef Tóth, Jan Zahradníček and János Pilinszky.*

Keywords: Jozef Tóth, Jan Zahradníček, János Pilinszky, catholic literature

Keď som sa dočítal, že maďarský literárny kritik a historik Sándor Radnóti nazval monografickú prácu o katolíckom spisovateľovi Jánosovi Pilinszkom *Trpiaci mystik*, napadlo mi, že v istom kontexte zaiste nie je jediný. V intenciách katolíckej literatúry v stredoeurópskom priestore sa mi vybavili hneď dve mená osobností, ktoré by sa na základe svojho životného údela a tvorby mohli tomuto pomenovaniu bez problémov priblížiť. Sú nimi český katolícky básnik Jan Zahradníček a slovenský gréckokatolícky kňaz, básnik, prozaik a mysliteľ Jozef Tóth, ktorý sa v marci tohto roka dožil krásneho životného jubilea.

Hoci je Jan Zahradníček (1905 – 1960) zo zmienených autorov generačne najstarší, pretože János Pilinszky (1921 – 1981) a Jozef Tóth (1925) patria do mladšej generácie katolíckych básnikov, spája ich niečo, čo nemôže rozdeliť žiaden vekový rozdiel, t. j. spoločensko-politická klíma po roku 1948, v ktorej sa, ako uviedol Zahradníček v básnickej zbierke *Rouška Veroničina* (1949), dokonával „výprodej člověka / stále víc pod cenou / takže nic už nezůstalo v lidech na svém místě / nic už v nich není nezbytné // Jaká potřeba slitovnosti andělské / nad takovým zpustošením / Ale jak nevzpomenout ohnivých cejchů / vaším slovem vypálených“ (Zahradníček, 2001).

Len krátky čas pred zmienenou dobovou atmosférou vstupuje do literatúry János Pilinszky, považovaný za jedného z najvýznamnejších maďarských spisovateľov druhej polovice 20. storočia², ako predstaviteľ štvrtej maďarskej literárnej

¹ Štúdia je súčasťou riešenia projektu UGA *Česko-slovenské súvislosti v tvorbe autorov katolíckej moderny*.

² Jeho básne boli preložené do viacerých jazykov, pričom najvýznamnejšie sú „preklady“ anglického básnika Teda Hughesa, ktorý považoval Pilinszkého tvorbu za duchovnú

modernity (generácia zoskupená okolo časopisu *Nyugat*³). Patril teda ku generácii autorov, ktorá sa hlásila o slovo v 40. rokoch 20. storočia (svoje prvé básne publikoval roku 1941 v časopise *Magyar Csillag*), najmä však po skončení druhej svetovej vojny. So svojimi generačnými druhmi sa stal autorom a nejakú dobu i spoluredaktorom časopisu *Újhold* (*Nová luna*, 1946 – 1948). Svojou tvorbou nadväzoval na odkaz veľikána prvej generácie *Nyugatu* Mihálya Babitsa⁴, pričom sa hlásil najmä „*k jeho syntéze víry a rozumu, estetických nároků na dílo i neokázalé společenské angažovanosti – ve smyslu ochrany humanistických občanských hodnot –, touhy po poznání i pevných morálních kvalit*“ (Gál, In Pilinszky, 1999, s. 151). Pokiaľ ide o svetovú literatúru, tak hlavne jeho poézia nadväzuje na diela francúzskej katolíckej literatúry (F. Mauriac), ale aj existencionalistu A. Camusa, resp. T. S. Eliota, G. Benna i P. Celana či na diela Dostojevského a Kafku.

A napokon priamo vo víre zložitých spoločensko-politických udalostí sa ocitá i Jozef Tóth, internovaný v roku 1950 do vojenských táborov nútených prác (tzv. PTP), nazývajúc toto obdobie svojho života „čiernou Sorbonou“, teda „univerzitou“, ktorou prešiel výkvet inteligencie a charakterných ľudí celého Československa, avšak pre vtedajší režim politicky nespoľahlivých občanov. Istá časť literárnej kritiky radí Jozefa Tótha k skupine autorov slovenskej katolíckej moderny, keďže ide o spisovateľa, ktorého básnická i prozaická tvorba je tematicky a poetologicky spriaznená s tvorbou najmä jej najmladších autorov (Karol Strmeň, Ján Motulko či Julo Zborovjan, ktorého v roku 1946 František Slza v periodiku *Nová Práca* považoval za nádej slovenskej katolíckej poézie). Hoci sa Jozef Tóth oficiálneho vydania aspoň časti svojich diel dočkal až v 90. rokoch 20. storočia, pričom jeho súborné *DIELO* (POÉZIA) a *DIELO* (PRÓZA), ktoré má spolu vyše tisíc strán, editorsky zostavil a vydal v roku 2010 Teodor Križka, väčšia časť jeho tvorby vznikla v rozpätí 50. – 70. rokov 20. storočia. A tak skutočne možno túto tvorbu vnímať v analogickom vzťahu k tvorbe Jana Zahradníčka i Jánosa Pilinszkého, ktorých diela považuje Róbert Kiss Szemán za strategické pre rozvoj katolíckej literatúry druhej polovice 20. storočia (jej veľmi často zakázané, samizdatové formy), odrážajúcej mimoriadne hlboké stopy zo skúseností II. svetovej vojny, ktorú vystriedali otrasné zážitky vytvárania komunistických diktatúr sovietskeho typu, pričom v tomto období možno katolícku literatúru nazývať katolíckym/kresťanským existencionalizmom, kladúci dôsled-

hodnotu, pretože práve v nich sú korene závažnosti a neobyčajného obsahu.

³ Prvú generáciu *Nyugat* (Západ) tvorili básnici Endre Ady, Árpád Tóth, Mihály Babits, Dezső Kosztolányi, Gyula Juhász, románopisci Gyula Krúdy a Zsigmond Móricz. Druhú a tretiu generáciu spisovateľov, ktorí vstupujú do literatúry v 20. a 30. rokoch 20. storočia, tvorili Lőrinc Szabó, József Fodor, György Sárközy, Attila József, Gyula Illyés, Miklós Radnóti, József Erdélyi, Sándor Márai, László Németh, Tibor Déry, Sándor Weöres, István Vas, Jenő Dsida, Zoltán Jékely a László Kálnoky.

⁴ „Babits sa dopracoval k tvrdeniu, že poézia je zo svojej podstaty náboženská, teda parafráza. Pilinszky potom už mohol začať s obrodou kresťanskej lyriky tam, kde jeho predchodca prestal s experimentovaním“ (Szegedy Maszák, In Szénási, 2014, s. 79).

ne a dôrazne odpor voči ideologickému teroru, a to prostredníctvom osvojených postupov modernizácie, plniacim v národných literatúrach v období totalitarizmu skoro ako jediný estetické či umelecké očakávania.

Hoci životné osudy všetkých troch menovaných autorov neboli jednoduché, svoj jóbovský údel zvládali statočne, rovnako ako Ten, v koho Slovo uverili a šírili ho vo svojej tvorbe. Jan Zahradníček bol v roku 1951 protiprávne zatknutý⁵ vďaka represívnym opatreniam komunistického režimu a odsúdený na 13 rokov väzenia, pričom počas výkonu trestu sa mu hríbmi otrávil celá rodina a jeho dve dcéry napokon zomreli, avšak ani táto skutočnosť nezmenila nič na tom, že sa v jeho tvorbe „*spirituální zanícení snoubí s křehkou citovostí a smyslovostí*“. Ako sám neskôr napísal, po odpykaní si deviatich rokov vo väzení, „*byl to život svého druhu a patří ke mně, k mému osudu jako tolik jiných zkušeností, známostí a vztahů*“ (Rotrekl, 2005, s. 137). Jeho lyrika, i na základe veľkého kresťanského inšpiračného vzoru v podobe francúzskeho básnika Paula Claudela či českých spisovateľov – veľikánov Otokara Březinu a Jakuba Demla, vyviera z katolicizmu, z ktorého básnik hodnotovo vzišiel, a s ktorým sa postupne, po celý svoj tvorivý život, čím ďalej tým viac stotožňoval. Výrazným medzníkom v jeho tvorbe bolo rozpätie rokov 1945 – 1948. Zahradníček stihol vydať v uvedenom období ešte dve knihy básní. Zbierka *Stará země* vyšla v roku 1946, pričom básne v nej publikované písal súbežne v rokoch 1940 – 1944 s tými, ktoré boli vydané v zbierke *Pod bičem milostným* (1944), a o rok neskôr publikoval cyklus básní *La Saletta*, píšuc i jeden z najväčších básnických cyklov storočia, ktorý definitívne dokončil začiatkom roka 1951, t. j. krátko pred zatknutím, pod názvom *Znamení moci*. Veď napokon *La Saletta* je „*skladbou úzce spjatou s následujícím Znamením moci – společně vytvářejí dvě kapitoly jednoho příběhu, drama o dvou dějstvích. Nezpracovávají jen dílčí téma – obě chtějí být sumárními vizemi světa jako celku. Stěžejní téma je společné: ze světa se vytrácí lidský rozměr, což platí pro jednotlivce zřikajícího se transcendentních hodnot a spokojujícího se s materialistickým přežíváním, pro národ i pro celé lidstvo, které se z válečných katastrof nepoučilo*“ (Zahradníček, 2001).

⁵ Zdeněk Rotrekl – v publikácii *Skryté tváře (Spisy 5)* – uvádza, že išlo o proces s vykonštruovanou skupinou katolíckych intelektuálov a spisovateľov, vedených údajne Václavom Prokúpkom, zadržaným spoločne s Václavom Renčom a Josefom Kostohryzom. Brnianska skupina tak dostala názov *Václav Prokůpek a spol.* Súd sa konal tri dni (prvé zasadnutie 4. júla 1952) a bol prístupný pre vybraných členov strany. Ako diváci sa zúčastnili procesu brnianski spisovatelia a na druhý deň, počas výpovede Jana Zahradníčka, i Vítězslav Nezval. Zahradníček dostal trest za údajnú vlastizradu. Rozsudok znel: „*Obviněný Jan Zahradníček pochází z kulacké rodiny a po absolvování filosofické fakulty stal se básníkem, který vybroušenou formou propagoval ty nejreakčnější vatikánské názory. Obviněnému Janu Zahradníčkovi byl trnem v oku socializmus, pokrok, on ve svých názorech byl věrným přísluhovačem Vatikánu, obdivoval se feudalismu a nenáviděl dělnickou třídu. Jestliže jeho básnické sbírky tento charakter měly již před válkou, jeho práce poválečně, jako La Saletta nese již vysloveně a zřejmě protisocialistický a proti pokrokový charakter*“ (Rotrekl, 2005, s. 136).

Podobne uvažuje Jozef Tóth i János Pilinszky. Tóth sa vracia z PTP do civilného života v roku 1954, samozrejme, povedané slovami Teodora Križku, ako občan druhej kategórie, pre ktorého sa nenašlo zamestnanie hodné jeho vzdelaniu a talentu. Pracoval v rozličných podnikoch, najdlhšie ako korektor vo Východoslovenských tlačiarňach v Košiciach. V roku 1969 bol tajne vysvätený za kňaza gréckokatolíckej cirkvi a dvadsať rokov v jej „katakombách“ pripravoval adeptov na kňazstvo, pričom i po všetkom, čo prežil, zostal človekom „univerzálnej šírky, ktorému nie je cudzí žiadny prejav ľudskosti, umocnený sviatostnou pečatou Kristovho kňazstva realizovaného často v osobitných podmienkach“ (Hospodár, 2015, s. 106). Až po novembri 1989 sa mohol slobodne podieľať na ďalšom budovaní cirkvi. Taktiež Jánosovi Pilinszkému bolo v 50. rokoch 20. storočia znemožnené publikovať a v 60. rokoch sa ocitá na hranici mlčania z vnútorného rozhodnutia. „Novým impulsem se pro něho stane až dílo francouzské mystičky Simone Weilové – především její kult křesťanské lásky –, které poznává zblízka nejen jako čtenář, ale i jako překladatel“ (Gál, In Pilinszky, 1999, s. 156).

Jozef Tóth i János Pilinszky po nástupe komunizmu veľmi rýchlo prorokovali, že nová ideológia, ktorá do popredia ľudského zmysľania a správania stavala „plné válovy“, veľmi rýchlo získa vládu nad ľudským zmysľaním. Jozef Tóth na tento aspekt poukazuje napr. v básni *Pokrokoví*, ktorá pochádza zo zbierky *Slnko pod zemou*: „Blíží sa deň, / keď sa všetci dobre napasú / a pri studniach budú vylihovaf. / Všetci sa nažrali / a napili. / Váhová studňa premeriava čas, / vedro sa naplňa / a vylieva / a príde večer, / lebo večer príde, / stádo odženu / do chlieva / a priviažu ho k šťastiu reťazou. / A zasa bude žrať. / A čo bolo vpredu vo válove, / objaví sa vžadu / a sluhovia ho na hnoj vynesú. / Psi ňufáky priklincujú k zemi, / a pretože sa nevyplatí, / ani nebrešú. / A ráno znovu stádo vyženu / na pašu. / Pri studniach budú vylihovaf. / Všetci sa nažrali / a napili. / Vietor sa premení / na čierneho vtáka. / Preletí ponad stádo / a zúfalo, / najzúfalejšie zakvíli“ (Tóth, 2010a, s. 9 – 10). Analogickou básňou sa v danom kontexte stáva Pilinszkého *Oslava nejhľubšieho bodu* s otázkami nadčasovo smerujúcimi i do pozornosti súčasníkov: „V krvavém teple chlévů / kdo má odvahu čist? / Kdo odvahu pak má / v třaskavých třískách slunce, jež zapadá, / v čase přílivu nebes a / odlivu země / na cestu se dát – bůhvíkam? // Kdo odvahu má / stanout se zavřenýma očima / v onom nejhlubším bodě, / tam, kde vždy / je nějaké to poslední mávnutí, / střecha, / či světlá tvář, nebo jen / prst, hlavy kývnutí, pohnutí rukama? // A kdo zná / pokojným srdcem vplout / do snu, který se převálí / přes trýzně dětství a / moře jako hrst vody zvedne před svou tvář?“ (Pilinszky, 1999, s. 105).

Poézia Jozefa Tótha, Jana Zahradníčka i Jánosa Pilinszkého dokazuje nadčasovú platnosť slov Paula Claudela, že náboženstvo „nám neprináša len spev, prináša nám aj slovo. (...) Neprinieslo na svet len radosť, ale zmysel vecí“ (Claudel, 1986, s. 85). Poézia katolíckej moderny v ich podaní je modernou humanistických hodnôt. Svoju novosť, sviežosť a mladosť si uchováva v tom, že sa nevzdáva od toho, čo jej predchádza, ale sa blíži k Prameňu, nie je excentrická, ale originálna (Hadjadi,

2015, s. 15). Ako píše Romano Guardini, moderna sa môže zachovať len odkazom na kresťanskú tradíciu. „*Svetské nádeje sú mŕtve. Nedá sa z nich vychádzať a vzápäť znovu veriť, že sú pre človeka východiskom. Teologálne nádeje však umrieť nemôžu. Nezávisia na budúcnosti, závisia na večnosti*“ (Hadjadj, 2015, s. 15). I v dnešných ťažkých časoch, kedy Európa pomaly, ale iste stráca svoju identitu, môžeme urobiť jediné. Treba začať od seba. Lebo, ako hovorí v úvode do štrnásteho čísla časopisu VOX z roku 2015 jeho šéfredaktor Pavol Prikryl, „*nie kontinent, ale my sme pre-mrhali to najvzácnejšie, čo sme mali: zmysel vecí a poriadok*“ (Prikryl, 2015, s. 1). A práve tvorba zmienených velikánov nám o tomto zmysle vecí a poriadku hovorí mnoho. A tak, citujúc Martina Kučeru, špecifickosť slovenskej katolíckej moderny i v tom znení, ako ju predstavuje dielo Jozefa Tótha, dokazuje, že je integrálnym kultúrno-historickým javom veľkej dejinnej úspešnosti. „*Vrcholné produkty básniků i teoretiků Slovenské katolické moderny nutí dosud k zamyšlení nejen na Slovensku, nýbrž i za jeho hranicemi. Nám vyvstává při jejich studiu otázka, zda slovenský katolický modernismus – mimo jiné i pro vesměs přátelské vztahy mezi katolickou a evangelickou obcí věřících na Slovensku a samozřejmě pro zvláště porozumivou rezonanci čtenářů, připravených denní praxí víry – není jedním z nejživotashopnějších projevů katolického modernismu vůbec*“ (Kučera, 2003, s. 165).

Literatúra

- CLAUDEL, P. *Kantáta pre tri hlasy. Prednáška Náboženstvo a poézia*. Preložil Karol Strmeň. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda v Ríme, 1986. 98 s.
- HADJADJ, F. Tradícia je modernejšie než moderna. In: VOX. 2015, roč. 3, č. 15, s. 14 – 16. ISSN 1339-3634.
- HOSPODÁR, M. (ed.): *Na krídlach slova a viery*. Košice: BYZANT Košice, s. r. o., 2015. 143 s. ISBN 978-80-85581-68-3.
- KISS SZEMÁN, R. Kultúrne a inkulturačné experimenty v európskom umení 19. a 20. storočia. In: Príhodovalá, E. (ed.). *Kontexty a inšpirácie katolíckej moderny*. Ružomberok: Verbum, 2011. s. 154 – 170. ISBN 978-80-8084-779-1.
- KUČERA, M. Slovenská katolícka moderna jako kulturně historický fenomén. In: Lásek, J. (ed.). *Živý odkaz modernismu*. Brno: L. Marek, 2003. s. 142 – 165. ISBN 80-86263-42-8.
- PILINSZKY, J. *Ortel*. Výber básní a doslov Evžen Gál. Preklad Jana Štroblová a Josef Híršal. Praha: Mladá fronta, 1999. 164 s. ISBN 80-204-0806-1.
- PRIKRYL, P. Hľadanie identity. In: VOX. 2015, roč. 3, č. 14, s. 1. ISSN 1339-3634.
- SZÉNÁSI, Z. Literatúra, teológia a modernita (Historická, existenciálna a náboženská skúsenosť v básnickom diele Jánosa Pilinszkého). In: *World Literature Studies*. 2014, roč. 6 (23), č. 1, s. 74 – 87. ISSN 1337-9275.

- TÓTH, J. *DIELO (Poézia)*. Bratislava: Vydavateľstvo SSS a Factum bonum, 2010a. 702 s. ISBN 978-80-970462-1-7.
- TÓTH, J. *DIELO (Próza)*. Bratislava: Vydavateľstvo SSS a Factum bonum, 2010b. 411 s. ISBN 978-80-970462-0-0.
- ZAHRADNÍČEK, J. *Knihy básní*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 1004 s. ISBN 80-7106-461-0.

KONTAKT

PhDr. Ján Gallik, PhD.
Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr
Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre
Dražovská 4
949 74 Nitra
Slovenská republika
jgallik@ukf.sk

DIMENZIE PROZAICKEJ TVORBY JOZEFA TÓTHA

Marta Germušková

Abstract: *The author of this paper deals with the part of the works of Slovak poet and writer Jozef Tóth, who is the representative of modern Slovak Catholic literature. Based on the systemic interpretation of selected prose, the author's contribution seeks to outline the dimensions and specify its unique poetics of prose. Her key dimension is spirituality. His prose, however, was shaped by other important dimensions, such as meditateness, reflexivity, autobiography, theology or philosophical dimension. Author of the study seeks to highlight not only the topicality, strength, depth and authenticity of his prose texts, but ethical and aesthetic coordinates of his extremely interesting artistic creation.*

Keywords: literature, catholic modernism, poetics, spirituality, prose

V literárnovednej praxi sa už dlhodobo používa pojem katolícka moderna. Signalizuje tvorbu s duchovnou intenciou, pričom katolícka spiritualita predstavuje základ jej tematiky i poetiky. Keďže tento pojem sa objavil v spojitosti s uvedeným typom tvorby až ex post, literárna vedkyňa Mária Bátorová vo svojich vedeckých štúdiách po roku 1989 upozorňovala na to, že východiská slovenskej i svetovej moderny (ide o smerové označenie symbolizmus) sú diametrálne odlišné od modernej slovenskej katolíckej básnickej tvorby v medzivojnovom období, a tak implantovala do aktuálneho literárneho pojmoslovía adekvátne spojenie moderná slovenská katolícka spirituálna poézia. Dôraz tu kladie na atribút modernosti aplikovaných umeleckých metód v porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami vo vývine slovenskej náboženskej spisby, kde dominovala utilitárnosť, didaxia a moralizovanie, pravdaže pri absolútnom zohľadnení spirituálneho základu tejto tvorby.

V spojitosti s naznačeným typom múzickej tvorby môžeme hovoriť aj o aplikácii teopoetiky, pretože Boh je tu centrom, stredom, teda absolútnym základom a východiskom poetiky tvorby básnickej proveniencie.

Moderná slovenská katolícka spirituálna poézia predstavuje v našej národnej literatúre fenomén, okolo ktorého sa viedli rôzne diskusie, dokonca i polemiky už v konkrétnom dobovom kontexte (napr. kňaz Jozef Kútnik Šmálov odmietal tento typ tvorby ako škodlivý). Moderná slovenská katolícka spirituálna lyrika by však

nebola úplná bez originálnej básnickej tvorby Mons. Jozefa Tótha. Jeho súborné básnické *Dielo zv. 1 – Poézia* vyšlo v roku 2010, a to zásluhou tiež významného slovenského básnika a duchovného súzvučníka Jozefa Tótha – Teodora Križku.

Jozef Tóth patrí k tým reprezentantom slovenskej literatúry, ktorí na kvalitatívne vysokej úrovni naplňujú parametre slovenskej meditatívno-reflexívnej spirituálnej tvorby, a to nielen v oblasti poézie, ale aj prózy. Dôkazom toho je aj vydanie jeho súborného *Dielu zv. 2 – Próza*. Vo svojom príspevku sa pristavím pri charakteristikách a dimenziách jeho jedinečne komponovanej prózy.

Hneď na začiatku si treba v spojitosti s týmto typom lektúry položiť otázku, či súčasný človek a čitateľ, nachádzajúci sa v „osídlach“ konzumizmu, hmotárstva, prípadne v ošiali masmediality, potrebuje aj tvorbu s duchovnou orientáciou. Myslím si, že dnes ju určite potrebuje viac než kedykoľvek predtým, pretože virtuálny svet je bezbrehý, nemá hranice a moderný človek ľahko získava vedomie, že ani on nemusí mať obmedzenia či hranice, čo sa týka slobody, morálky a ostatných fenoménov, ktoré tvoria základy zdravého ľudského sveta (pojem tekutá modernita – Baumann, 2008).

Neoliberalizmus vstupujúci po špičkách do „domovov“ globalizovaného sveta „rozpušťa“ tradičné hodnoty v „kyseline“ demoralizácie, a to hlavne vďaka patologickým komerčným masmédiám. Neoliberalizmus a jeho bohatí služobníci tlačia tradičnú morálku „na lopatky“ a prostredníctvom deštruktívnych mediálnych „rezákov“ sa usilujú permanentne, no hlavne sofistikovane nahľadávať predstavy o morálke či tradičnej rodine. Je tu reč o ZLE v celosvetovom rozmere, pretože ono nepozná hranice, šíri sa závratnou rýchlosťou a tiež bleskurýchle metastázuje.

Jozef Tóth ako človek, kňaz a hlbokomyseľný spisovateľ si veľmi dobre uvedomuje, akým obrovským ohrozeniam je vystavený súčasný človek v globalizovanom svete, v technologicky modelovanej, čoraz chaotickejšej (teória riadeného chaosu) a sebadeštruktívnej civilizácii. Preto sa svoje obavy o osud človeka a ľudstva usiloval Jozef Tóth vypovedať ako prozaik vo svojej mimoriadne zaujímavej a meditatívne komponovanej próze *Človek Jób hovorí s diablom*, ktorá je názvovo čiastočnou alúziou na dielo nemeckého jezuitu a spisovateľa Petra Lipperta. Dedikácia prózy práve tejto významnej osobnosti je odôvodnená tým, že Tóthova próza predstavuje protipól diela Petra Lipperta s názvom *Človek Jób hovorí s Bohom*. Už názov Tóthovej prózy avizuje tému rozkladnej sily ZLA a jeho „košatenia“ v ľudskom svete. Na prehovor s diablom si J. Tóth nevybral starozákonnú postavu Jóba náhodou. Jób ako biblická postava je nielen symbolom nesmierného utrpenia, ale aj symbolom vysokých etických kvalít (trpezlivosti, pokory, bohabojnosti a spravodlivosti). Boh síce dovolil Satanovi, aby Jóba pokúšal a pripravil ho o všetko, čo mal, teda o rodinu i majetok, ale navyše bol vystavený aj nesmiernemu fyzickému utrpeniu. Napriek tomu však Jób zostal verný Bohu a ON ho mnohonásobne odmenil za všetky prežité súženia. Jób sa tak stal objektom testovania vernosti Bohu a v tejto skúške nielenže obstál, ale aj znásobil potenciál svojej viery. Jób ako synonymum

ťažko skúšaného človeka v akejkoľvek dobe hovorí v próze J. Tótha s diablom, aby ho usvedčoval zo zámerného škodcovstva, pretože kým človek hľadá zmyslupnosť svojho pozemského bytia, diabol pôsobí ako blokátor a deštruktor tohto primárneho ľudského úsilia. V Tóthovej próze však cítime prítomnosť takpovediac dvoch Jóbov; východiskom je síce starozákonný Jób, ale jeho druhá vrstva je aktualizácia, ako to môžeme recepcne „odčítať“ v kapitolách *Jób o Jóbovi* a *A ešte o Jóbovi*, kde možno zaevidovať autobiografické „podložie“ prózy J. Tótha, ktorý bol vo svojom živote tiež veľmi ťažko, no zároveň aj víťazne skúšaný. Dá sa teda hovoriť o autobiografických a teologických dimenziách tejto meditatívno-reflexívnej prózy, o sebareferenčnej dimenzii prozaického textu, pretože spisovateľ vychádza z osobnej empirie, teologického poznania a z hlbokého prežívania viery. Jób je tu rezonérom analytických postrehov i myšlienkových syntéz J. Tótha.

Prozaik J. Tóth sa prostredníctvom postavy Jóba usiluje realizovať analýzu diabla a ukázať patologické rozmery jeho činnosti nasmerovanej proti Bohu i človeku. Sila Tóthovej prózy je v hĺbke analýzy démona, je to umelecky koncipovaná „štúdia“ o sile Zla, jeho koreňoch i etických dôsledkoch. Jób sa „ponára“ do mystérióznej trinástej komnaty diabla, aby načrtnol nielen kontúry zla, ale i takpovediac jeho „konkrétnosti“. Príkladom takejto „konkrétnosti“ je motivicky, kompozične a jazykovo-štylisticky bravúrne kreovaný baladický minipríbeh o manželskej nevere v kapitolkke *Prečo stále prichádzaš? Z nostalgie k Bohu?*, kde prozaik pracuje s motívmi čistého srdca, čistých rúk, čistej a špinavej posteľe, pričom samovraždu (pod kolesami vlaku) spácha – paradoxne – podvedený muž, eticky a zodpovedne žijúci otec, obetujúci sa pre rodinu. Je tu zobrazený motív ťažkej práce muža, manžela a otca: „muž kresal kamene a premieňal ich na chlieb“ (Tóth, 2010, s. 53). Na minimálnej textovej ploche dokázal spisovateľ vymodelovať (z hľadiska myšlienkového i kompozičného) maximálne účinný dramatický sujet deštrukcie lásky a rodiny, a to aj vďaka funkčným umeleckým prostriedkom z arzenálu svojho básnického umenia. Synkrézu prozatárskeho a básnického umenia preto považujem za mimoriadne účinný múzický postup spisovateľa J. Tótha. Ukazuje sa, že lyrický naturel je uňho kľúčový a má zásadný vplyv na poetiku jeho prozaickej tvorby s duchovnou intenciou. Evidentné je to aj pri morfológii textu. J. Tóth totiž tvaruje svoje prozaické texty na niektorých miestach do podoby básní, teda jednotlivé vety prózy sa z hľadiska formy stávajú osobitnými veršami. Tento jav v jeho duchovne ladenej próze môžeme nazvať sémantizáciou formy. Prozaik veľmi často využíva aj vytýčené či osamostatnené vetné členy, aby akcentoval sémantiku kľúčových slov, prípadne motívov próz. J. Tóth funkčne využíva inštrumentárium modernej prózy. Sú mu cudzie rozvláčne opisy a didaktizujúce pasáže. Jeho štýl je lapidárny, ale z umeleckého hľadiska mimoriadne účinný, pretože stimuluje hlbokú reflexivitu a intenzitnú zážitkovosť čitateľa.

Osobitne sa však chcem pristať pri paradoxe ako najúčinnjšom umeleckom prostriedku v duchovne orientovanej literatúre, pretože najviac súzvučí s princí-

pom Boha ako večnej Lásky – povedané slovami významného slovenského básnika Teodora Križku: „*Boh je pánom paradoxov*“. Aplikácia paradoxov má absolútne odôvodnenie práve v tom, že Božie cesty a zákony sú diametrálne odlišné od ľudských zákonov (Božie milosrdenstvo verzus kruté ľudské tresty). Za zvlášť zaujímavé považujem fakt, že prozaik prostredníctvom Jóbovej postavy jasne pomenúva pozície diabla vo vzťahu k Bohu a človeku. Objavujeme tu zaujímavé paradoxy – napr. diabol ako hľadač Boha a vyhľadávač jeho blízkosti, teda de facto je Jeho ko-existenčník; diabol ako tieň Boha či najímateľ robotníkov na pošliapavanie Boha, dokonca ho autor označuje za Božieho sluhu, ale aj za parazita, ktorý sa priživuje na Božej добрôte, pričom však práve vďaka diablu a zlyhaniu človeka môže práve Boh ukázať veľkosť svojej uzdravujúcej sily a lásky. Satana označuje Jób za nesmierného zraňovateľa človeka, no – paradoxne – priznáva i to, že: „... viac trpíati, ktorých navštevuje Boh“ (Tóth, 2010, s. 28).

Hlavným komunikačným prostriedkom v tejto próze je monológ, aby mal Jób šancu neprerušovane vypovedať o Satanovi. Jób ho charakterizuje ako vládcu noci a kráľa Temnoty. J. Tóth ako umelec slova pracuje s rôznorodými umeleckými prostriedkami, predovšetkým s biblickou symbolikou a metaforikou, princípom farebnosti, s kontrastmi a paradoxmi, pretože najlepšie vystihujú kontraincie Boha a diabla. J. Tóth na celej ploche svojej prózy pracuje s dualitou noci a dňa, temna a svetla či slnka, pretože sú esteticky účinným vyjadrením kontrastných síl – Dobra a Zla, Boha a diabla.

J. Tóth v živote veľa trpel a bol prenasledovaný komunistickým režimom, preto mohol napísať práve takú reflexívnu prózu a vložiť svoju životnú empiriu do generalizujúcich vyjadrení Jóba na adresu Satana. Monológ Jóba je výrazom hlbkej viery človeka, ktorý bol vystavený perzekúciám, ale napriek tomu nielenže si zachoval vieru, ale utrpenie v ňom vyvolalo aj jej gradáciu. Dá sa preto hovoriť aj o autobiografických a teologických dimenziách tejto meditatívno-reflexívnej prózy, o sebareferenčnej dimenzii prozaického textu.

Koncepcia literárnej postavy Jóba je založená na funkčnom striedaní rôznych polôh: Jób je tu zobrazený nielen ako reflexívce a racionalista, prípadne detailista, svedok či usvedčovateľ diabla, ale aj ako duálny komparatista (porovnáva Boha a diabla), komentátor, prípadne konštatér: „*Ako ti je dobre v blízkosti Božej, SATAN!?*“ (s. 18); „*Ja vravím, že si Božím sluhom*“ – kap. Boží sluha s. 22); miestami je poučovateľom diabla o tom, kto je Boh a kto je človek (človek je často tiež démonom, je zložitý, nepoddajný, slobodný). Jób je i hodnotiteľom skutkov diabla, je nielen jeho vyzývateľom do dialógu („*Povedz, ako si sa mohol tak ponížiť, keď si prosil Boha, aby si smel pokúšať Jóba*“ – kapitola Jób o Jóbovi, s. 37), ale aj identifikátorom jeho chýb a tvorcom závažných a zvedavých otázok (Jób ako otázotvorca: „*Trpíš alebo netrpíš, satan? Čo asi robíš napoludnie, satan?*“ – s. 36), ktoré sú zaujímavé a podnetné aj pre diskurzívneho čitateľa.

Človek často vníma diabla ako silného a hrozného, preto si ho vizualizuje podobne ako v tejto próze Jób (s veľkou bradou, s čiernym klobúkom na hlave, s kamennou tvárou a očami ticha a so strašným a bezobsažným smiechom), ale napokon prichádza na to, že diabol nemá svoju tvár a vymysleli si ju len maliari a ľudia v sne (podobne ani Boh nemá tvár).

J. Tóth označuje miesta, ktoré ešte nie sú preskúmané v spojitosti so Satanom:

Všetky veci sme tu už premerali.
Poznáme všetky dimenzie.
Iba tvoje nie.
Nezaregistrovali sme ťa.
Nie si predmetom objektívneho bádania.
Snuješ svoje plány a diela Temnoty.

Čo sa týka jazykovo-štylistických parametrov textu, treba jednoznačne oceniť moderný štýl prozaika J. Tótha, do ktorého zakomponoval umelecké prostriedky symptomatické nielen pre prózu, ale v spojitosti s duchovným rozmerom textu použil aj adekvátny arzenál umeleckých prostriedkov poézie (metaforizácia, personifikácia, anaforické začiatky viet, osamostatnený vetný člen, otázkové „refrény“ či otázkové rámce). J. Tóth si podmaňuje svojich čitateľov práve jednoduchosťou a zároveň aj singularitou svojho umeleckého štýlu. Treba však pripomenúť, že v danom prípade práve jadrnosť a miestami aj slovná kontrastnosť významne graduje účinnosť múzického vyjadrenia. To sa týka aj vysúvania sémanticky kľúčových slov či slovných spojení na osobitný riadok, čím sa zvyšuje sila reflexivity čitateľa (napr. v kapitolke *De profundis – Z hlbokosti*, s. 29):

Svetlo a tma.
Všade je Boh.
Všade si ty (diabol – doplnila M. G.).

V danom prípade možno opäť hovoriť o sémantizácii formy, ako o tom písal český literárny vedec Ján Lehár (2005). Podobne je to aj v kapitolke s názvom *Narodenie svätice* (Tóth, 2010, s. 31).

Narodenie svätice
Psy brechali a hviezdy mlčali.
Bola veľmi mladá a veľmi krásna.
Veľmi som ju miloval.
Nikdy som ju nevidel. Iba svetlo v oknách.
Mala bielu tvár, telo a slová.
Aké to boli rána! Sťa moje biele husi!

Jej oči boli ako moje biele husi.
Videli sme sa, poznali sme sa.
Ako dve susediace okná – nedotkli sme sa.
Videli sme sa.
Poznali sme sa.
Nedotkli sme sa.
Kedy odídeš, – vravím jej.
Mlč, počúvaj, to divé husi letia.

Tento minipríbeh platonickej lásky končiacej rozchodom zobrazil prozaik veľmi hutne, stroho, ale umelecky neobyčajne príťažlivo, čo je znakom skutočného slovného i kompozičného majstrovstva.

K pozitívam prózy *Človek Jób hovorí s diablom* treba pripočítať aj dimenziu gnómickejšť. Prozaik J. Tóth svoje analýzy o fenoméne diabla zhrnul na niektorých miestach do podoby biblických sentencií a maxím, čo je znakom vysokého majstrovstva tvorcu textu.

Zaujímavo kreovanou prózou J. Tótha je aj *Evanjelium apoštola Judáša*. Osobne by som ho nazvala Evanjelium zrady a odpustenia. Toto evanjelium napísal prozaik „*pre tých, ktorým boli málo štyri evanjeliá a ktorí odsudzujú všetkých, iba seba nie.*“

Leitmotív Judášovho zradcovstva zobrazil prozaik pomocou umelecky účinného prostriedku – paradoxu. Judáš totiž ako predurčený zradca Krista – paradoxne – ponúka argumenty práve v Ježišov prospech, a to najprv pred zákonníkom a neskôr – dokonca imperatívne – aj pred Kajfášom. Judáš sa v tejto próze stáva – paradoxne – Ježišovým obhajcom, pretože uznáva jeho veľkosť, autoritu i zázračnosť: „*Nepoznáte silu tohto muža a proroka.*“ Judáš je v tejto próze odhaľovačom pravdy Božej a farizejstva zákonníkov; zrádza Krista preto, aby sa splnilo Písmo.

Podobne aj Kristus – on však neparadoxne, ale úplne prirodzene v zmysle svojho učenia o láske a potrebe nekonečného odpúšťania – sa stáva obhajcom Judáša. Prostredníctvom čiastočnej paralely prozaik J. Tóth vymieňa roly (obrátené roly) – Judáš je v pozícii Krista a rozbesnený dav vykrikuje, aby ho ukrižovali. Ježišov súd nad Judášom však prináša verdikt odpustenia strašného hriechu. Ježiš hovorí, že Judáš ho zradil iba raz: „*On ma miloval viac ako vy, i keď ním všetci opovrhujete*“ (s. 100).

Osud Krista a jeho neznesiteľnej vnútornej ťažoby J. Tóth zobrazuje anticipačne prostredníctvom prírodno-psychologického paralelizmu (metafora: strom vyschol a jeho lístie opadalo), a to počas modlitby Ježiša pod stromom v Getsemanskej záhrade, kde sa Ježiš krvou potil pri predstave, čo ho čaká.

Kontrastnú paralelu využil J. Tóth vo svojej próze, a to v podobe bozku Ježiša Judášovi; tu však išlo o bozk Krista ako vtelenej Lásky a milosrdenstva oproti Judášovmu zradcovskému bozku (na tvár Krista).

Psychoanalýza Judáša je zameraná na správanie a „pohyb“ vo svedomí človeka, ktorý zradil. Medzi typické vonkajšie i vnútorné charakteristiky Judáša patria: nepokoj, zhon, potulovanie sa mestom (motív tuláctva), vysilenosť, strach, vnútorné sebabičovanie po zrade, bezúnikovosť, zúfalstvo, rozpoltenosť, mlčanlivosť (tá kontrastuje s jeho rozvravenosťou pri obhajobe Ježiša u Kajfáša pred aktom zrady).

V tejto próze J. Tótha nachádzame široký register motívov: motív tajného stretnutia Ježiša s Judášom – 2 razy, jeho odchádzanie od Majstra (kupovanie chleba, držba peňazi), motív zlomenej náklonnosti k Bohu, neskôr sa pridružuje motív opovrhovania davu Judášom, preludy Judáša, útek pred ľuďmi, motívy repetitívneho blúdenia Judáša mestom, motív ľútosti a sklamania Judáša, motívy zatratenia i odpustenia. Je tu však aj motív pravdy, ktorú chcel Judáš odhaliť po naplnení svojho zradcovstva, aby priznal „*ohavnú absurdnosť hriechu a ničoty*“ (Tóth, 2010, s. 102).

Táto próza má obrovský aktualizčný dosah. Môže podnietiť čitateľov k hlbokým reflexiám a etickým korektúram svojho konania. Z kompozičného aspektu Tóthova próza má anticipujúce názvy (napr. Judáš sa stretne s Ježišom, Satan pokúša Ježiša, Posledná večera, Judášovo utrpenie atď.). Próza *Evanjelium apoštola Judáša* končí kapitolou s názvom Epilóg a rozlúčenie. Práve v nej čitateľ nachádza nielen dištančné sebahodnotenie a absolútne priznanie Judáša, ale aj ako vyznanie úcty Ježišovi ako synonymu Dobra a Pravdy i precítenie sily Jeho milosrdenstva: „*Nikto z ľudského pokolenia nebol vysunutý nad priepasť tajomstva Dobra a Zla natoľko ako ja. Nikto okrem diabla nebol vystavený pokušeniu tak ako ja. Nikto nemal bližšie a väčšie dôkazy o Dobre ako ja. Nikto neurobil takú nenapraviteľnú chybu ako ja, ale nikto sa neotrel tak intenzívne o tajomstvo odpúšťania tak ako ja... Moje posledné chvíle v tomto živote boli zápasom človeka zatrateného a nad priepasťou omilosteného*“ (Tóth, 2010, s. 102).

V súčasnej slovenskej literatúre už nenájdeme mnoho spisovateľov, ktorí by sa tak nástojčivo, presvedčivo a autenticky zasadzovali o trvalé hodnoty ako básnik a prozaik Jozef Tóth. Jeho tvorba v komplexnom oblúku komplementarizuje a zároveň i zúplňuje tvorbu predstaviteľov modernej slovenskej katolícky orientovanej tvorby. V tejto súvislosti chcem akcentovať fakt, že v rámci uvedeného kontextu duchovne orientovaných spisovateľov mal J. Tóth obdivný vzťah aj k spišsko-kapitulským pirátom krásy (P. U. Oliva, M. Šprinc, J. Silan), ako na to už niekoľko ráz upozornil mladý slovenský literárny vedec Ján Gallik (2015). Okrem nich J. Tóthovi mimoriadne konvenovala aj vzácna osobnosť a tvorba slovenského básnika typu poeta sacer – Milana Rúfusa; podobne blízky vzťah mal aj k dosiaľ ešte neocenennej tvorbe a výnimočnej osobnosti slovenského spisovateľa, konvertitu na katolícku vieru a významného lekára Pavla Straussa.

J. Tótha ako predstaviteľa modernej slovenskej katolíckej duchovne orientovanej tvorby možno na základe jeho tematiky a poetiky označiť za teocentristu, pretože BOH sa stal centrom jeho osobného i literárneho „vesmíru“. Tento spisovateľ

bol a je „tvarovaný“ Božím Slovom – Logosom. Jeho tvorba sa dá označiť za múzicky kreovanú kristológiu, ktorá otvára srdcia i myseľ všetkých čitateľov.

Sumarizujúc Tóthovu tvorbu možno konštatovať, že má nielen spirituálne (transcendentálne) dimenzie, ale aj antropologické, etické, teologické, náboženské, niekde aj historické (román *Spev košického tria*), no hlavne estetické, axiologické, gnómičné a aktualizčné, ba i prorocké, a to najmä v básnickej tvorbe. Dielo J. Tótha predstavuje svojou umeleckou kvalitou skvost nielen v slovenskej literatúre, ale súdiac podľa vyznania talianskeho prekladateľa jeho diela Enza Passeriniho v Listoch P. Straussa (2015, č. 27, s. 17), si už preráža cestu aj do európskeho literárneho a recepcného kontextu.

Jozef Tóth je svojím osobným životom žiarivým príkladom a vzorom, ako si uchovať ľudskú dôstojnosť a víťaziť s Kristom. Jeho diela výnimočne reflexivizujú, aktivizujú a sýtia ľudského ducha, prinášajú hlboké a aktuálne posolstvá. Cieľom jeho života a umeleckej tvorby bolo a je prostredníctvom Božej lásky kristifikovať človeka a svet. A to je misia, ktorá si zaslúži mimoriadnu úctu.

LITERATÚRA

- BAUMANN, Z. *Tekuté časy: Život vo veku nejistoty*. Praha: Academia, 2008. 112 s. ISBN 978-80-200-1656-0.
- GALLIK, J. *Slovenská katolícka moderna v stredoeurópskom priestore*. Nitra: Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, 2015. 163 s. ISBN 978-80-558-0759-1.
- GERMUŠKOVÁ, M. *Tvorba slovenských duchovne orientovaných spisovateľov*. Praha: Verbum, 2010. 186 s. ISBN 978-80-904415-1-4.
- LEHÁR, J. *Studie o sémantizaci formy*. Praha: Karolinum, 2005. 166 s. ISBN 80-246-1055-8.
- PASSERINI, E. Vyznanie Tóthovho prekladateľa. In: *Listy PS*. 2015, roč. 11, č. 27, s. 17.
- RAVASI, G. *Bibbia e arte*. In: *Bibbia, arte e musica*. Ed. Paoline. Milano, 1992, s. 8 – 16.
- TÓTH, J. *Dielo. Poézia*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2010. 335 s. ISBN 978-80-970462-0-0.
- TÓTH, J. *Dielo. Próza*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2010. 886 s. ISBN 978-80-970462-0-7.
- ŽILKA, T. *Poetický slovník*. Bratislava: Tatran, 1987. 435 s.

KONTAKT

doc. PhDr. Marta Germušková, CSc.
Inštitút slovakistiky, mediálnych a knižničných štúdií
Filozofická fakulta PU v Prešove
Ul. 17. novembra 15
080 16 Prešov
Slovenská republika
germuskova.marta@gmail.com

SYMBIÓZA DOBRA A KRÁSY V ŽIVOTE JOZEFA TÓTHA

Michal Hospodár

Abstract: *The present paper deals with the personality of Greek-Catholic priest and poet Mons. Jozef Tóth. Biographical information forms the basis for an outline of his artistic activity expressed in the creation of Christian-oriented poetry. As a master of words and erudite theologian J. Tóth has also established himself in the academic environment of the Greek Catholic Theological Faculty in Prešov. His life motto is based on the values of goodness and beauty and is synthesized both in literary heritage and in his life testimony. A permanent and, perhaps, the most important circle of his interests is the field of Christian culture. Personal memories of the author of the present paper of J. Tóth illustrate the universal breadth and depth of his personality whose significance appears to be going beyond Slovakia.*

Keywords: Jozef Tóth, poem, faculty, beauty

„Na počiatku bolo Slovo a Slovo bolo u Boha a to Slovo bolo Boh. Ono bolo na počiatku u Boha. Všetko povstalo skrze neho a bez neho nepovstalo nič, z toho, čo povstalo“ (Jn 1, 1-2).

Vážené akademické zhromaždenie, vážení hostia, dámy a páni!

Nech tieto vzletné slová prológu k Jánovmu evanjeliu tvoria úvod do malej pohľadnice o veľkom mužovi, ktorý vo svojom živote mal blízko k Slovu-Logosu i slovu a majstrovsky ich syntetizoval. Áno, dnešný deň máme príležitosť živo si uvedomiť, že v Bohu majú svoj počiatok predovšetkým ľudské životy. Človek sa rodí na svet preto, aby spoznal pravý zmysel svojej existencie zakotvený v službe lásky k Bohu i bližnému a naplno využil zverený dar času pre naplnenie tohto zmyslu. Z tohto základného hodnotového uhla pohľadu chcem pristúpiť ku krátkej reflexii nad životom Mons. Jozefa Tótha, gréckokatolíckeho kňaza, básnika, čestného dekana GTF PU, ktorého životnú 90-ku sme si nedávno pripomenuli.

ZO ŽIVOTOPISU

Životné curriculum Jozefa Tótha sa začalo 20. marca 1925 v Haniske pri Košiciach v harmonickom prostredí poézie, viery a chudoby. Základná škola vysokej úrovne bola základným kameňom, na ktorom staval svoje gymnaziálne štúdiá (1938) v Košiciach, kde v roku 1946 maturoval. Pred skončením štúdia v rokoch 2. svetovej vojny (1944 – 1945) mu vo vojenskom pracovnom tábore hrozil trest smrti, ktorému zázračne unikol. To ho poznačilo na celý život.

Fascinovaný evanjeliom a starozákonnými prorokmi a poučený biedou sveta sa rozhodol študovať posvätnú teológiu (1946). Dva roky navštevoval Vysokú školu bohosloveckú v Košiciach a dva roky Katolícku bohosloveckú fakultu v Bratislave. S úspechom absorboval najmä diela svetových dogmatikov (Lercher, Tanquerey) vo vtedy zaužívanej latinčine. Osobitne si vážil spisy maďarského profesora a neskôr biskupa Otakara Prohászku (*10. 10. 1858 Nitra – †2. 4. 1927 Budapešť), ktorý už vtedy propagoval sociálnu náuku Cirkvi a uvádzal ju do praxe. Keď krajinu zasiahol politický mor, dotkol sa aj jeho. Pre nekompromisný postoj voči nastupujúcemu totalitnému režimu ho v roku 1950 internovali do vojenských táborov nútených prác – PTP. Podľa jeho vlastných slov to bola „čierna Sorbona, univerzita, kde bol výkvet inteligencie a charakterných ľudí celého Československa“. Spolu s ďalšími kňazmi a bohoslovcami, medzi ktorých patrila aj môj otec, budoval cesty, železnice a letiská v Libave, Plzni, Brne, Uherskom Brode a Českých Budějoviciach. Vrátil sa po vyše troch rokoch ako politicky nespôľahlivý. Zamestnal sa podľa možností a príhovoru prajných ľudí vo viacerých štátnych podnikoch ako Východoslovenský bazár (1954 – 1956) a Veľkoobchod s priemyselným tovarom Košice (1956 – 1964). Pri práci sa zoznámil s Annou rod. Borovskou, s ktorou v roku 1956 spojil svoj ďalší život v sviatosťnom manželstve. Boh im požehnal dve deti Luciu a Michala. Posledných dvadsať rokov pracoval ako korektor vo Východoslovenských tlačiarňach, š. p., Košice. Tu redigoval viaceré noviny, časopisy, neskôr aj knihy, pričom tajne pôsobil v podzemnej Cirkvi. Uprostred pracovného kolektívu vyžaroval kresťanskú humanitu, a preto si ho napriek politickým tlakom šéf tlačiarne Ivan Solej ponechal. Ordinovaný na kňaza bol 23. februára 1969 v Košiciach. *Tu est sacerdos in aeternum* zaznelo ticho, bez spevokolu a kvetov, len s vierou v moc Pánovej milosti uprostred zmäteného sveta. Jeho svätiteľom bol otec biskup Dominik Kalata, SJ. V tom istom roku bol začlenený do Spoločenstva učeníkov Nazaretského. Dvadsať rokov pripravoval v katakombálnej (podzemnej) Gréckokatolíckej cirkvi adeptov na kňazstvo. Z poverenia vtedajšieho ordinára gréckokatolíckej prešovskej eparchie Mons. Jána Hirku formoval budúcich kňazov v podmienkach osobného rizika zo strany náboženstvu neprajného systému. Neustále bol sledovaný príslušníkmi Štátnej bezpečnosti. Jeho osobný spis ako sledovaného leží v Ústave pamäti národa neodkrytý, lebo sám Jozef Tóth nechce poznať mená tých, ktorí ho tajne sledovali. Napriek rôznym ohrozeniam sa uskutočňovali formačné stretnutia týchto skrytých

adeptov kňazstva alebo už vysvätených kňazov v katakombálnej cirkvi. Na niektoré sa živo pamätám ako na jedny z najkrajších zážitkov môjho detstva. Bola to vzácna komunita ľudí na spôsob apoštolov a kňazov prvotnej cirkvi. V spätnom pohľade na toto obdobie sú irelevantné otázky o cirkevnej regularite vtedajších metód a postupov prípravy na tajné vysviacky, keď išlo o nasadenie vlastného života pre záchranu systematicky likvidovanej cirkvi.

V roku 1990 bol s doc. ThDr. Vladimírom Poláчком a Mons. Mgr. Jánom Krajňákom pri zakladaní Gréckokatolíckej bohosloveckej fakulty UPJŠ so sídlom v Prešove. Na fakulte ako prvý získal titul magister (Mgr.), na ktorý pre nepriazeň spoločensko-politickej situácie musel čakať štyridsať rokov. Na novozaloženej fakulte sa významne podieľal pri jej etablovaní do systému univerzitného vzdelávania a života. Ako teológ, osvedčený životnou praxou, prednášal dogmatickú teológiu a bol aj prodekanom a vedúcim katedry dogmaticko-morálnej teológie. V prednáškach podával syntézu zjaveného i racionálneho poznania. Pri príležitosti udelenia čestného doktorátu na pôde GTF PU v Prešove okrem iného povedal: *„Aj v 21. storočí univerzita zahŕňa všetky oblasti vedeckého, ale aj kultúrneho života a v rámci tohto univerzitného komplexu nezanikol ani zakladajúci prvok: teológia! A to nielen katolícka, ale v širšom okruhu i kresťanská! A hneď vybočím z tradičnej predstavy či konštatovania, že teológia je len náukou o Bohu! [...] Teológia nie je len náukou o Bohu, ale aj o človeku a o svete. A predovšetkým o ľudských vzťahoch“* (Tóth, 2010a, s. 79 – 80). Dnes, s odstupom času, hľadá na obnovenú teologickú fakultu ako na Boží „zázrak“ a zavše jej vyslovuje svoje najhlbšie pranie rozvoja. Od roku 1995 je na „superaktívnom“ odpočinku v Košiciach.

UMELEC SLOVA

V literárnej činnosti sa Jozef Tóth pre kresťanskú orientáciu nemohol počas obdobia budovania reálneho socializmu publikačne presadiť, navyše sa značná časť jeho rukopisov v dôsledku možnej kontroly prisluhovačov Štátnej bezpečnosti stratila. Napriek tomu ostal charakterovo pevný a zachoval si morálny kredit. Až po páde komunistickej totality v priaznivých podmienkach slobody vyšlo vďaka básnikovi a editorovi Teodorovi Križkovi jeho súborné literárne dielo v dvoch zväzkoch. Svojimi hlbokými úvahami a príležitostnými básňami prispieval aj do Gréckokatolíckeho kalendára (v totalite pod pseudonymami Jozef Komora, Gorazd Novák), časopisu SLOVO, časopisu o kresťanskej kultúre VERBUM a inde. Ako erudovaný teológ donedávna svojimi prednáškami obohacoval formačné kňazské dni v Prešove i v Košiciach. V poslednom čase s nezastretým obdivom poukazuje na geniálnu osobnosť a konvertitu zo židovstva MUDr. Pavla Straussa (*1912 Liptovský Mikuláš – †1994 Nitra) a žasne nad týmto prorokom moderného veku a jeho *„horiaciach tabuliach radiačného evanjelia“* (Rybák, 2015, s. 7). Klasické humanistické poznanie

spojené s umeleckým majstrovstvom slova vytvára u neho syntézu prezentácie najkrajších všeludských a kresťanských hodnôt a tradícií. Ako uviedol Peter Liba, „Jozef Tóth je predovšetkým autentickým kresťanským básnikom – kňazom, ktorý zjavuje i zjazzvuje pamäť súčasného človeka a v nej hýbe jeho morálnou pozíciou, a to na osi reálneho zla – možného dobra. Svojim básnickým naturelom nemá v slovenskej poézii pendant, ani časovú paralelu.“

Osobitným vydavateľským počinom z úcty k majstrovi slova Jozefovi Tóthovi sa môže prezentovať Spolok sv. Cyrila a Metoda so sídlom v Michalovciach.¹ Po páde totality, keď bola obnovená spolková činnosť, redakčne zhrnul tematické básne Jozefa Tótha, viažuce sa na kristianizačné úsilie solúnskej misie v 9. storočí. Pod názvom *Piesne zo Solúna* (1995) vyšla útlá, ale obsažná zbierka týchto básní ako podielová kniha pre takmer štyri tisícky členov spolku.² Spolok týmto gestom vyvinul snahu dostať do širšieho povedomia „zabudnutého“ autora pri jeho životnej 70-ke. Do knižného projektu s názvom *Kvet pre dušu* (Antológia duchovnej poézie, 2008), ktorý okrem iného odráža radosť z novovzniknutej Prešovskej gréckokatolíckej metropolie *sui iuris* na Slovensku, zahrnul spolok výber z literárneho diela autorov teže konfesie. V zozname dvadsiatich dvoch autorov zaujal čestné miesto Jozef Tóth s desiatimi publikovanými básňami. Antológia vyšla v reprezentačnej podobe vhodne pretkaná obrazmi a perokresbami Ľudmily Lakomej-Krausovej. Literárnu, duchovnú i ľudskú paralelu medzi Jozefom Tóthom a lyrickým pevcom Zemplína Mikulášom Kasardom sa pokúsil odkryť Ernest Sirochman, člen výboru spolku, autor i zostavovateľ cca 30 zborníkov o autoroch duchovnej poézie východného Slovenska. Vo svojej štúdii s názvom *Bežci k výšinám krás* (2011) píše: „Posolstvo oboch protagonistov je v poludštení človeka. Ich myslenie a konanie oslovuje súčasníka a nabáda ho, aby v sebe rozbil pancier hrdej sebeckosti a neskrotnej pýchy a precitol“ (Sirochman, 2011, s. 40). Ostatne, spolok vydal výber z Tóthovho diela, doplnený o jeho životopis pri príležitosti básnikových životných deväťdesiatin.³ Publikácia

¹ Spolok pod názvom Jednota sv. Cyrila a Metoda vznikol v roku 1941 v Michalovciach z iniciatívy katechéty štátneho gymnázia ThDr. Jána Murína. Pri násilnej likvidácii Gréckokatolíckej cirkvi v roku 1950 bol spolok zrušený. Po nástupe demokracie v bývalom Československu bol obnovený v roku 1991 a je fakticky najväčším spolkom v Gréckokatolíckej cirkvi. Doteraz v obnovenom spolku tlačou vyšlo takmer 100 titulov.

² Zbierka obsahuje 40 básní. Záverečný doslov k vydaniu napísal básnik Blažej Krasnovský. V ňom píše: „Ú básnika si vysoko vážim, že jeho verše sú nabité teologickým poznaním a sú v nich najpodstatnejšie reálne nášho náboženstva, no zároveň sú odkrytím hĺbky múdrosti inšpirovanej Písmom...“ (Tóth, 1995, s. 76).

³ Publikácia obsahuje prózu Človek Jób hovorí s diablom a Evanjelium podľa Judáša. Okrem toho zahŕňa niekoľko autorových básní a jeho životopis, pozdravnú báseň Ingrid Lukáčovej, laudáciu J. Ex. Jána Babjaka, Marty Geruškovovej a Jána Gallika, doplnené obrazmi Michala Tótha. Na záver je Tóthovo celoživotné vyznanie a edičná poznámka E. Sirochmana. Súčasťou publikácie je fotoreportáž zo slávnosti Tóthovho životného jubilea na GTF PU v Prešove.

s názvom *Na krídlach slova a viery* (2015) obsahuje aj niekoľko laudácií a poslúžila nielen členom cyrilo-metodského spolku, ale aj kultúrnej verejnosti Slovenska.⁴

Najdôležitejším poľom, v ktorom sa prejavuje autorovo videnie sveta, je oblasť kresťanskej kultúry. Kultúra je živý organizmus, tak ako umenie, a má tak isto rásť, ako aj iné odvetvia ľudskej činnosti, ako napríklad technika a vôbec racionálny pokrok. Pretože nie je ničím iným ako napodobňovaním Božej dokonalosti, a to v poznaní a v láske. V jednom rozhovore sám Tóth vyznáva: „Opravdivá kultúra je len imitáciou Božieho prejavu v tvorbe a v správaní. Kultúra, ktorá z harmónie vzťahu človek a Boh vybočuje, stáva sa pseudokultúrou alebo prázdnu dekoratívnou činnosťou, a to vo všetkých sférach umenia. Do tejto sféry úpadku patrí aj dnešná kultúra a dovoľm si tvrdiť, že výnimkou z toho tvrdenia je práve kresťanská kultúra“ (Tóth, 2010b).

Za jeho vklad do kresťanskej slovesnej kultúry získal Mons. Jozef Tóth viacero ocenení a vyznamenaní: Cenu Emila Korbu (2006), Cenu mesta Košice (2003), Výročnú cenu vydavateľstva VERBUM (2008) a Cenu Fra Angelica od Rady pre vedu, vzdelanie a kultúru pri KBS (2010). V roku 1992 mu rímsky pápež sv. Ján Pavol II. udelil hodnosť Monsignora. Je zakladajúcim členom Spolku sv. Cyrila a Metoda v Michalovciach, členom Slovenského katolíckeho kruhu v Košiciach, členom redakčnej rady časopisu pre kresťanskú kultúru Verbum, členom Konfederácie politických väzňov a Vojenských táborov nútených prác (PTP). Za prínos do teologickej vedy mu bol udelený vedeckou radou Prešovskej univerzity v Prešove 26. októbra 2010 titul doktora posvätnéj teológie honoris causa (ThDr. h. c.). Pri príležitosti ostatného životného jubilea bol ocenený mimoriadnou cenou Spolku slovenských spisovateľov (2015), ktorého je tiež členom.

ĽUDSKÉ REMINISCENCIE

Mons. Jozefa Tótha som mal možnosť vnímať ešte počas jeho pôsobenia v totalite v tzv. katakombálnej cirkvi pri rôznych stretnutiach a udalostiach. Nikdy nebol vyhranený, ani spoločensky, ani politicky, ani žánrovo, dokonca ani prítlútním k jednému cirkevnému obradu. Naopak, vždy to bol muž univerzálnej šírky, ktorému nie je cudzí žiadny prejav ľudskosti, umocnený sviatostnou pečatou Kristovho kňazstva, realizovaného často v osobitných podmienkach. V poslednom čase zvlášť intenzívne vnímam v jeho teologickom i literárnom diele význam slova syntéza. Pre neho ako majstra či umelca slova je charakteristická práve táto Solovjovova všeobjímajúca

⁴ Priali by sme si, aby toto vedomé šírenie Tóthovho diela zo strany dnešného vedenia spolku azda vyvrcholilo zriadením samostatného krúžku, ktorý by niesol jeho meno a všemožne prispieval k šíreniu jeho literárneho posolstva v širšom ako len spolkovom kontexte.

jednota. Jozef Tóth svojím životným príbehom svedčí, že na všetko, čo život prináša, teda radosti, bolesti, sklamaní a víťazstvá, treba hľadiť Božími očami. Jeho stáloú doménou záujmu je oblasť kresťanskej kultúry. Spomením aspoň jeden z jeho kritických výrokov na adresu súčasných trendov v kultúre: „*Umenie umocňuje Božiu slávu, ale móda nie.*“ Najobsiahlejšie umenie vidí v hudbe ako prostriedku vyjadrenia takých jemných mohutností ľudského ducha, ktoré iný druh umenia nevie vyjadriť. Je málo známe, že medzi jeho osobné záľuby patrí aj grafológia. Aj v požehnanom veku svojho života sa neustále rozdáva. Chorému svetu často pripomína, že kresťanské náboženstvo je súčasne najdokonalejší antropologický model na ľudský život. Sám tento model s kresťanským optimizmom prezentuje a poetickým slovom ho modeluje. Preto každé stretnutie s ním je integrálnym obohatením sa o pravé hodnoty viery pretavené do poézie i praktického života. Jeho život je inšpiratívnym zdrojom ľudskej i kňazskej plnosti v atmosfére dýchania dobra, pravdy a krásy.

Na tomto mieste nech mi je dovolené uviesť ešte niekoľko osobných momentov, vytvárajúcich čo najvernejší obraz nášho vzácneho jubilanta. Keď knižne vyšla zbierka básní *Žalmy na rozhraní tisícročí*, bol som medzi prvými, ktorý ju od autora dostal. Akosi spontánne som pocítil túžbu šíriť posolstvo týchto novodobých žalmov širšiemu okruhu poslucháčov. Veď Tóthove žalmy sú vlastne modlitby, napísané poetickým jazykom, blízkym súčasnému človekovi, v ktorých je prítomná najvyššia múdrosť, inšpirovaná Svätým Duchom. Vhodnou príležitosťou na to boli odpustové a iné cirkevné slávnosti, kde som po bohoslužbách pri spoločenskom posedení zväčša recitoval jednu báseň (žalm). Iniciatíva bola prijatá najvyššími predstaviteľmi Gréckokatolíckej cirkvi a stala sa počas ďalších rokov nepísanou tradíciou. Aj týmto spôsobom sa šírila a naďalej šíri duchovná poézia medzi klérus i laikov. Neskôr som rozšíril repertoár aj o iných autorov, ale dominantné a obľúbené miesto medzi nimi má stále Jozef Tóth.

Ako už bolo uvedené, náš jubilant sa v čase totality aktívne pohyboval v prostredí katakombálnej cirkvi byzantsko-slovanského obradu. Tento aspekt dejín partikulárnej cirkvi na Slovensku z pochopiteľných dôvodov nebol počas totality systematicky zaznamenaný. Jeho dôkladné historické spracovanie bude vo veľkej miere závislé na zachovaných spomienkach jeho protagonistov. Za generáciu priamych účastníkov života tajných kňazských rodín preto cítim zodpovednosť ešte raz vyjadriť svedectvo, že bratské vzťahy týchto mužov a ich rodín nedokázala narušiť žiadna vonkajšia nepriateľská sila ani naštrbiť vnútorná nejednota. Naopak, príležitostné stretnutia, organizované mimo verejný život cirkvi, prinášali predovšetkým radosť zo spoločenstva, vzájomné povzbudenie, ako aj potrebnú nádej na splnenie tajomných Božích plánov v živote každého z týchto Ježišových učeníkov. Treba dodať, že ako jeden z posledných žijúcich mohykánov tohto spoločenstva, Jozef Tóth predniesol nekrológ takmer nad každým spolubratom pri jeho poslednej rozlúčke. Obyčajne pri tejto príležitosti vznikli v jeho zápisníku aj kratšie poetické útvary, akési epitafy na nebohých. Jeden z nich si tu dovoľím uviesť:

Nie, neprišli sme na pohreb,
lež na dožinky a na vinobranie.
Život je len úžas
z ruky Boha.
Nalej nám tokajské
pri jeho odchode k Tebe,
Pane, Pane.⁵

ZÁVER

Vážené zhromaždenie! Som rád, že práve pri príležitosti spomienky na životné jubileum môžem tu v staroslávnej Nitre predniesť medailón na počesť Mons. Jozefa Tótha, kňaza, dobrého človeka, znalca teologickej vedy, ale tiež, či predovšetkým autora kresťansky orientovanej literatúry, ktorej morálno-umelecký prínos pre celú spoločnosť ešte nedoceňujeme. Byť verný dobru a kráse za každých i nepravých okolností je možné len vďaka sile evanjeliového posolstva, pozývajúceho k nasledovaniu toho, ktorý sám je Dobro a Krása. Naš jubilant je živým svedkom symbiôzy dobra a krásy nielen v literárnom diele, ale predovšetkým svojím vlastným životným príbehom.

Dovoľte mi preto nakoniec zhrnúť povedané slová do jednoduchého obrazu. Mons. ThDr. h. c. Jozef Tóth je človekom troch „p“: priateľstva, pokory a poézie v tom najušľachtilejšom význame. Tieto tri univerzálne prítlačlivé kvety ľudskosti zostávajú v jeho živote napriek vysokému veku vždycky krásne, nevädnuce. Lebo ich neustále ovlažuje najvyšší zákon – zákon lásky.

⁵ Fragment z príležitostnej básne. In: Manuskript z rozlúčkového príhovoru Mons. Jozefa Tótha pri pohrebe o. Michala Hospodára st. z 31. marca 2005 v Trebišove v osobnom archíve.

LITERATÚRA

- HOSPODÁR, M. (ed.). *Na krídlach slova a viery*. Košice: BYZANT Košice, s. r. o., 2015. 143 s. ISBN 978-80-85581-68-3.
- RYBÁK, J. *Posledný rok s Pavlom Straussom*. Gelnica: G-ATELIÉR, 2015. 304 s. ISBN 978-80-89739-01-1.
- SIROCHMAN, E. *Bežci k výšinám krás*. Košice: BYZANT Košice, s. r. o., 2011. 46 s. ISBN 978-80-85581-54-6.
- ŠTURÁK, P. – PALA, G. – CORANIČ, J. *Poslovia viery, poznania a múdrosti*. Prešov: GTF PU, 2010. 86 s. ISBN 978-80-555-0307-3.
- TÓTH, J. *Piesne zo Solúna*. Košice: BYZANT Košice, s. r. o., 1995. 80 s. ISBN 80-85581-13-2.
- TÓTH, J. Slávnostná prednáška Mons. Mgr. Jozefa Tótha. In: *Poslovia viery, poznania a múdrosti*. Prešov: GTF PU, 2010a. s. 79 – 80. ISBN 978-80-555-0307-3.
- TÓTH, J. Načúvam Božej symfónii (rozhovor). In: *SLOVO – časopis gréckokatolíckej cirkvi*. 2010b, roč. 42, č. 4.

KONTAKT

doc. ThDr. Michal Hospodár, PhD.
Gréckokatolícka teologická fakulta PU v Prešove
Ul. biskupa Gojdiča 2
080 01 Prešov
Slovenská republika
michal.hospodar@unipo.sk

POKORNÝ REBEL LÁSKY A MILOSRDENSTVA

Teodor Križka

Abstract: *The aim of this paper is to point to the fact that Jozef Tóth belongs to the main and essential authors of the second half of the 20th century literature. Thousand pages of his poems and prose that so incredibly harmonise as musical instruments in well-conducted orchestra even form one of the main pillars of defiance of Slovak literature, on the surface barely resisting official doctrine of the socialist realism and committing not only retreat from universal moral criteria but also art schematism.*

Keywords: Jozef Tóth, poems and prose, Slovak literature

Keď som pred tridsiatimi piatimi rokmi ako mladý básnik zažil osobnú vnútornú premenu, resp. podivuhodný vesmír vo mne našiel rovnako podivuhodné premostenie s kresťanstvom a vyústil do súladu s obsahom štyroch evanjelií, reťazenie udalostí, ovplyvňujúcich môj život, taktiež podivuhodné, mi priviedlo do cesty anjelov ľudskosti.

Nikdy som sa nezapodieval analýzou, či ľudia, o ktorých je reč, sa s touto charakteristikou stotožňujú, alebo ani nie. Nakoniec, som presvedčený, že by ju pri všetkej pokore odmietli. Dokonca pre mňa v tomto zmysle nehrá rolu ani to, či tieto osoby vníma ako takýchto osobitých anjelov ešte niekto iný okrem mňa. Podstatné je, že už samou prítomnosťou v mojom živote, tichou a poväčšine i naoko pasívnou, prinášali pre mňa závažné poslanstvá.

Niekde na počiatku som ako nenahraditeľné ohnivo v tomto reťazení stretol PhDr. Michala Fedora, CSc., človeka svätého života. V tom čase som ani netušil, ani sa tým nezapodieval, že je tajný kňaz a dokonca kňaz Spoločnosti Ježišovej. Podstatné pre môj osobný vývin, ten duchovný i ten literárny, bolo to, že práve on sa neraz vedľa mňa v chráme alebo aj v súkromí modlil; že mi dovolil sedieť povedľa jeho pracovného stola, keď písal napr. knihu o troch košických mučeníkoch, o ktorých vtedy nik nemohol predpokladať, že raz ozaj budú svätorečení; že práve on so mnou bez poučovania a moralizátorstva mlčal, keď som prežíval dajakú vnútornú skúšku.

On to bol, kto ma voviedol do sveta skutočnej múdrosti a duchovnej krásy, tvoriacej ucelený a tisícročia overený systém, paradoxne však takej nepotrebnéj

pre vtedajší totalitný režim. On to bol, kto ma viedol od dverí k dverám, či už to boli dvere pomyselné alebo dvere skutočné, aby mi s dôverou a vierou v moju diskretnosť predstavil ľudí aj za cenu veľkých obetí verných hodnotám, od ktorých sa oficiálna spoločnosť dištancovala, ba zurvalo s nimi bojovala. A on to bol, kto mi po prvý raz, len tak – bez komentára, ako mladému adeptovi básnictva vložil do rúk knihu Janka Silana a potom ešte mnoho iných kníh, popri teologických dielach svätého Augustína, Tomáša Akvinského alebo *Ortodoxii* G. K. Chestertona aj rukopisné diela Ladislava Hanusa, Pavla Straussa a mnohých iných autorov, ktorých mená by som vtedy ešte márne hľadal v kníhkupectvách či na poličkách knižníc. Od neho som získal i rukopisy nevidaných, napriek tomu však ešte nevydaných diel Jozefa Tótha. Prehánal by som, keby som tvrdil, že od úplného začiatku som chápal genialitu kníh, ktoré som predstavil v súbornom vydaní dvojzväzkového *Diela*, s výnimkou príležitostných básní. Prekážal mi v tom literárnoestetický úzus, celý ten dobový slovenský literárny kontext sedemdesiatych rokov minulého storočia, poznačený obdobím tzv. normalizácie, ale i ambicióznym konkretizmom, ktorý sa tváril ako jeho jediná zmysluplná alternatíva, aj keď láska k ruskej literatúre, nadobudnutá na vysokej škole, predsa len bola pre mňa dobrým predpolím rodiaceho sa vzdoru voči dominujúcemu vkusu. Chvíľu trvalo, kým som pochopil, že dominantný súdobý kontext nemusí predstavovať vrchol myšlienkových a umeleckých snažení, že to, čo je oficiálne neznáme, dokonca odstráňvané a zaznávané, sa môže časom vyjaviť ako mohutný živý prúd, ako skutočne plodonosná vetva stromu, lebo nielenže si je vedomé živototvornej úlohy koreňov, no aj s pokorou čerpá silu z autenticity rodnej prsti.

S odstupom oných tridsiatich piatich rokov už viem, pre seba dokonca naito, že Jozef Tóth, paradoxne známy iba úzkemu okruhu priateľov a blízkych, patrí k základným a zásadným autorom literatúry druhej polovice 20. storočia. Tisíc strán jeho básní a próz, ktoré tak neuveriteľne súzvučia ako hudobné nástroje v dobre dirigovanom orchestri, dokonca tvorí jeden z nosných pilierov vzdoru slovenskej literatúry, na povrchu tak ťažko odolávajúcej oficiálnej doktríne socialistickeho realizmu a dopúšťajúcej sa nielen ústupu od univerzálnych mravných kritérií, ale aj umeleckého schematizmu. Nič na tom nemení ani existencia revolty, ktorá svoj vzdor oprela nie o hľadanie pozitívnych korelátov modernej slovacity, a to tak, aby sa obnovila kontinuita s násilne prerušenou logikou vývoja, ale naopak, radšej postmoderne nihilisticky rezignovala na akúkoľvek kontinuitu s mravnými a estetickými východiskami predkomunistického umeleckého obdobia.

Keďže ani po dvoch desaťročiach od pádu totality sa z postmodernej revolty nestalo nič, čo by nepôsobilo dehumanizujúco, čo by sa aspoň pokúšalo vymaniť z individualistického konceptu straty akejkoľvek viery v ideál, lebo natoľko sa vo vnímaní postmoderného umelca skompromitoval nielen marxistický koncept, ale aj všetky koncepty, o ktoré sa opiera viac ako tisícročná stavba slovenskej kultúry – vidím nepatetické, o to však zjavnejšie hrdinstvo celej literárnej tvorby Jozefa

Tótha a o to väčšiu potrebu ho poznávať. Nech si preto nik nemyslí, že vydanie dvoch zväzkov Tóthovho *Diela* v roku 2010 bolo len splatením dane akémusi osobnému sentimentu. Naopak, išlo o programový a premyslený čin aj napriek tomu, že sa dial spontánne a z najhlbšej vnútornej potreby a presvedčenia.

Josef Tóth počas celého tvorivého života, počnúc veršami z päťdesiatych rokov, ktoré sa nám dochovali a *Žalmami na rozhraní tisícročí*, vydanými v košickom vydavateľstve Verbum roku 2000, nateraz končiac, ale aj všetkým tým, čo hlása a robí, zápasí o rozrúšanie integrity človeka a pripomína základný zmysel a povahu ľudského bytia. Aby som si pomohol, tento zápas o zmysel charakterizujem radšej jeho vlastnými slovami: Hovoríme, že človek je psycho-fyzická jednota, animal rationale. Jeho biologicko-fyziologická stránka je funkčným princípom, vlastným aj iným živočíchom, ktorý je podmienený internou zákonitosťou. A práve táto interná zákonitosť, jej superúčelný a organický model je zárukou jeho telesnej identity. Narušenie tejto funkčnosti je stavom ohrozenia tohto biologicko-fyziologického princípu. Táto skutočnosť je oblasťou živočicha – animal.

Rozumnosť má však povahu duchovnú. A tu stojíme pred obrovskou oblasťou, pred duchovným svetom človeka a pýtame sa, či existuje nejaký model, originál, nejaký projekt, ktorý by nás oprávňoval hovoriť o identite človeka, čiže o jeho pravosti.

Činnosť človeka (integrálneho, s telom i dušou) vytvára obrovské okruhy: kultúru i barbarstvo, morálku i nemorálnosť, dobro i zlo, spravodlivosť i nespravodlivosť, hnev a nenávisť, svet poznania, svet tvorivý a svet deštruktívny. Tu sa človek prejavuje jednak ako koruna tvorstva, jednak ako deštruktér tvorstva. A hneď si aj pripomeňme, že človek vie perfektne posúdiť tieto stavy a nikdy nepovie, že sú identické...

Dejiny nám verifikovali množstvo systémov, ktoré ničili identitu človeka. Neopierali sa totiž o správne a pravé poznanie človeka ako tvora, fine finaliter zameraného na osobné šťastie, v ktorom sa naplňa svet fyzický i duchovný, a ktorý vymedzuje hranice ľudskej slobode. Sloboda totiž nemôže prekročiť hranice sebazáchovy. Slobodný čin, nič nerešpektujúci, je činom samovražedným a sloboda popierajúca vlastné bytie je zvrátenosťou...

Človek je však nositeľom dvoch neúplných podstát „na zemi“: duše i tela, je jedinec, individuum, osoba. Jeho identita v kresťanskom, ale aj v najhumánnejšom chápaní sa overuje v prototype, ktorý sa v knihe kníh nazýva imago Dei, obraz Boží. Tento prototyp síce môžeme nazvať biblickým, ale jeho objektívnu, pravú podstatu si môžeme overiť v praktickom životnom premietnutí, a to v ktoromkoľvek dejinnom období.

V tomto prototype je model človeka dimenzovaný na dve oblasti: prirodzenú a nadprirodzenú, čiže transcendentálnu. To je celý človek. Rozbíjanie tejto jednoty je rozbíjaním aj identity človeka. Iba v transcendentii sa zavŕši aj prirodzená maximálna. Táto jednota musí byť centrom aj morálneho života človeka. Niet vo vesmíre,

ani v človeku samostatných vyčlenených okruhov, ako niet samostatne existujúcich údov človeka. Je iba celý človek a transcendencia patrí rovnako k jednote a k zavŕšeniu človeka ako tvora. Človek je súčasťou vesmíru... tieto dva svety v človeku robia človeka celým človekom, nie torzom, alebo ako to povedal veľký búrlivák a svätec sv. Augustín: „Homo est quedammodo omnia.“ (Človek je čímsi všetkým.) Je skratka vesmíru, mikrokozmos... Známkou identity človeka je vo vlastnosti: dobrý. O tomto človeku hovorí opäť sv. Augustín: Dobrý človek je slobodný, i keď je otrokom, zlý je otrok, i keď kraluje.

Ako možno vypozerovať z tohto rozsiahleho citátu, Jozef Tóth nie je iba básnik obdarený Bohom, autor takpovediac od prírody, od samej podstaty svojho vnútra, z citu. Je to i básnik výsostne obdarený schopnosťou racionálne zdôvodňovať svoje občianske i umelecké postoje a postupy. Jeho chrám, jeho stavba kozmu, jeho koncepcia bytia má aj logicky zdôvodnené parametre, stojí na fundamente skaly, a nie na sypkosti piesku. Nakoniec, ako inak by tomu aj mohlo byť.

Len viera opretá o pevný fundament, nevyvrátiteľne zdôvodnená, zasadená integrálne do srdca, no i do stredu rozumu a rozumovosti, umožňuje v človeku vyrásť charakter, s akým máme do činenia.

Jozef Tóth, syn chudobných rodičov, potomok troch generácií, ktoré prežili život v službách grófskeho rodu Zichyovcov, vlastníaceho okrem iného aj kaštieľ v Haniske pri Košiciach, básnikovej rodnej obci, sa narodil v chalúpke nábožnej rodiny 20. 3. 1925. Celý svoj život prežil na okraji oficiálnej spoločnosti, avšak v strede toho diania, ktoré sám považoval za podstatné, v úsilí o človeka v nás a o ľudskosť v čase, no – ako rád poznamenáva – v harmonickom prostredí poézie, viery a chudoby.

Takýto život, samozrejme, sprevádzal sústavný zápas o dôstojné prežitie. Už ako mladý gymnazista stál roku 1944 zoči-voči smrti, keď maďarskí fašisti-Nyilasi popravovali zbehov a údajných slovenských partizánov v okupovaných Košiciach. Iba zázrakom sa mu vtedy podarilo uniknúť istej záhube. Vychovaný láskou k ľuďom a rodnému kraju, no uvedomujúci si, čo sa stane z človeka bez pokory voči Bohu, fascinovaný Evanjeliom a starozákonnými prorokmi po skončení košických gymnaziálnych štúdií roku 1946 nastúpil na štúdium na Vysokej škole bohosloveckej v Košiciach a pokračoval na Katolíckej bohosloveckej fakulte v Bratislave. Roku 1950 ho však komunistický režim spolu s ďalším množstvom nepohodlných občanov internoval do vojenských táborov nútených prác, v skratke PTP, ktoré sám básnik nazýva svojou Sorbonnou. Prešiel nimi vtedajší výkvet slovenskej a českej inteligencie a ľudia s nezlomnou vôľou a charakterom, lebo rodiaci sa totalitný režim chcel v krutých podmienkach poníženia a straty dôstojnosti prevychovať celú generáciu odporcov režimu.

Z tejto čiernej univerzity sa vrátil roku 1954, samozrejme, s označením politicky nespoľahlivý, čo v podmienkach totality značilo skôr „občan druhej kategórie“. Nenašlo sa preto zamestnanie hodné jeho vzdelania a talentu. Pracoval v rozlič-

ných podnikoch, najdlhšie ako korektor vo Východoslovenských tlačiarňach v Košiciach, kde zotrval až do odchodu do dôchodku.

Dňa 23. 2. 1969 bol Jozef Tóth v Košiciach tajne vysvätený na kňaza Gréckokatolíckej cirkvi a pričlenil sa tak, ako vraví, k spoločenstvu učeníkov Nazaretského. Dvadsať rokov pripravoval v katakombálnej Gréckokatolíckej cirkvi adeptov na kňazstvo. Mladším súčasníkom treba pripomenúť, že takáto činnosť znamenala sústavné monitorovanie a hrozbu väzenia. Po novembri 1989 sa podieľal na zakladaní Gréckokatolíckej bohosloveckej fakulty v Prešove, ktorej bol v rokoch 1990 – 1995 prodekanom a vedúcim dogmaticko-morálnej katedry. V roku 1992 mu Svätý Otec Ján Pavol II. udelil hodnosť Monsignor. Je nositeľom Ceny Fra Angelico, udeľovanej Konferenciou biskupov Slovenska a Ceny vydavateľstva Verbum za rok 2009. Za statočnosť a vernosť Cirkvi a národu, za prínos a obohatenie kultúry o kresťanský rozmer v meste Košice mu roku 2010 udelili Cenu primátora mesta.

Je dobré, že si nakoniec spoločnosť, aj keď nateraz iba jej časť, začala všímať osobnosť a dielo tohto neprehliadnuteľného, a predsa prehliadaného muža. Najmä prostredie slovenskej literárnej vedy je mu všeličo dlžné. Vlastne mu dlhuje všetko, od poctivého čítania jeho kníh, až po ich reflexiu a zaradenie do kontextu slovenskej literatúry, kam Jozef Tóth právom patrí. To by bolo azda najlepšie ospravedlnenie za nepochopiteľné ignorantsstvo, aké sme schopní páchať aj dve desaťročia po odstránení ideologických a mocenských bariér pri skúmaní literatúry ako celku, v jednote, teda pri porovnávaní oficiálnej knižnej produkcie za obdobie totality so samizdatovou literatúrou doma a exilovou slovenskou literatúrou v zahraničí. Bolo by to aj jediné možné ospravedlnenie za nepochopiteľný jav, že zmienka o takom monumentálnom diele, širokom čo do počtu kníh a ich rozsahu, no i hlbokom svojím ponorom do podstaty života a zároveň urputne pokúšajúcim sa aj o zovretý, hutný umelecký tvar, sa nenachádza ani v ostatných dvojzväzkových *Dejinách slovenskej literatúry*, vydaných spoločne Maticou slovenskou a Literárnym informačným centrom, hoci ich autormi sú siedmi univerzitní profesori literatúry.

Ak generáciu básnikov-kňazov, ako boli františkáni Rudolf Dilong a Svetoslav Veigl či kňazi Pavol Ušák Oliva, Janko Silan, Pavol Gašparovič Hlbina, Gorazd Zvonický, Mikuláš Šprinc, Ján Haranta a i., nazývame katolíckou modernou, kam priradujeme aj básnikov ako Karol Strmeň alebo básnikov, ktorí vstúpili do literatúry pozdejšie, ako napr. Ján Motulko alebo salezián Štefan Sandtner, potom bezpodmienečne aj Jozef Tóth ako básnik-kňaz patrí do katolíckej moderny, hoci sa oficiálneho vydania aspoň časti svojich diel dočkal až v deväťdesiatych rokoch minulého storočia. Nazdávam sa, že pri začleňovaní nemožno v tomto prípade akceptovať rok oficiálneho vydania, ale skutočný zrod diela. To v našom prípade, najmä ak máme na mysli tri Tóthove doposiaľ nepublikované básnické zbierky *Slnko pod zemou*, *Posolstvo* a *Babylonské piesne*, vznikalo v rozpätí 50. – 70. rokov.

Trojica týchto básnických zbierok, ak ich vnímame súhrnne, tvorí zovretý celok, v ktorom sa Jozef Tóth citovo, rozumovo a mravne vysporadúva s vari najťažším

obdobím osobného života. Ale toto osobné stelesňuje aj nadosobné, keďže každé dobré dielo je typizáciou individuálneho ľudského zážitku a výkonu. Preto básnické zbierky *Slnko pod zemou*, *Posolstvo* i *Babylonské piesne* môžeme chápať aj ako výkrik udupávaného, no neudupaného, ponížovaného, no neponíženého, umlčivaného, no neumlčaného národa v období, keď sa pod tlakom sovietskeho bolševizmu za pomoci pražskej centralizovanej moci aj na Slovensku ujala diktátu ideológia nepriateľská prirodzeným slovenským národným tradíciám.

Ak by niekto očakával, že to budú prvoplánové pamflety alebo dehonestujúce výkriky voči vládnucej ideológii a jej vykonávateľom, bude našťastie sklamaný. Básnik takého veľkého formátu, akým Jozef Tóth po umeleckej aj po ľudskej stránke nesporne je, si predsa nemôže vystačiť s arzenálom, po akom siahajú práve oni – ideoví a ideologizujúci schematici, z ktorých mnohí v rovnakom čase, ako vznikajú verše týchto troch kníh, velebia koryfejov ukrutnej zloville inkriminovaného obdobia.

Jozef Tóth nesúdi a neodsudzuje, ale pátra po príčinách ľudského zlyhania, spieva svoje prvé žalmy posilnený poznaním, o akom neskôr tak geniálne svedčí v prózach *Človek Jób hovorí s diablom* alebo *Evanjelium apoštola Judáša* – že ani zlo nie je spôsobilé odvieť srdce a myseľ človeka od Stvoriteľa, ba práve naopak, i jeho úlohou je paradoxne priviesť ho – síce okľukou, labyrintom skúšok, no posilnené a o to vznešenejšie – späť k Bohu.

Už v úvodnej básni Rebrík z knihy *Slnko pod zemou* básnik premieňa väzenské mreže na štebliky rebríka, po ktorom „*vchádzajú a vychádzajú / robotníci Mora. / Naprázdno nikdy. / Oči bachárov nevidia tie dary, / pretože sa nepašujú v rukách / ani pod košelou. / Slnko ich ďaleko, ďaleko varí / a nosia sa v srdci / ako pavúk pavučiny*“. Tóth tak naplňa oslobodzujúcu schopnosť kresťanskej viery, keď aj utrpenie a nesloboda, dokonca i násilie väzenských bachárov, sa premieňajú na teplý kožuch a mreže na oknách stávajú sa – rebríkom do neba. No Tóth sa neusiluje iba o svoje osobné oslobodenie, neumiestňuje iba vlastnú voľnosť kamsi mimo tohto sveta, do nadprirodzena. On sa na tom pomyselnom rebríku, po ktorom sa štvára k vykúpeniu, sústavne obzerá a vystiera ruky k ostatným, áno, aj k tým, ktorí mu blížia, ba dokonca najmä k tým, a hľadá príčinu ich mravných zlyhaní, a hľadá ospravedlnenie aj pre nich.

Odkiaľ berie tú silu?

Alebo je to nebudaj planá póza?

Nie, vôbec nie. Umožňuje mu to zistenie, že aj umieranie je krásne, lebo aj rozmedzie medzi životom a smrťou nie je nijaká hranica, ale spojnica a na jej konci sme sa dostali tam, „*kam sme mali, / keď nielen naše oči a ústa, / ale aj kosti naše zaplesali*“. A od tohto zistenia ide ešte ďalej, keď v básni *Promenáda* vykresľuje prechádzku po ulici, na ktorej ho „*bili po tvári, / aby som sa neusmieval*“, a hoci sám je mŕtvý, jediný je v skutočnosti živý a všetci živí – naopak – stále nezmrŕtvychstávajú, je z nich len za hrst' hliny a on, už na tej strane bytia, trúchli nad nimi. Nájde

dokonca i silu na báseň, napísanú týždeň po smrti Laca Novomeského. V závere básne Novomeskému z knihy *Posolstvo* Jozef Tóth píše okrem iného aj toto: „*A La-zár Beniak, čo ťa predišiel / a býval opustený, / padal jak padá Slnko / opité láskou k zemi, / čaká ťa pri svetelnom mori: / Pod, Laco, pomôžem ti, / veď si mi veľmi chorý...*“ Nuž, možno sa mýlim, no nespomínam si na podobnú báseň od strojcov vtedajšieho režimu, hádam predsa len časom zmúdrejších, aby ju venovali tým, ku ktorých osudom boli prinajmenšom ľahostajní, ak nie rovno nepriateľskí.

K veršom, ktoré patria do obdobia vnútorného prekonávania novodobého ľudského Babylonu, keď básnik, ako sme už naznačili, nemyslí iba na seba, no spolucíti so všetkými trpiacimi a dokonca i s tými, ktorí im spôsobujú utrpenie, patrí aj zbierka básní *Babylonské piesne*, ako o tom už napovedá sám názov knihy, i torzo knihy *Žalmy*. Táto kniha sa nezachovala v úplnosti, lebo ju (schovanú pred sledivými očami ŠtB medzi štósy starých novín a časopisov) omylom spolu s nepotrebnou kopou makulatúry odviezli ničím nepovinní školáci do zberne papiera.

K žalmom sa Jozef Tóth opäť vráti na prelome miléníí, keď vydáva *Žalmy na rozhraní tisícročí*. Tentoraz je ich rovných stopäťdesiat, práve tolko ako biblických žalmov. Kto by však chcel poukazovať iba na formálnu paralelu, na akési mechanické vyrovnávanie sa so starozákonnou *Knihou žalmov*, veľmi by sa mýlil. Biblický rámec Jozef Tóth napĺňa napospol originálnym a súdobým obsahom. Naplno tu zaznieva prorocký duch tohto jedinečného básnika, ktorý ako zrelý muž, teológ a umelec v jednej osobe prenikavo rozoznáva znamenia časov a nielen vidí a vníma všetky riziká postmodernej doby, narastajúci úpadok po dvoch pustošivých totalitách, nacizme a komunizme, ale rovnako ako na počiatku svojho básnického údelu aj tentoraz prepúšťa bolesť cez svoje srdce a myseľ, aby nanovo nachádzal oslobodenie a duchovné zmŕtvychvstanie človeka z nových pokušení konzumizmu, mravného relativizmu a filozofického nihilizmu v napojení sa na zdroj všetkého života – na Boha. Ako nádherne prasto konštatuje v Žalme 49, zomiera „*múdry, blázon i nerozumný / a blázon i nerozumný vravia, že je po všetkom. / No múdry vie, že všetko sa iba začína...*“

Každá z básnických zbierok Jozefa Tótha by si zaslúžila osobitnú rozpravu. Nie je úlohou tohto zamyslenia sa nad významom a rozsahom diela básnika, aby som vyčerpал tému. Skôr ju všetkým, i týmito riadkami, no najmä samým vydaním súborného diela, chcem otvoriť. Už iba uvediem, že ani básnická kompozícia *Piesne zo Solúna*, napísaná k 1100. výročiu smrti sv. Metoda, nevybočuje z celkového rámca básnikovho zápasu. Hádam ho len obohacuje, a to o nový, historický rozmer, keď sa pokúša poukázať na dávne zdroje slovenskej národnej identity, na to široké riečisko, ktoré nám zanechali solúnski bratia sv. Konštantín-Cyril a Metod, z ktorého sa napája nielen Gréckokatolícka cirkev a najlepšia slovenská duchovnosť a kultúra, no je aj zdrojom identity ďalších slovanských národov Balkánu a Ukrajiny či Ruska. I v tomto prípade, ako v prípade prenasledovaných svedkov viery v päťdesiatych rokoch minulého storočia, nachádza Jozef Tóth podivné vanutie

Ducha, ktorý zo zahrnutých obilných zŕn, odviatych na iné úrodné polia, povolal k zberu veľkú úrodu. Rovnako ako v osobnom prípade chváli bolesť a utrpenie, ktoré ho vybrúsilo k rýdzosti údely, aj v prípade rozohnaných Metodových učeníkov z počiatku našich kresťanských dejín velebí Boha slovami: „*Ďakujeme Ti, Tvoji služobníci, / za vietor, čo očisťuje, / za korbáče a bitky, / a najmä za to, že si nás rozohnal!*“ Lebo vie, o aké živototvorné zrno ide, i že sám je klasom na tomto stebľe, preto sa patrí, aby mu ďakoval. Nakoniec básnik sám na inom mieste vraví: „*I ja som dieťa koreňov, / hoc vysedávam v kvete / vysoko, ďaleko od čiernej zeme. / Po kvete poznať korene.*“

Ani *Piesne zo Solúna*, ani žiadne iné básne, dokonca ani tie ozaj príležitostné, venované konkrétnym osobnostiam, ktoré sme zahrnuli až na záver druhého zväzku Tóthovho *Diela (Próza)*, nie sú iba utilitárnymi veršami napísanými kvôli samej príležitosti. Každé slovo básnik využíva, aby vyslovil svoju univerzálnu skúsenosť a konkrétna príležitosť, osoba či jubileum sú mu len odrazovou plochou, vhodnou chvíľou, aby mohol vstúpiť aj do sviatočného okamihu s vážnym posolstvom.

Ak katolícka moderna z medzivojnového a vojnového obdobia znamená básnickú rehabilitáciu katolicizmu v slovenskom literárnom povedomí, čo by sa z tohto hľadiska dalo porovnávať azda i so zakladateľskou úlohou poézie Jána Hollého, na ktorého pleciach stojíme všetci, i Jozef Tóth, potom tvorba básnikov druhej polovice štyridsiatych a päťdesiatych rokov, kam sa vznikom svojich kníh radí aj Tóth, je nielen obranou katolicizmu a kresťanstva v umení, no predovšetkým už obhajobou základných ľudských hodnôt a človečenstva ako takého. Tu už veru niet paralel. Tvorba Jozefa Tótha, podobne ako napr. básnická kompozícia Jána Motulka *Čas Herodes*, v ktorej nedvojzmyselne odsúdil nástup červenej totality, alebo poézie básnikov v exile, ako boli Rudolf Dilong, Karol Strmeň, Mikuláš Šprinc či Gorazd Zvonický, je vlastne ospravedlnením slovenskej literatúry pred národom i pred ňou samou.

Presne tým istým, ospravedlnením alebo rovno svedomím slovenskej literatúry povojnového obdobia a obdobia poznamenaného prekonávaním schematizmu, je popri poézii Jozefa Tótha aj jeho prozaické dielo. Na jeho počiatku je „filmová“ novela *Ďuro Čečko*, napísaná roku 1956, no vo zväzku *Diela* venovaného próze umiestnená až na samom konci, pred *Príležitostnými veršami*, lebo vyšla časopisecky po prvý raz až v časopise *Kultúra* (č. 6, s. 6 – 7, 2010). Druhý zväzok otvára fundamentálne dielo *Človek Jób hovorí s diablom*. A opäť, nejde tu iba o jednoduchú paralelu s dielom Petra Lipperta *Človek Jób hovorí s Bohom*, ako by sa podľa zhody názvov mohlo na prvý pohľad zdať. Veď naostatok aj táto zdanlivá paralela k zjednodušeniam aj zväzda. No okrem tejto podobnosti v časti názvu už mnoho spoločného medzi oboma knihami niet. Líšia sa nielen spôsobom napísania, umeleckými prostriedkami, kompozíciou, ale i rozdielnym ponorom a odvahou zostúpiť do hĺbok ľudskej duše. Nechcem nijako znevážiť prácu veľkého Lipperta, ktorá zohrala svoju osobitú úlohu práve pri formovaní katolíckej literatúry toho obdobia,

no kým Peter Lippert naznačuje skôr svetlé stránky cesty k ľudskému súladu so stvoriťelským plánom, ktorý nás oslovuje všade, kam len ľudské oko dohliadne, Jozef Tóth ako Orfeus zostupuje až do podsvetia, aby oslobodil svoju lásku – vieru, pravdu a nádej.

O význame a zmysle tejto prózy najlepšie vypovedá sám autor v akomsi pred-slove, ktorý by bolo hodno odcitovať celý. No čitateľ si ho nájde na patričnom mies-te, a tak uvediem z neho iba niekoľko myšlienok:

„Nejaký náboženský oneskorenci či kazateľ z parku tára tu o archaickom kopyt-níkovi, či rohatom diablove, uškrnú sa mnohí... Dejiny tohto sveta svedčia skôr o tom, že ich vytvárajú nenormálni, úchylní ľudia, a pritom musia mať ešte nejakú asisten-ciu z planéty Rozvratu a Chaosu. Nie div, že i hlboko veriaci ľudia sa pýtajú: Aký záujem môže mať Boh o absolútne nenormálne stvorenia, oveľa horšie, ako sú zvie-ratá a neživá hmota? ... Správna diagnóza sa dá stanoviť iba správnym poznaním príčiny choroby... To, čo je na svete, čo človek produkuje, ale vzápätí ničí, tie tragédie a príšerné jatky, posväcované kmeňom, štátom, národom, náboženstvom, kastou, sú skutočnosťou, ktorá vyvracia názov i obsah pojmu: homo sapiens... Všetko živé sa obracia k Slnku, ani najdlhšie noci to neprekazia. Diabol je kôň, ktorý nás ťahá síce opačným smerom, ale do toho istého mesta. Lebo iných miest niet.“

Darmo si veru lámam hlavu a prekutávam svoju čitateľskú pamäť, na nič také si v slovenskej literatúre nespomínam. Ozýva sa tu duchovná skúsenosť, ktorá sia-ha ďaleko za možnosti bežného pochopu. Akoby nám autor odrazu ponúkol kľúč k precitnutiu z bolesti, ktorú zažívame, či sa jej poddávame, alebo ju odmietame. Stačí ho len vziať a zasunúť do zámky od záhrady za vysokým nepriestupným plo-tom, aby sme objavili, že existuje iba jediná Pôvodnosť, iba jeden Stvoriteľ, i že ten, ktorý sa za boha vydáva a nahovára aj nás, aby sme povstali a spolu s ním sa sebazničujúco hrali na bohov, je iba obyčajný imitátor. Len trucovitý blázon, ktorý síce pozýva k úteku, no utekať ani niet kam. Veď kam sa dá utiecť pred absolútnou Láskou?

Tu už básnik Jozef Tóth spieva tak múdro a tak neopakovateľne, že na to ani nepotrebuje básnický jazyk a verš, vystačí mu aj próza.

Sám trpiaci, stúpajúci osobným životom od chudoby k spoločenskému poní-ženiu, sledujúci štáciu za štáciou na kalvárskej ceste, objavuje v sebe silu a milo-srdenstvo Ježiša Nazaretského, osnovu toho skutočného zmyslu, ku ktorému nás Učiteľ pozýva obetou na kríži. Človek Tóth si vyberá údel kajúcneho zločinca ukrižovaného po Kristovej pravici, aby nielen prijal vykúpenie, ale aj sám vo svojom ukrižovanom, jóbovsky vernom srdci orodoval u Boha, ospravedlivoval všetkých nás, ktorí sa na rovnakej ceste ešte vždy potkýname. Vedie nás k Bohu, ale nie li-neárne, nie tak ako Jób Petra Lipperta, ale štruktúrovanejšie, ukazujúc na podstatu zla a na jeho nemohúcnosť i fatálnu márnosť a zbytočnosť, keďže z tvojej noci je jediný únik – do dňa.

Katarzný účinok knihy *Človek Jób hovorí s diablom* rozvíja a umocňuje ďalšia próza *Evanjelium apoštola Judáša*. Je napísaná tak, že sám čitateľ pociťuje osobnú paralelu medzi sebou a zradcom z Evanjelií. Opäť predosiela Tóth v úvode ku knihe, vtelujúc sa tentoraz do úlohy Judáša, osnovné poslanstvo prózy: „*Ako neobrátenec Šavol i ja som si zakladal príliš na sebe. Lež kým Šavla zhodil z koňa Boh, mňa zhodil Satan. Výsledok je naoko rovnaký, ale rozhodujúce bolo, kam šiel on a kam ja, a rozhodujúce bude, kam pôjdeš ty, keď budeš zhodený z koňa. A budeš. Ja som posledný evanjelista, ktorý spoznal, že bez Ježiša sa život rovná smrti a odísť od neho znamená odísť aj od seba!*“

Historizujúca próza *Spev košického Tria*, venovaná svätorečeným košickým mučeníkom, akoby bola priemetom celej autorovej duchovnej skúsenosti a celého doterajšieho umeleckého úsilia do reálneho príbehu, kde rovnako platia citované vety z *Evanjelia apoštola Judáša*.

Opakujem, dlho-predlho by sa dalo meditovať nad jednotlivými básnikovými textami, analyzovať ich a písať o diele Jozefa Tótha. Je bohaté a košaté, mnohovrstevné, plné zjavných i utajených rozmerov, prežité a pretrpené, naostatok je to v každom ohľade autoportrét samého autora. No v nijakom prípade toto zistenie nemá znamenať, že je to výsledok akéhosi mámvivého narcizmu alebo mesiášstva. Naopak, autorské JA je pozvaním aj pre nás, aby sme nahliadli dušou i myslou do zrkadla, do tej najpriehľadnejšej jazernej hladiny, ktorou je Boh. Lebo ako som už citoval výrok amerického básnika T. S. Eliota v doslove k inej knihe, k výberu z poézie veľkého exilového básnika Karola Strmeňa, svet skúša vytvoriť civilizáciu zbavenú kresťanskej morálky. Pokus stroskotá, ale čakajme trpezlivo a vykupujme čas, aby aj v temnoveku bola pred nami viera živá a aby sme mohli civilizáciu zas oživiť a vybudovať. Tieto vety, vyslovené ako náčrt charakteristickej úlohy kresťana v tzv. modernom svete, platia rovnako aj dnes, vo svete postmodernom, keď sa opäť raz ktosi veľmi nemravný a veľmi škodoradostný, ktosi znovu útočiaci na samu podstatu človeka, snaží prekryť pseudohodnotami. Fragmentárne, na tisíce kúskov rozbité myslenie, rovnako fragmentárne a rozkúskované ľudské emócie majú akoby dokazovať, že im chýba hlbší a vyšší zmysel. Podľa tohto zákerného kohosi je človek iba zviera, len ekonomický živočích, ktorý si síce na rozdiel od iných druhov uvedomuje sám seba, no v konečnom dôsledku zostáva zajatcom uzavretého, zacykleného procesu materiálnych premien. Ale básnik Jozef Tóth, nakoniec ako každý poctivý umelec, nevníma zmysel svojej tvorby v samoúčelnom hromadení obrazov a v exhibovaní svojho majstrovstva, ako je to zvykom u autorov bez hlbšieho myšlienkového a emočného podložia, ale vracia seba a so sebou vlastne aj každého obdareného čitateľa späť k integrite človeka, k tomu pretrhávanému, no nepretrhnutému reťazeniu od individua k ľudskému spoločenstvu a k Bohu.

Život a dielo básnika Jozefa Tótha takto trpezlivo vykupuje čas už šesť desaťročí, aj keď sa ucelené dostalo k čitateľovi po prvý raz až v roku 2010. Je to veľký paradox našich čias, keď sa velebia veci podenkovkej hodnoty, že práve takéto poklad

ležal neobjavený tak dlho. Ale Boh je Pán paradoxov. O to viac nás naša vlastná slepota zahanbuje, o čo dramatickejšie sú okolnosti nášho precitnutia.

Spomínam si, ako sme sa s Jozefom Tóthom lúčili v Košiciach po mojom literárnom večere v divadielku pri kaviarni Veritas. Básnik mi vtedy v objatí položil na hlavu dľaň, modlil sa a požehnával mi. Dodnes cítim ten očistný kúpeľ milosti. Bola to azda práve ona, ktorá ma pozvala aj k práci na vydání jeho *Diela*.

KONTAKT

PhDr. Teodor Križka
šéfredaktor dvojtyždenníka závislého od etiky Kultúra
Sološnická 41
841 05 Bratislava
Slovenská republika
redakcia@kultura-fb.sk

DÍLO JOZEFA TÓTHA A JOSEFA KOSTOHRYZE – DVA TYPY POEZIE DEFINITIVNÍ

Martin Kučera

Abstract: *The study aims to highlight the literary development and formation of the phenomenon of Slovak and Czech Catholic Modernism in specific social and historical conditions, even related to work of Jozef Tóth and Jozef Kostohryz.*

Keywords: literature, Czech and Slovak Catholic Modernism, Jozef Tóth, Josef Kostohryz

Vždycky jsem se podvědomě bouřil proti striktnímu rozdělování poezie podle národnostních hranic. Samozřejmě, nelze popřít národní rysy básníků a básní, podobně jako nelze popřít historicitu poezie. Nikoli náhodou jsem před časem uvažoval o napsání eseje o poezii jako specifickém prameni poznání dějin určitého národa, za příklad jsem si hodlal zvolit poezii slovenskou. Leč v současné dějinné chvíli, kdy se přezrálá stavba lidské civilizace otřásá jako hromada termitišť, kdy do Evropy proudí tisíce utečenců – štvanců před terorem násilí, kdy se opět zdá (jako už víckrát dříve), že padlý anděl v satanském rouchu a bez rozeznatelné tváře vítězí nad tím, co stvořitel vložil do člověka, v této chvíli je důležitější připomínat, co spojuje a co je s to oslovit nejen rozum a smysly, ale především srdce. Lidé jsou více než národy, lidé jsou si bezezbytku a bez výhrad rovni na téhle propůjčené a stále zraňované Zemi a mají jednu poezii, jedinečnou z řady jedinečných hodnot, byť v desítkách nejrůznějších jazyků. Mluví mnoha řečmi, poezii však vnímají společně, jsou-li toho schopni. Domnívám se proto, že skrze slovo básníků je často-krát snadnější dobrat se podstaty nežli prostřednictvím roztodivných sofistických „pravd“.

Poezie snoubí lidské bytosti mezi sebou napříč generacemi, snoubí minulost s přítomností. Mezi Slováky a Čechy je možno shledat některé paralely z oblasti vývoje básnické tvorby. V starší studii *Slovenská katolícká moderna jako kulturně-historický fenomén* (sborník *Živý odkaz modernismu*, Brno 2003, s. 142 – 165) jsem poukázal na časovou odlišnost katolické moderny v českých zemích a na Slovensku, které dělí přibližně třicet pět let. Je jasné, že velkouhersky orientovaný

konzervativní maďarský klérus zabránil šíření modernizačních snah velkého pontifika Lva XIII., zatímco v Čechách i na Moravě se katolický modernismus dostal na pořad dne již ve druhé půli devadesátých let 19. století. Po složité profilaci slovenské poezie (a římskokatolické církve) v prvním desetiletí republiky se slovenský katolický modernismus naplno projevil teprve v průběhu třicátých let, především zásluhou podstatné části tzv. třetí básnické generace. Pojmem „třetí generace“ se rozumí v pořadí třetí generace tvůrců po slovenské moderně z počátku století a po Smrekově, Lukáčově, Novomeského a Beniakově obrodném vystoupení v dobách po první světové válce. Tím je řečeno skoro všechno. Slovenská katolická moderna vstoupila do kontextu, který (na rozdíl od někdejší České katolické moderny, ostentativně se bránící vlivu manifestu České moderny z roku 1895) přesahoval náboženské území, a čerpala básnické nástroje jak ze soudobé spirituální poezie, tak ze symbolismu, pro Slovensko tolik typického, a z avantgardy, zejména z českého poetismu a dokonce v menší míře a modifikovaně i surrealismu. Teoreticky pak vycházela z konceptu Bremondovy „poésie pure“. Vzpomínám si, jak mi Svetoslav Veigl ukazoval ve své velké knihovně kompletní vydání díla Seifertova a Nezvalova i Bremondovy eseje v originálním znění. Nesouhlasím proto z více důvodů s opozicí Márii Bátorové vůči názvu „slovenská katolická moderna“. Název to je historicky i teoreticky relevantní, a je zhola lhostejné, zda byl vytvořen až ex post.

Sporné, a to více než dost, naproti tomu je, zda pojem slovenské katolické moderny označoval literární SKUPINU. V citované studii jsem se dopustil podobného omylu jako v téže době Július Pašteka, když jsem nezávisle na něm (článek jsem psal před vydáním Paštekovy monografie) slovenskou katolickou modernu označil bez dalšího za skupinu a když jsem do ní subsumoval prakticky veškeré básníky, kteří v díle projevovali s jistou mírou intenzity svoji konfesionalitu a kteří generačně přicházeli v úvahu. Dodatečně však vyjadřuju nesouhlas i s názorem básníka Jána Motulka, že on osobně ke slovenské katolické moderně nenáleží a že pojem zahrnuje výlučně sedm básníků-kněží (Pavol G. Hlbina, Rudolf Dilong, Ján Haranta, Palo Oliva, Svetoslav Veigl, Janko Silan, Mikuláš Šprinc). I toto hledisko totiž vychází z předpokladu, že katolická moderna na Slovensku tvořila skupinu. Nikoli, už postupnost jejího utváření a neexistence programu to vylučuje. Šlo a jde o OKRUH básníků. A k němu dále přináležejí jak kněží Gorazd Zvonický, opomíjený Ivan Javor a Ján Švec-Slavkovian, tak Karol Strmeň, Ján Motulko, Pavol Strauss a svojí prvotinou Vojtech Mihálik. Ti nesporně. Tento okruh má posléze své proměny i svoje vyústění. Epilog slovenské katolické moderny, jenž se směl projevit teprve po listopadových událostech 1989, naplnili básníci Štefan Sandtner, Jozef Tóth a Viliam Turčány. Velké teoretiky a kritiky uvedený okruh bohužel nemá, zato mnoho stoupců, jejichž úsilím ovlivnil profil slovenské poezie a ovlivňuje jej až do současnosti, jak ukazuje například tvorba Teofila Klase, Michala Chudý a Teodora Križky.

Dobově aktuální paralelou slovenské katolické moderny ve třicátých a čtyřicátých letech byl okruh českých básníků semknutých kolem revue *Řád*, personálně se leckdy prostupující s okruhem autorů, co publikovali na stránkách staršího časopisu *Akord*, založeného spisovatelem Jaroslavem Durychem a řízeného básníkem Janem Zahradníčkem. Okruh Akordu nyní pomineme a soustředíme na okamžik pozornost k mladým novotomistům z Řádu. Zatímco Akord byl v úzkém spojení s nakladatelstvím Melantrich, hlavně s jeho ředitelem, kritikem Bedřichem Fučíkem, *Řád – revue české katolické inteligence „pro kulturu a život“* – se inspiroval příkladem i učením staroříšského nakladatele Josefa Floriana. Významnými teoretiky Řádu byli právník Stanislav Berounský (1908 – 1979), kritik Jan Franz (1910 – 1946), historik Jan Hertl (1906 – 1965), redaktor Rudolf Voříšek (1909 – ve vězení 1953), literární historik Timotheus Vodička (1910 – 1967), státovědec Jindřich Štěda (Karel Schwarzenberg, 1911 – 1986) a z nejmladších kritik Jaroslav Červinka (1918 – 1998). Revue poskytla prostor třem předním básníkům Josefu Kostohryzovi, Václavu Renčovi a Františku Lazeckému, dále Vladimíru Vokolkovi, Klementu Bochořákovi, Zdeňku Řezníčkovi, Zdeňku Rotreklovi, Janu Rybovi, Ivanu Andrenikovi, Antonínu Bartuškovi a Stanislavu Zedníčkovi. Na jejích stránkách publikovali kmenoví autoři Akordu František Hrubín, Jan Zahradníček, jeho švagr Jan Dokulil a grafik a básník Bohuslav Reynek. Z ruralistických prozaiků přispíval do Akordu Jan Čep a do Řádu František Křelina. Autoři obou okruhů se prolínali. Ze všech jmenovaných jediný Jan Dokulil byl duchovní. Odlišnost okruhu slovenské katolické moderny a okruhu Akordu a Řádu je přesto ještě v něčem jiném. Zatímco slovenská katolická moderna se napájela (jako ostatně katolický modernismus vůbec) i ze světských, avantgardních zdrojů včetně nového pojetí erotiky, čímž obohacovala katolickou poezii, Akord a Řád s výjimkou svého největšího zjevu – Jana Zahradníčka – čerpal ze zřídél starší tradice, zejména březinovské a zčásti zeyerovské. A naopak: zatímco básníci slovenské katolické moderny stále naléhavěji tíhli k duchovnosti, básníci Akordu a Řádu svůj výraz po válce modernizovali, oprošťovali a postupně se přibližovali soudobému básnictví. Tuto linii jsem naznačil hodně schematicky, ale v principu myslím, že odpovídá skutečnosti.

Na poloviční cestě mezi tradicí a modernou se v poválečných desetiletích setkávají ve zvláštním duchovním oblouku jazyky, obrazové a myšlenkové světy dvou básníků. Jozefa Tótha, jehož debut byl následkem perzekuce zpožděn o čtyři desítky let, a Josefa Kostohryze, jehož vývoj byl přerušen tlakem totalitního teroru a dvanáctiletým vězněním. Ačkoli je dělí osmnáct roků věkového rozdílu, přesto při četbě jejich souborných vydání čtenář pocítí velmi intenzivní blízkost, ideovou, estetickou i charakterovou spřízněnost. Víím dobře, že mému zesnulému příteli profesorovi Miroslavu Červenkovi, vrcholnému českému verzologovi, se zásadně přičilo hledat v básních ideu, filosofický přesah, metafyzické poselství, transcenci. Nejsem verzolog, a právě proto míním, že IDEA je schopna básně povýšit, ovšem za předpokladu, že je vyslovena básnický. Idea zintenzivňuje básníkův od-

kaz a z filosofického úhlu je idea básníka vždy živou vodou do občas strnulé struktury filosofického myšlení.

Jozef Tóth není lyrik. Prožil toho příliš, viděl mnoho křivd, nespravedlností, bolesti a zklamání, než aby si mohl dovolit luxus lyrického opojení životem a jeho smyslovými dary. Jozef Tóth je v nejlepším slova smyslu básník ideový, transcendentní. Je příliš konkrétní na to, než aby byl spirituální. Příznačné pro něho je, že jeho volně plynoucí litanické verše, sporadicky nadlehčené rýmem, čerpají namnoze ze STAROZÁKONNÍ tematiky. Básník jí měří okolní svět, nemilosrdně jej posuzuje, zpřímá a odvážně pojmenovává. Vrchol jeho díla zjevuje se mi v obou cyklech *Žalmů*. To je nejvlastnější žánr Tóthovy výpovědi, jeho zprávy o světě, to je jeho originální přínos poezii evropské. Mohl bych citovat desítky veršů řeckokatolického kněze otce Tótha o vykoupení, milosti Boží a lásce, ale nakonec pokážde je převládá síla jeho čekání na zázrak, jeho varování před přežraností konzumu, před ztrátou mravnosti, před tanci kolem zlatých telat (ach, kdeže jsou doby, kdy tele bylo jedno jediné), před neschopností býti uvnitř, nejen vně. Tyto apelativní varovné signály ozývají se v každé druhé Tóthově básni. A je nadmíru závažné, v jakém souznění jsou verše Mons. Jozefa Tótha s encyklikou papeže Františka *Laudato si*. I František se uchyluje ke starozákonnímu obrazu, když jako Hospodin starých Izraelitů svým tichým hlasem křičí do vesměs hluchých či ohluchlých uší o raubířství, plundrujícím Zemi, o zhoubnosti konzumního kapitalismu, o zapomenutosti lidství a božství. Ani papež František, ani Jozef Tóth nemoralizují, to by bylo zoufale málo a nebylo by to působivé. Snaží se přesvědčit, každý jinými prostředky, leč v jednom unisono: v implicitní pochybnosti o tom, zda ten, kdo ničí a škodí, kdo oslyší výzvu, může být spasen. Jozef Tóth většinu svých veršů promyšleně tesá – nikoliv do kamene, nýbrž do živé tkáně. Jeho slovo se podobá ostří meče archanděla Michaela.

Jinak, jinou cestou směřoval k těmto cílům profesor Josef Kostohryz, moderní filolog, překladatel, před zatčením vynikající pedagog, filosoficky vzdělaný jihočeský křesťan prastarého rodu, odchovaný velkými jmény německé filosofie jako Scheler, Hartmann či Heidegger. Ani Josef Kostohryz nebyl lyrik, byl to básník hlubinné filosofické sebereflexe. V jeho slokách najdeme nejeden existenciální motiv, slovo Bůh se v nich na výjimky neobjevuje. Přesto Kostohryz nebyl existencialista, leč katolický křesťan. Jeho básně stopují nitro autorova subjektu krok za krokem, jsou jakoby dlátem řezány do dřeva, splývají v pomalé, důkladné kadenci časoměrně rytmičovaných slabik. Připomenou některé grafické listy Bohuslava Reynka, ty bez náboženských motivů, zobrazující třeba plot zahrady nebo hranici kmenů v lese. Všemi ovšem proniká zadní světlo z divákovi neznámého vyššího zdroje, světlo transcendence. Kostohryzovy sbírky z šedesátých let, psané po dlouhém čase nuceného mlčení, totiž sbírky *Jednorozec mizí* a *Přísný obraz* plně vystihují povahu básnickovy tvorby. „Přísný obraz“ sebe samého – shodně s „přísným obrazem“ světa u Jozefa Tótha – se odvíjí od momentu osobní viny. Dokazuje to příkladně jedna z největších

básnických skladeb v české poezii po druhé světové válce *Mohyly*, zповěď celoží-
votnímu příteli (Václavu Renčovi, jehož vězeňská poezie inspirovala Š. Sandtnera).
Není přitom důležité, čím a vůči komu se básník cítil vinen, mnohem významněj-
ší je, že uvědomena vina ho vedla k pokoře, k sebezapření, k mobilizaci svědomí,
a tím ho přiblížila Bohu. Neboť je nepochybné, že uvědoměním vlastních vin člověk
nabývá schopnost je překonávat a podílet se na konání dobra. Jinak řečeno: skrze
špatné svědomí se niterný člověk dopracuje ke svědomí čistému. A být podílníkem
dobra – to je jediná možná cesta pro senzitivní a hluboce přemýšlivý básnický sub-
jekt Josefa Kostohryze.

Není nejspíš náhoda, že Jozef Tóth a Josef Kostohryz mají společného patrona
ve sv. Josefovi. I oni jsou jako tesaři, tesají úspornými prostředky své básně do tvaru
vzácně definitivního, v němž nejsou slova navíc. U obou je zajisté patrná sounále-
žitost, smíření, vykoupení. Navzdory tomu se mi však zdá, že po četbě jejich básní
(oba psali i osobité prózy, ale je jsme neučinili meritem naší úvahy) vnímavý čtenář
zaslechne Hospodinův často zapomínaný hněv na nedokonalost lidí a jejich řádů.
Navykli jsme si až zarážejícím způsobem s nonšalantní lehkostí a snadno spolé-
hat na to, že Ježíš vykoupil všechny naše viny. Starozákonní Hospodin byl vytlačen
kamsi do židovských antikvariátů, my jako křesťané s ním máme přece tak málo
společného. Ježíš vskutku vykoupil a vykupuje naše viny, pokud si jich ovšem jsme
vědomi právě jako vin, jako hříchů, jako selhání a distancujeme se tak od nich.
A je-li Bůh, je i Satan, není pouze ráj, je rovněž peklo, spasení se nesmí stát samo-
zřejmostí. Hlavně ne pro zruďně hřešícího lidského tvora. Daleké obzory před námi
rozevírá Tóthovo desítky let neznámé dílo.

A pokud Zlo zvítězí nad Dobrem, znamená to, že jsem vykonal málo. Že jsme
vykonali málo. Díky definitivním básníkům Jozefu Tóthovi a Josefu Kostohryzovi,
že nám nutnost konat víc připomínají každým veršem!

KONTAKT

doc. PhDr. Martin Kučera, CSc.
Historický ústav AV ČR
Prosecká 809/76
190 00 Praha 9
Česká republika
kucera.gennadij@gmail.com

NAJKRAJŠIE RUŽE Kvitnú predsa na trňoch z bolesti srdca...

Margareta Partelová

Abstract: *The aim of this paper is a subjective interpretation on the significant work of Mons. Jozef Tóth.*

Keywords: Mons. Jozef Tóth, catholic literature, prose, poetry

POĎAKOVANIE ZA MEDZINÁRODNÚ VEDECKÚ KONFERENCIU JOZEF TÓTH A KATOLÍCKA MODERNA

Medzinárodná vedecká konferencia sa konala pod záštitou dekana Fakulty stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre RNDr. Attilu Komzsika, PhD., ktorý účastníkov konferencie dôstojne prijal na akademickej pôde. Prof. PhDr. Tiborovi Žilkovi, DrSc., vedeckému garantovi konferencie, a PhDr. Jánovi Gallikovi, PhD., organizačnému garantovi konferencie, vyslovujem obdiv a uznanie za konferenciu venovanú Mons. Jozefovi Tóthovi, za spoznávanie a poznanie výnimočného jedinečného súborného diela veľkého básnika a mystika, ktorý je pre nás všetkých darom, je požehnaním. Teodorovi Križkovi, básnikovi, editorovi ďakujem za spracovanie diela. Účastníci vedeckej konferencie venovanej Mons. Jozefovi Tóthovi podľa programu predniesli niečo výnimočné, čo osvetľuje osvetľovača Evanjelií, napomáha lepšie poznať silu nekonečného dobra a lásky, nechať sa viesť slovom cez Slovo, poznať a spoznať dobro a lásku, lebo na počiatku bolo slovo a slovo bolo u Boha a Boh je Slovo. Boh je Láska. Uvedomenie si blízkosti Boha i diabla, Svetla a tmy, nepochopiteľné pochopíš... Veľa mladých študentov so záujmom sledovalo v posluchárni priebeh medzinárodnej vedeckej konferencie, čerpali zo studnice múdrostí autora. Mladí ľudia sú nádej ľudstva, oni (s)poznané Slovo ponесú ďalej, ako odkaz viery v Boha i v seba, odvahy, pravdy, nekonečnej a objímajúcej Lásky, pre ľudí dobrej vôle. Slovo je živá voda, je Láska, ktorá je stále potrebná.

Som veľmi vďačná Michalovi Hospodárovi, že priniesol videodokument. Vďaka technike sme mohli „naživo“ vidieť aj počuť Mons. Jozefa Tótha, ktorý sa pre chorobu nemohol zúčastniť vedeckej konferencie, precítili sme jeho prítomnosť, aspoň takto bol s nami...

Žalmy na rozhraní tisícročí, nádherná básnická zbierka, ukážky v umeleckom prednese pani Hildy Michalíkovej boli niečím, čo svojou krásou a hlbokou silou výpovede rezonuje a bude veľmi dlho rezonovať v účastníkoch konferencie. Plodná bola diskusia, veľmi nás zaujal svojím príspevkom Peter Liba. Vďaka za všetko to nové a nepoznané, čo priniesla medzinárodná vedecká konferencia venovaná Mons. Jozefovi Tóthovi a katolíckej moderne.

Konferencia splnila svoje poslanie, prispela k poznaniu Mons. Jozefa Tótha, básnika, mystika, ale predovšetkým pokorného a skromného kňaza, múdreho veľikána, Človeka, ktorého máme doma, len ho treba spoznať cez jeho jedinečné dielo. Nevyčerpatelná je jeho studnica múdrosti, mnoho z talentov nám odovzdal. Vzácné, jedinečné dielo je dar nesmiernej ceny...

Mons. Jozef Tóth, kňaz, básnik a mystik, Vám patrí naša úprimná vďaka!

*Kristom opásaný učeník Nazaretský,
má srdce plné vďaky, v pokore lásky.
A najkrajšie perly pohodené na hnoji
neobjaví, kto sa vrndžania múch bojí.*

Teodor Križka oboznámil svojho času Literárny klub Bernolák v Trnave s dielom Mons. Jozefa Tótha. V máji som navštívila metropolu východu Košice, vyhľadala Kráľovský dom – Levočský dom, pamätné miesta bolesti. Pri ceste do Prešova aj malú dedinku Hanisku, odkiaľ pochádzajú dvaja veľikáni, básnici v službe Boha a Slova, Mons. Jozef Tóth, básnik, duchovný mysliteľ a Teodor Križka, básnik, editor súborného dvojdielného diela, za tento čin získal edičnú cenu roka. Nebyť odvahy Teodora Križku a Jána Gallika, prof. Tibora Žilku a Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, by sme tu neboli a nepočuli by sme toľko vznešených slov pokory, odovzdania a lásky. Dielo Mons. Jozefa Tótha som objavovala spolu s pani Hildou Michalíkovou, redaktorkou a moderátorkou rádia Lumen. Pripravila skvelé štúdie o živote a diele Mons. Jozefa Tótha, vynikajúceho spisovateľa, básnika a mystika. Dvadsať rokov tajne vychovával kňazov, do života uvádza Gréckokatolícku bohosloveckú fakultu v Prešove, kde pôsobil. V jeho živote je dominantná pokora, poézia, priateľstvo. Ján Gallik vyznáva, stačí jediné stretnutie s týmto Človekom a človek je prežiarovaný dobrotou a láskou srdca. Prijmite môj skromný pohľad a úžasný obdiv na veľkolepé a jedinečné dielo. Muž bolesti, silnej viery v Boha i v seba, nekonečne hlbokej vrúcnej lásky, z vďaky mu prinášam Ružu stolistú. V diele Mons. Jozefa Tótha sú príbehy vzájomne prepojené silou viery a Lásky, naviazané na údel ako život sám. Hlboká ľudská pokora v dimenziách Božej lásky.

ČLOVEK JÓB HOVORÍ S DIABLOM

Mons. Jozef Tóth, mystik, učeník Nazaretský, človek veľkého ducha, vytvoril pre nás Dielo, ktoré je celé absolútne prepojené láskou k Bohu. Slovo, filigránsky tepané srdcom ako najkrajší ornament lásky. Jeho próza je poéziou bytia, vierou a čistou láskou. Transfúzia lásky zo srdca do srdca. Živou vierou lásky, ktorú Jozef Tóth, učeník Nazaretský, s pokorou žije. *Človek Jób hovorí s diablom* je nosný kameň prózy, autor ňou nadväzuje na samého seba. Človek Jób, človek Tóth sa rozpráva s Bohom. Boha na životných cestách stretá cez diabla. Svetlo a tma. Boh a satan. Človek Jób, človek Tóth, pútnik životnej cesty, často sa ocitá s diablom na rázcestí. Ľudské osamenie, je viac ako len byť sám, osamelý. Životná cesta – údel Jóba, večné hľadanie samého seba je prenasledovanie diablom. Diabol je ľudská ťažná sila, ťahá nás životom, síce opačným smerom, ale do toho istého miesta, lebo iných miest niet. Diabol, verím v teba, ale tebe neverím. Človek akoby na všetko dobré a krásne zabudol a diabol neprestajne snorí, vždy nečakane prichádza. Diabol prichádza s Bohom, prišiel aj pod rozhrešujúcu ruku kňaza. Satan, často si tam, kde ťa nikto nečaká. Diabol, sluha Boží. Satan najväčšmi pochopil, kto je Boh. Zdá sa mi, akoby už len diabol hľadal Boha. Diabol, ale ty nikdy nepochopíš, čo je to človek. Za všetkých ďakujem a najviac tebe, že si urobil tú istú chybu ako na počiatku. Všetko zniesť, všetko pretrpieť, všetko vydržať. Čierna Sorbona, z najhlbšieho klesnutia pod hladinu ľudského bytia, z najčernejšej tmy Sorbony vyniesť Svetlo pravdy Slovom lásky. Aké sa zdá často zložité, a pritom aké je jednoduché kráčať cestou viery cez nástrahy pokušení. Maloverným sa niekedy zdá, že Boh ich opustil, ale Ty si tu, Pane. Cítim Tvoje objatie, cítim, že ma objíma Boh. Do Nebeskej brány sa vchádza úzkou bránou, často neviditeľnou štrbinou. Evanjelizovať Božím slovom najprv sám seba, a potom nákazlivo všetkých okolo. Rozhovor s Jóbom je aj môj, ale môže a chce byť aj tvoj. Chceš? Chceš, aby si pri zavŕšení pozemskej púti s vierou so sv. Pavlom Bohu vyriekol: Viem komu som uveril!

EVANJELIUM APOŠTOLA JUDÁŠA

Evanjelium pre všetkých tých, ktorým sú málo štyri evanjeliá, ktorí odsudzujú všetkých, len seba nie. Ježiš je skutočný človek. Boh a Jeho láska sa začína tam, kde naša láska končí. Silná je odvaha hada z raja. Šavla zhodil z koňa Boh, mňa zhodil diabol. Je na svete iba jeden Judáš? Ježiš s radosťou chodil medzi ľuďmi, lebo ich miloval. Ježiš sa prihovárал k ľuďom ako milujúca matka k dieťaťu. Niekedy je treba zanechať všetkých pre jedného. Ježiš odišiel so slnkom na horu, aby sa modlil. Boh rozsypal po nebi hviezdy a Ježiš hľadel na ne a rozprával sa s Otcom. Ježiš navštívil Judáša v dome. Prišiel som, lebo si ma čakal. Prečo si neprišiel, bál si sa stretnutia so mnou? Judáš vravel Ježišovi – Pane prečo to robíš, aby bol človek zatratený? Preto som

prišiel na tento svet, aby som sa stretol s každým a nebude na zemi človeka, s ktorým by som sa nestretol. Judáš sa rozhodol. Od tohto večera chodil spolu s Ježišom a stal sa Jeho učeníkom. Pane viem čo si mi priniesol, prijímam kríž, ktorý všetci zahodili. Prijímam, aby sa splnili písma, ja som len medzerou medzi slovami. Ježiš odišiel a Judáš ostal sám, nemal s kým prehovoriť. Judáš bol sám, bol viac ako len sám, osamelý, vyprahnutý ako noc bez hviezd. Noc visela nad strechami a nad jeho dušou. Diabol hľadajúci Boha, tieň Boha, je Boží sluha, dravý parazit. Viac trpia tí, ktorých navštevuje Boh. Ako Ti je dobre satan v blízkosti Boha.

Na záver tohto Evanjelia musím odhaliť pravdu, tým učeníkom som ja, Judáš Iškariotský. Zradil som nevinnú krv. Priznávam absurdnú ohavnosť môjho činu, ale aj absolútnu lásku Boha. Nikto z ľudského pokolenia nebol vysunutý nad priepasť tajomstva dobra a zla. Ako blesky z neba sa cezo mňa prehnali svetlo a tma, Boh a satan. Dotýkal som sa Boha. Láska a odpustenie. Nikto sa tak ako ja nedotkol tajomstva odpúšťania, lásky a pokoja. Posledné chvíle môjho života, zápas človeka zatrateného a nad hranou priepasti omilosteného. Judášov bozk zrady a Ježišovo odpustenie.

Životné cesty všetkých týchto príbehov sa prelínajú silou viery v Boha, silou človeka v samého seba, človeka, ktorý dokáže odolávať diablovi, lebo blízko človeka je Boh. Životná púť, údel človeka. Putovanie, to je životná cesta Judáša, vopred pripravená, všetko sa muselo stať, aby sa naplnili písma. Ako často ľudsky nechápeme prečo? Próza je prežitou poéziou života, lásky a utrpenia. Nádherné poetické prerazovanie príbehu mi otvorilo oči. Mám iný pohľad na Judáša.

SPEV KOŠICKÉHO TRIA

Traja košickí mučeníci. Úžasné, jedinečné súzvučné dielo lásky. Marek Križin – alt, Štefan Pongrácz – bas, Melichar Grodziecki – terz. *Spev košického tria* je spevom ľudskej lásky a dobra Bohu, božsky jedinečné, plné lásky. Nezabiješ, hlási zvon v nás tou jedinečnou krehkou pavučinou v nás, silnejšou ako oceľové laná. Človek uteká, ale kam? Často uteká sám pred sebou. Ťažko je žiť samému v dave opustenosti. Žiľ v človeku je kyselina, zabíja brata a všetko krásne v nás, nenávisť zabíja lásku. Až najväčším odcudzením prichádzame k najväčšiemu zblíženiu. Žiaľ, na svete bolo vždy dosť kotlov, v ktorých „varili“ ľudí. Ako často súdime, odsudzujeme, a pritom nevieme, či ten, koho súdime, nie je práve v bode kruhu diania a či je už za ním. Štefan všetko zanechal, osloví starého kočiša Michala, budeme bratia, vy starší a ja mladší. Aký môže byť rozdiel medzi bratmi? Kto má srdce na počúvanie, nech počúva. Ako matku ma zaujala ľudská bolesť otca Štefana Pongrácza, lebo bolesť Otca je vždy aj bolesťou Matky. Otec bezmocne prosí i vyčíta Štefanovi, nezáleží Ti na krvi, rode, národe? Štefan, zbabelo utekáš. Ak by som teraz ušiel, nebol by som viac Pongrácz. Vyvolení, stáli ako sviece, bieli a bledí, čakali, kým ich

zapália. Ležali celí v bielom na zemi, zomierali, aby sa zrodili pre Boha. Košické trio Bohu zo srdca spieva spev lásky, chorál viery od začiatku do konca. Ondrej Stein, prichádza ako posol Boží, chce im pomôcť pri záchrane. Požehnali mu, toto mesto je náš Jeruzalem a tento dom je naša Golgota i náš chrám. Boh ťa žehnaj, posol Boží. Ondrej Stein vyznáva, Pane, tu som uveril aká silná je viera, aký si mocný Boh. Snáď sa mohli zachrániť. Jednotní v trojici, ich viera, láska k Bohu bola silnejšia, nezhadili sami seba. Svoje životy položili za vieru v jediného Boha. Diabol ako ruční lev nás obchádza. Dňa 7. 9. 1619 – Vigília narodenia Matky Pána Ježiša, bola noc. Tento svet vždy spí, keď vraždia spravodlivých. Vráťme sa v čase, v marci 1620 na slávnosti v Košiciach sa zúčastnil uhorský palatín Žigmund Forgáč s manželkou Katarínou, rodenou Pálffy. Krásnu Katarínu požiadal sám mocný Bethlen o tanec. Súhlasila, ale s jedinou podmienkou, že jej vydá telá troch nevinne zabitých kňazov. Žofia zo susedného domu oboznámila grófkku Katarínu o smutných udalostiach. Trnavčania sú veľmi vďační krásnej Kataríne. Aj dnes, po štyristo rokoch, sa objavuje duchovne krásna Katarína Džunková, aby pre nás v rozhovore s Mons. Jozefom Tóthom objavila biely peľ na čiernom kvete sveta. Silná je viera pri stretnutí s Ježišom, ženy vždy stáli pod krížom. Trnava, náš Malý Rím, kostol Najsvätejšej Trojice, jezuitský a Kostol sv. Anny ukrývajú relikvie troch svätých košických mučeníkov, ako dar grófkky Kataríny Forgáčovej.

Košice 2. 7. 1995, na letisku vyhlásenie troch košických mučeníkov za svätých. Ján Pavol II., svätý otec, ku cti najsvätejšej a nerozdielnej Trojice vyhlasuje za svätých Marka Križina, ostrihomského kanonika, Štefana Pongrácza a Melichara Grodzieczkeho, kňazov jezuitov. Christocentrickú Európu už pred štyristo rokmi zmapovali životné cesty troch mučeníkov, svätcov. Spájajú národy, štáty strednej Európy – Chorvátsko Križevac, Poľsko Tešín, Rumunsko Alvin, Rakúsko Viedeň a Graz, Česko Praha a Brno, Trnava, Humenné a Košice Slovensko, Maďarsko Ostrihom, Taliansko Rím. Európa zjednotená vierou v Boha. V Trnave, 17. júna 2005 v Kostole sv. Anny, sme slávilí 10. výročie svätorečenia troch košických mučeníkov, pod záštitou veľvyslanectva Chorvátskej republiky na Slovensku, s Trnavskou arcidiecézou, sv. omšu celebraval J. E. Mons. Henryk Nowacki. MO Matice slovenskej v Trnave, s Dr. Adrienu Horváthovou, mal česť podieľať sa na programe osláv. Všetci spoločne sme s pietou kládli vence a modlitby k relikviárom svätých Marka Križina, Štefana Pongrácza a Melichara Grodzieczkeho. Do sviatočného ticha, s vôňou tymianu, Bohu sa niesol tichý spev vďaky a lásky košického tria.

ĎURO ČEČKO

Zaujímavá je próza z dedinského života. Úžasné, nekompromisné ponory do hĺbky ľudských duší. Osudy sú skutočné obrazy spoločnosti, ktoré rezonujú v mysliach

ľudí. Vzrušujúci príbeh by stál aj za filmové spracovanie, ako verný obraz prežitej doby.

ŽALMY NA ROZHRANÍ TRETIEHO TISÍCROČIA

Kniha žalmov Mons. Jozefa Tótha by mala ležať pri každej Biblii. Svätý otec Ján Pavol II., v jubilejnom roku 2000, nás voviedol do nového tretieho tisícročia. Mons. Jozef Tóth, básnik a mysliteľ nám poeticky prerozprával 150 žalmov kráľa Šalamúna, s hĺbkou prežitého poznania sú nádherne rozvité, básnickým perom ušité na dnešné pomery sveta. Žalmy sú plačom, ale aj mementom človeka, ktorý neľudsky trpí. Bez bolesti niet opravdivej lásky. Žalmy treba v tichu pozorne čítať, zamýšľať sa, vhlbiť sa do studnice poznania viery, obety a lásky. Poznania samého seba. Žalmy sú zrkadlom doby, ktorú žijeme, sú obrazom dnešného človeka. Človek si musí cez bolesť lásku nažiť, len toto je láska. A predsa, najkrajšie ruže kvitnú na trňoch z bolesti srdca...

KONTAKT

Margareta Partelová
Literárny klub Bernolák v Trnave
Parašutistov 10
917 01 Trnava
m.partelova@orangemail.sk

ÚVAHY O PREKLADĚ TÓTHOVEJ KNIHY „SPEV KOŠICKÉHO TRIA“ DO TALIANSKÉHO JAZYKA

Enzo Passerini

Abstract: *This submission considers the work of Jozef Tóth “The Chant Of The Košice Martyrs” from the point of view of a translator, but it also includes a relatively deep analysis of the main themes and messages that the author wanted to share (some consideration about the fifth commandment; God’s infinite mercy; historical reflections about the period of Reformation in the Kingdom of Hungary in 17th century). It also offers a brief synthesis of the whole work with a presentation of the main characters (István Pongrácz, Melchior Grodziecki, Marko Krizin) and of some other minor actors. Comments and analysis are provided according to single chapter, by highlighting interconnections between them. The final part also contains some consideration about the nonsense of concepts like “religious war” or “killing in the name of God”, by stressing the meaning of the extreme sacrifice of these three saints.*

Key words: literature, catholic modernism, reformation, mercy, martyrdom

Vážený pán dekan, vážení organizátori konferencie, vážené dámy a páni,

dovoľte mi, aby som sa srdečne poďakoval všetkým organizátorom tejto konferencie za to, že mám možnosť prezentovať a hovoriť o preklade knihy Jozefa Tótha *Spev košického tria* do talianskeho jazyka, a to pod názvom *Il canto dei martiri di Košice*. Je to pre mňa naozaj veľkou čťou.

Keď ma Ján Gallik pozval na túto konferenciu a zároveň ma poprosil, aby som stručne predstavil môj preklad Tóthovho *Spevu košického tria*, napadlo mi, že by primárnym cieľom môjho príspevku mali byť čisto jazykové a prekladateľské záležitosti charakterizujúce toto konkrétne dielo a jeho cudzojazyčnú mutáciu (v mojom konkrétnom prípade v talianskom jazyku). Povedal som si, že o autorovej poetike, všeobecných posolstvách a životnom príklade budú hovoriť iní kompetentnejší rečníci.

Akákoľvek veľká je však snaha redukovať jedného autora a jeho dedičstvo na čistý jazykovo-literárny fenomén, predsa vždy narážame na jeho obsahovú hodnotu.

O to viac to platí pri autoroch, ktorí nepísali len z estetických či dokonca zábavných dôvodov v zmysle teórie *l'art pour l'art*. Ak sú obsahové hodnoty blízke k Pravde, nemožno ich pokladať za druhoradý aspekt a zaoberať sa len technickými otázkami. Nedajú sa izolovať do ostatného kútika, aby nezavádzali, kým sa sústreďujeme na číre lingvistické či historické fakty. A o to väčšmi tieto zásady platia pre veľkého básnika a spisovateľa, Jozefa Tótha, skutočného „poeta supremae classis“, ako on sám zvykne niekedy kvalifikovať iných podobne nadaných tvorcov.

Pokiaľ ide o technické aspekty prekladu, musím povedať, že je text *Spevu košického tria* akejsi miernej náročnosti. V porovnaní so Straussom alebo s inou metafyzickejšou tvorbou samotného Tótha, je naša kniha oveľa menej zložitá. Reč je plynulejšia a vety sú priemerne kratšie a priamejšie. Vyplýva to, samozrejme, z povahy textu, čo je *de facto* román. Popisy historických udalostí sa pomerne dobre prekladajú. Rôzne osobné príbehy v knihe sú plné pátosu a niekedy som mal pocit, že prekladám v kuse bez toho, aby som zdvihol oči z pôvodného textu; ruky klepú na klávesnicu v mravne zmätenom dvadsiatom prvom storočí a hlava je niekde v problematickom Uhorsku na začiatku sedemnásteho storočia. Veď prípadné preklepy sa dodatočne opravila. Tu však dobré správy pre prekladateľa končia.

Pomerne jednoduchý a priamočiary štýl sa mieša so zložitejšími súvetiami, a to po obsahovej i syntaxickej stránke. Taký pocit som mal už od úvodnej časti, ktorou autor prezentuje hlavnú podstatu a význam diela. Sústreďuje sa na piate prikázanie a naznačuje veľké poslanstvo celej knihy. Absurdné správanie Kainovho potomstva sa nielen nezastavilo, ale v našej dobe dosiahlo vrchol svojej diabolskej moci.

„Vrávi sa, že človek narástol. Kultúrne, vedecky, humánne, atď. Narástol v niečom. Iba v niečom. Ale v tej gruntovej otázke? Čo je dnes pustošiacie dielo Džingischána a tureckých sultánov a pašov proti jedinej atómovej bombe, proti vojenskej supertech-
nike, ktorá zabíja všetko: človeka, zvieratá, vzduch i vodu, zem i jej plody i plody človeka. Zabíja tých, čo už žijú, i tých, čo ešte len budú žiť alebo by mali žiť!“

A pritom to jasne vieme: nielen svojho brata nezabiješ, ale ho budeš milovať do krajnosti.

„Nezabiješ! To nevolá Mojžiš, ale ten, ktorý je v Mojžišovi. Srdce vesmíru, kód všetkých kódov. Život všetkých životov. Anti-smrť!“

Na javisko ihneď prichádzajú hlavní účinkujúci, členovia najvznešenejšieho košického tria: tenor Štefan Pongrácz, alt Marek Križin a bas Melichar Grodziecki.

Štefan Pongrácz bol synom mocného sedmohradského grófa. Svojím rozhodnutím stať sa kňazom nepotešil svojho otca, ale si získal tisíce veriacich, ktorým slúžil.

Po noviciáte v Brne pokračoval v štúdiách v Prahe, Lublane a Klagenfurte. Nakoniec bol vysvätený v Štajerskom Hradci. Do Košíc ho povolal Pán skrze cisárskeho kapitána Dóczyho, aby slúžil a podporoval neustále zužujúcu sa menšinu katolíkov v meste a v prilahlých obciach, kde viera upadávala a náboženský život bol v rukách novovercov, ktorí mali prakticky len politické ciele.

Ďalej je alt, Marek Križin, rodák zo Záhrebu. Nebol jezuita, ale v úzkom kontakte s jezuitským prostredím. Po vysviacke a krátkom pôsobení v rodnom Chorvátsku ho sám arcibiskup Pazmány pozval do Trnavy, aby ako dobrý kňaz pracoval v spustošenej uhorskej vinici, ktorá ešte s otvorenými ranami po bitke pri Moháči, teraz čelila ďalším útokom od ľudí zneužívajúcich reformačné trendy. Sám páter Križin veľmi výstižne o sebe hovorí: *„Vymenovali ma za prefekta a správcu bývalého benediktínskeho opátstva v Krásnej nad Hornádom. Trafila kosa na kameň. Moje skryté túžby pracovať v náročnom prostredí na vysokých školách, pri riadení diecézy a podobne sklzli až k brehu Hornádu, na majetok, vozy, kone, na rozvrátené hospodárstvo a rozvrátené náboženské pomery. Hľa, toto sú Božie cesty! Viete, že sa chcem vzdať tohto správcovstva, ale neviem, či robím dobre. Kde je moja poslušnosť a dôvera? Obviňujem sa, bratia! A možno ani nebolo treba písať túto žiadosť. Možnože Pán zmetie zo stola i moju žiadosť i moje miesto. Ovocie zla už dozrieva. Daj, Bože, aby sme aj my dozreli na všetko, čo nás čaká! Gratias, patres. Amen.“*

Tretí v poradí, nie však z dôležitosti, je Melichar Grodziecki. Tu nám autor ponúka akčný príbeh hrdinského otca a ešte hrdinskejšieho starého otca, ktorí spolu s osemročným Melicharom saňami prešli úplne zasnežený les, metelicu, nezniesiteľnú zimu, a nakoniec prežili aj boj s vlkami a ďalšie nebezpečenstvá, aby dovedli chorého chlapčeka do Čenstochovej a tam prosili Pannu Máriu za orodovanie za jeho uzdravenie. Počas tej cesty sa chlapec znovu narodil a nezabudol...

Osud chcel, aby sa títo traja svätí kňazi stretli v „košickej getsemanskej záhrade“ v čase, keď diabol zvlášť zúrila nad týmto mestom.

Tieto pasáže sa pomerne ľahko prekladajú, keďže ide skôr o vyrozprávané príbehy. Väčšou výzvou sú však tie časti so silnejšou dávkou rozjímania. Napr. kapitola s názvom „Meditácia troch mládencov“, a to konkrétne nádherná kázeň pátra Pongrácza o zmysle nášho života a o celej ľudskej histórii, kde skrze dramatické udalosti a napriek dramatickým udalostiam predsa pôsobí zjednocujúca a centripetálna sila Boha Stvoriteľa.

Táto krásna reč je náhle prerušená dýchavičným hlasom neznámej dobrej duše, ktorá prišla požiť pátrov o udelenie sviatosti pomazania chorých umierajúcej tete Márii z Hrnčiarskej ulice. K nej sa vyberie páter Križin a otvára sa komplexná kapitola, v ktorej sa stretávajú tri dimenzie tvoriace hlavný obsah celého diela: 1) vyrozprávanie príbehov; 2) filozoficko-teologické úvahy; 3) analýza historických faktov.

Nastúpi dôležitá postava, Ondrej Stein. Konečne sa autor dotýka nosnej témy celej knihy, a to vzťahu medzi katolicizmom a reformáciou. Ondrej je mladý Košičan, študent teológie v nemeckom Halle. Sám hľadá Pravdu, hoci inou cestou. A Pravda je len jedna. Stojí to za to čosi citovať z Ondrejových rečí priamo z tejto kapitoly či z iných pasáží bližších k záveru knihy. Ondrej o sebe hovorí, že najviac mlčí, študuje, uvažuje a hlavne sa veľa modlí. Mladý študent teológie si je vedomý zložitej spoločenskej a politickej situácie svojej doby, ktorá nemá s pravou vie-

rou a s pravou Cirkvou nič spoločného, no znepokojuje všetko a všetkých, čo do Cirkvi patria:

*„Je mi však protivné každé snaženie, ktorého cieľom je zničiť protivníka a prisvo-
jovať si celú pravdu, či už apologetikou alebo silou. Ani jedno, ani druhé nepochádza
od Krista. „Kto to môže pochopiť, nech to pochopí.“ Prečo teda chceme jedni i druhí
presvedčiť všetkých iba o svojej pravde... Mali by sme zastaviť príval nenávisti, dišpút,
vraždenia, vojen a zostať tam, kde sme boli, v Cirkvi. I s rozdielnymi názormi. Cirkvev
ako matka stráži celý dom i s jeho pokladmi. Ak niekto potrebuje len časť domu a časť
pokladov, prosím. Ak niekto potrebuje viac, prosím. Cirkvev je nevyčerpatelčná, lebo
všetko má z Krista.“*

Oveľa ťažšie sa prekladali – a to nielen z jazykových dôvodov – posledné kapi-
toly knihy. Obzvlášť kapitola s názvom „Oslava a úzkosť“, kde si Rákocziho nelu-
dskí a barbarskí vybraní vojaci dovolili to, čo nebude nikdy dovolené. Úzkosť dosa-
huje svoj vrchol a potvrdzujú sa všetky obavy a varovania. Z Getsemanskej záhrady
sa prechádza na veľradu a na bičovanie. Po urážkach nasledujú údery, odsotenie,
znesvätenie svätostánku i celého kostola, krádež a posledné hrozby. Traja svätci sa
už nachádzajú sami v zdevastovanej kaplnke. Teraz už vedia s istotou, že v meste
nieť už nikoho, ktorý by mohol pomôcť. Po pomoci až tak ani netúžia. V tomto, čo
oni nazývajú „abominatio desolationis“, traja svätci prorokujú slovami, ktoré vždy
a všade platia pri perzekúcii Božích detí.

*„Všetko zničili, ale my sme zostali. A keď nás umordujú, budeme žiť ďalej v na-
šich bratoch. O to sa postará náš Otec nebeský, ktorý sám určí, kde sa skončia hranice
temna.*

*Sme účastníkmi, nielen svedkami boja, o ktorom hovorí náš zakladateľ. Stali sme
sa Božím terénom, po ktorom tancujú bojový tanec synovia temna. Ale my neustúpi-
me. Naše predtuchy, naše sny i varovania našich priateľov sa naplňujú.“*

Slzy a hrôza sú hlavným predmetom predposlednej kapitoly s názvom „Finále“. Ide o skutočnú historickú výpoveď troch svedkov. Prvým z nich je Štefan Eperjessy, očitý svedok mučenia a vraždy troch kňazov. Druhým a tretím svedkom sú dve dámy: susedka Žofia, ktorá v noci počula stonanie a ráno našla pohodené telá v žumpe a grófká Katarína Pálffyová, ktorá od sedmohradského kniežata vymohla exhumáciu tiel.

Samostatným a doslovným umeleckým dielom je záverečná kapitola s názvom „Svedomie“. Známa či neznáma postava zodpovedná za všetko zlo a pohoršenie sa ocitáva sama pred tou bytosťou, ktorá ju tolko trápila, zneužila, ale zároveň počas života oceňovala a obdarovala márnou svetskou mocou a falošnou slávou. Teraz prišla pre svoju odmenu, snáď večnú. Kto je tá chvejúca sa, trpiaca a plačúca ľudská postava pred diablom? Kazateľ Alvinczi, priamo zodpovedný za umučenie troch kňazov. Nemusí to byť však len on. Páchatelov je v skutočnosti omnoho viac. Juraj Rákoczi a Gabriel Bethlen sú na ich čele. Nemusí to byť v Košiciach a dokonca

nemusi ani byť nekatolík či antikatólik. Sú to tí, ktorí sa nechali podviesť diablom a spôsobili ohromné utrpenie.

Celý príbeh sa končí touto vetou: „*Náramné rezavé ticho pílilo hrdzavé svedomie.*“ Nekončí sa odsúdením ani Alvincziho, ani iných väčších zločincov. Tu autor priamejšie či menej priamo poukazuje na nekonečné Božie milosrdenstvo. Nikto nevie, či bol Alvinczi, resp. ten-ktorý človek na jeho mieste, skutočne odsúdený naveky. To je jednou z veľkých tém Tóthovej tvorby, ktorá je oveľa hlbšie prezentovaná v krátkom diele *Evanjelium apoštola Judáša*. V *Speve košického tria* je tento nosný pilier kresťanstva tiež na prvom mieste, ale sa vyvíja popri dvoch hlavných odkazoch: prvým z nich je už spomínaná reflexia o piatom prikázaní a druhý odkaz sa týka konkrétneho kontextu začiatku 17. storočia v Uhorsku s osobitným zreteľom na vzťah medzi katolicizmom a reformáciou. Pojem „náboženská vojna“ je vo všeobecnosti sporný a zavádzajúci; dokonca je v prípade kresťanstva nemožný, neuplatniteľný a nemysliteľný.

Desatoro prikazuje: „*Nezabiješ!*“ Ježiš doplnil toto prikázanie: „*Ale ja vám hovorím: Každý, kto sa hnevá na brata, musí ísť pred súd. Kto by povedal bratovi: Hlupák, musí ísť pred veľradu. Kto by povedal: Blázon, musí ísť do ohnivého pekla*“ (Mt 5, 22). Ako teda možno fyzicky alebo nefyzicky zabiť v mene Boha, t. j. v mene Ježiša Krista, ktorý o vraždách hovoril to, čo všetci dobre vieme? I tvrdohlavý materialistický neveriaci musí súhlasiť s nelogickosťou tohto výrazu či tvrdenia: zabiť v mene Boha, teda zabiť v mene Toho, ktorý nám prikázal, aby sme nezabili. Keby nebolo dosť dôkazov, pripomíname niekoľko z knihy Genezis, napr. v 4. kapitole – Kainov príbeh, kde náš Stvoriteľ potrestal prvovraha, ale zároveň mu zaručil ochranu proti pomstyctivej vražde vraha. A tiež v knihe Genezis, konkrétne v 9. kapitole, Boh hovorí Noemovi, že ľudskú krv neslobodno prelievať.

Ako môžeme niečo konať v mene niekoho, ktorý nám káže, aby sme tú vec neurobili? Myslím si, že nie je nutné ďalej rozvíjať túto myšlienku. Veď ste všetci pochopili. Dnes je táto téma inak aktuálna, a to v súvislosti s teroristickým správaním tzv. náboženských fanatikov či ešte horšie extrémistov. Liberálne orientovaní a formálne ateistickí odporcovia náboženstiev a duchovna často zneužívajú správy o teroristických útokoch, aby útočili na náboženstvo ako také. Argumentujú tým, že by sa vo „vyspelej“ laickej spoločnosti bez vymysleného boha takéto veci nestali a že by sa žilo v pokoji. Áno, majú pravdu, keď hovoria o pokoji. O aký pokoj by však šlo? Tu sa Kristus vyjadril veľmi jasne: „*Pokoj vám zanechávam, svoj pokoj vám dávam. Ale ja vám nedávam, ako svet dáva. Nech sa vám srdce nevzrušuje a ne-strachuje*“ (Jn 14, 27). Takisto majú pravdu, keď hovoria o vymyslených bohoch. V mene vymyslených bohov je predsa možné zabiť, ale nie v mene pravého Boha, teda v mene Toho, ktorý je sám Láskou a nekonečnou dobrotou.

Tóth túto otázku najjemnejšie a najzreteľnejšie vyvíja v kapitole s výstižným názvom „Nekresťanské kresťanstvo“, ktorú otvára jeden verš z Evanjelia podľa Jána:

„a kto vás zabije, bude sa domnievať, že tým slúži Bohu.“ Je to tak; o týchto ľuďoch Ježiš však hovorí, že to „budú robiť preto, že nepoznali Otca ani mňa“.

V tomto ohľade je vhodné prehlibnúť historický kontext. Urobme to slovami Jozefa Tótha: „Po katastrofálnej bitke pri Moháči roku 1526 sa turecká lavína valila na kresťanskú Európu. Roku 1528 Turci obsadili Budín a roku 1529 už stáli pred bránami Viedne [...] Uhorsko úpenlivo žiadalo o pomoc západných vladárov, predovšetkým však Nemcov. Ale nový apoštol Luther na tieto prosby vyhlásil: ‚Ak chceme vyhubiť Turkov, musíme začať u Pápeža!‘ Luther považoval Moháč za trest boží, lebo ‚Ferdinand rozhneval Boha a zbožňuje lož.‘ Neuvažoval však ani on, ani jeho stúpenci v štátnej moci, že ak by neboli vlastnými telami zakryli pochod Turkov bojovníci Uhorska i katolíckych Habsburgovcov, neboli by sa vyvíjali ani pomery reformácie tak, ako sa mohli vyvíjať. Všetci stúpenci reformácie by boli mohli porovnať váhu tiary s váhou tureckého turbana. [...] Po moháčskej bitke zostalo asi päť-šesť biskupov. Kňazi boli vyvraždení, a čo zostalo, rozutekalo sa na všetky strany. Veriaci ľud zostal ako stádo bez pastiera.“

V tomto kontexte sa dennodenne zabíjalo, kradlo, drancovalo a potláčali sa biedni i chudobní. Situáciu veľmi dobre vystihuje istý páter Dobokai, exercitátor pôsobiaci v Humennom, vtedy silnej katolíckej bašte: „apoštol Krista, ktorého spre-vádza zbrojnoš alebo vojak, aby ho posunul vpred, ten apoštol už je stratený. Je to dvojník Judáša. Kyjmi a peniazmi chcel poraziť pravdu a Pravdu! Len čo sa zjaví meč, pravda krváca. Tak to bolo a tak to bude až do konca dejín ľudstva. Vojak a kňaz to je najhorší záprah! Nuž toto treba zreformovať. Nie novú vieru nám treba, ale pravú a žitú Kristovu vieru.“

Skratka nereformovalo sa, ale sa zdeformovalo.

Po dlhšom opise katastrofálneho a negativistického scenára je nevyhnutné, aby čitateľ zakričal: dosť! Už nám nerozprávajte o tom, ako nie, ale nám povedzte, ako áno! Odpoveď je v závere kapitoly: „Zo základnej štruktúry bytia a jestvoty vyplýva, že niet inej dimenzie pre človeka, iba dimenzia lásky. Preto musia byť všetci jedno. Už fakt, že sa ovčinec rozpadáva, je avízo zachraňovať ho. Nie pomáhať ho zvaliť. Ovce netreba rozháňať, ale zháňať do salaša. Ježiš sa prediera pre jediného človeka, aby ho priviedol späť. Domov.“

Pán Ježiš pri tom spolupracuje s úprimnými i vernými dušami na každej strane. Medzi nich patria títo traja svätci: „Traja košíckí misionári jednoznačne dospeli v mori reformácie k uzáveru, že protireformácia sa môže pohybovať iba po nových cestách. Všetky staré jamy, prudké zákruty, nezmyselné odbočovania musia zaniknúť. Ich pastorácia by sa dnes mohla nazvať liberálnou, s vysokou erudíciou a s vyhybaním sa konfrontáciám. Vec svedomia a vlastného rozhodovania im avizovala novú etapu náboženského života.“ A tu by som osobne pridal novú etapu kristocentrického náboženského života.

Tu sme teda otvorili aj komplexnú a často neľahkú tému vzťahov medzi katolikmi a reformátormi v prvej polovici XVII. storočia. Nie však na to chce autor

primárne sústrediť pozornosť čitateľa. Kniha má relatívne jednoduché štylizovanie a prináša jednoduché, a o to dôležitejšie posolstvo. V tom oceáne zlosti, rastúcej nenávisti, klamstiev, machinácií a vykonštruovaných procesoch, končiacich mučením a popravou, svätí sa správajú inak. Nieкто môže namietat, že jediní traja katolícki kňazi v Košiciach a okolí nemali tvrdohlavo vydržať až do konca a dobrovoľne prijať martýrium. Skôr mali využiť opakované šance tajného a bezpečného úteku z mesta, aby inde a ďalej bojovali za katolícku kauzu. Otázka je, čo by činili. Ako by pomohli? Ich cesta bola iná. Po dlhých hodinách modlitby a pôstu si boli istí, že sa nachádzajú vo svojej Getsemanskej záhrade a že treba piť horký kalich na spásu ľudstva. Teda niečo oveľa väčšie než katolícka kauza, ktorá mimo svojej podstaty tiež nebola imúnna od politických záujmov. Tak ako Pán Ježiš aj oni rozpoznali, že ich hodina prišla. Ich obetou, utrpením a umučením urobili omnoho viac než keby boli ostali nažive. Z neba mali a majú oveľa väčšiu moc než keby utiekli do Humenného či do Trnavy. Orodovanie u Boha vo večnej blaženosti je nekonečne silnejšie než najsilnejšie kázne, knihy a skutky, ktoré by boli za sebou nechali, keby žili ďalej. Toto posolstvo jasne vyplýva z Tóthovho diela a je to posolstvo univerzálne platné. V tomto zmysle sa dielo troch košických mučeníkov nekončilo a ich pomoc z neba je pre dnešnú Európu rovnako potrebná, alebo snáď potrebnejšia, ako pre vtedajšie Uhorsko.

Preto by som ukončil príspevok volaním o pomoc: TRAJA KOŠICKÍ MUČENÍCI, ORODUJTE ZA NÁS!

KONTAKT

Dott. Enzo Passerini
Prekladateľ
Pri štadióne 23
900 21 Sv. Jur pri Bratislave
Slovenská republika
passerinitranslation@gmail.com

JOZEF TÓTH – PROROCKÝ DUCH SLOVENSKÝ...

Pavol Ondřík

Abstract: *This paper highlighted the personality of the priest Jozef Tóth as the prophetic spirit of our times. I emphasize this unique feature in the context of his view of the man and other prophetic spirits such as Pavol Országh Hviezdoslav and Pavol Strauss.*

Keywords: priest, the prophetic spirit, nature, man

V roku 2012 som bol na Islande. Okrem mnohých prírodných krás som navštívil aj Národný park Thingvellir (Pingvellir). Je to miesto, na ktorom Atlantický chrbát, rozdeľujúci euroázijskú a americkú kontinentálnu dosku od juhu až po sever našej planéty, vystupuje zo dna oceánu na povrch. Obrazne povedané, stojac jednou nohou na Amerike a druhou na Európe, videl som až do stredu Zeme, dotkol som sa tých síl, ktoré ju formujú po milióny rokov. Videl som do „srdca Zeme“, a to zanechalo vo mne neopakovateľný pocit, ktorý by som prirovnal napríklad k možnosti byť prítomný pri operácii srdca, kde môžeš vidieť ako ono bije, ba lekár by ti dovolil sa toho srdca aj dotknúť.

Moje stretnutie s Jozefom Tóthom, s jeho dielom, mnohokrát s ním osobne, zanechali vo mne ten istý dojem. Cez neho som sa dotkol najtajomnejších oblastí života človeka. Je to pocit neopakovateľný a obávam sa, že aj nezdieľateľný. Nič mi ale nebráni, aby som práve na základe tejto mojej opakovanej skúsenosti neprišiel k presvedčeniu, že Jozef Tóth je prorokom, ktorý vznešené a hlboké tajomstvá života človeka a jeho zmyslu zjavuje svetu – teda nám.

Kto je prorok? Ako chápať jeho poslanie? Pojem „prorok“ – ako ho vysvetľuje slovník: Prorok – hebr. *nábí* – správať sa ako „potrhľý“, iný význam – oznamovať, ohlasovať niečiu vôľu, hovoriť za niekoho; ten, ktorý hovorí v mene druhého, teda nie v prvom rade predpovedač budúcnosti, ale tlmočník, zvlášť tlmočník vôle Božej.

Iný hebr. výraz – *ró'é*, alebo *chóze* – vidiaci... Vidiaci je ovládaný cudzou silou, Božia ruka je na ňom, alebo nad ním, uchopila ho, Boží Duch naňho zostupuje, takže je premenený v iného muža... doslovne „ako šaty si oblieka proroka...“

Prorokom bol človek, ktorý autoritatívne oznamuje vôľu Božiu, stojí v mimo-riadnej Božej blízkosti a pod jeho mimoriadnym vplyvom. Každý biblický prorok vie o chvíli svojho bezprostredného povolania od Boha. Pomazanie Božím Duchom je však predpokladom a podmienkou prorockého povolania (Ž 105, 15).

Zákon rozoznáva tri známky pravého proroctva: 1; znamenie, ktoré však nemuselo byť celkom zjavne preukázateľné. 2; splnenie predpovede. 3; obsah jeho učenia. Ak prorok odvádza od Božieho zákona daného v Desatore, nie je skutočným prorokom. Skutoční proroci rozvíjali to, čo prijal Mojžiš, vážne brali Božie príkazy a plne sa stavali za Božie zjavenie. Ich hlavnou úlohou bolo súdiť minulosť a zasahovať do prítomnosti poukazovaním na Božie cesty (Iz 41, 26; 42, 9; 46, 9n; Mi 6, 6n).

Z ich neotrasiteľnej viery v Božiu zvrchovanosť a v jeho konečné víťazstvo vyrástli vo svete tzv. „mesiášske proroctvá“. Pod nimi rozumieme nielen proroctvá o zvrchovanom Vysloboditeľovi, ale celkovo, proroctvá o tom, že Božie plány so svetom sa naplnia napriek všetkým prekážkam a napriek všetkej temnote prítomného stavu vecí.

Ježiš Kristus ako Vyzdvihnutý vykonáva svoj prorocký úrad v Cirkvi: udeľuje dary Ducha Svätého apoštolom, prorokom a veriacich uvádza do plnej pravdy... (Ef 4, 8-11; Jn 16, 7-13).

Zvláštnu pozornosť vzbudzuje tzv. sociálne učenie izraelských prorokov. V NZ vystupujú známi proroci alebo prorokyne ako Anna (Lk 2, 25), Zachariáš (Lk 1, 67), Simeon (Lk 2, 25), ktorí očakávali potechu Izraela a modlitbami a pôstom slúžili Bohu dňom i nocou. Apoštoli vo vylíatí Ducha Svätého videli naplnenie Joelovho proroctva (2, 28n), že prorokovať budú všetci, ktorí otvoria srdce Duchu Svätému (Sk 2, 16n). V 1 Kor 14, 5 stavia Apoštol prorokovanie nad „extatické“ hovorenie jazykmi, pretože prorok vzdeláva Cirkev. Proroctvo je tu považované za osobitný dar Ducha, ktorý vedie ku službe zvestovania. Je postavený hneď povedľa učiteľského (Sk 13, 1) a apoštolského (1 Kor 12, 28n; Ef 4, 11) úradu (Novotný, 1956, s. 724 – 726).

JOZEF TÓTH – OSOBNÁ REFLEXIA

Mám tú česť, tak ako mnohí z nás, čo sme sa tu zišli, a cítim sa byť osobitne významenaný tým, že osobne poznám Jozefa Tótha, kňaza, básnika. Ako vzácny poklad si v srdci uchovávam jeho osobnú blízkosť a možnosť *vlastnými očami vidieť* a *vlastnými rukami sa dotýkať toho*, o čom tu dnes spoločne *svedčíme* (porov. 1 Jn 1, 1). Som za to vďačný!

Spracovať život a dielo Jozefa Tótha prináleží vám, odborníkom. Ja ako nevedecký človek, chcem tu na tejto pôde, ale i všade, kde bude na to príležitosť *byť* tým *hlasom* (porov. Jn 1, 22-23), ktorý sa môže dotknúť našich srdiec a pripraviť v nich

cestu pre slová Veľkej Pravdy, ktoré vyslovil a Bohu vďaka – ešte stále vyslovuje Jozef Tóth – náš slovenský prorocký duch. Každé stretnutie s ním je zážitok reality, ktorá z neho priam srší. Je to v prvom rade jeho jasný pohľad na Boha a na osobu Ježiša Krista, ako na pôvodcu a zavšitela všetkého, ktorému bezhranične dôveruje a prežíva s ním – našim očiam ukrytý – najintímnejší vzťah vnútornej jednoty a permanentného spoločenstva. On je svetlom, Slnkom jeho života.

Miluje Cirkev, lebo Ona z Krista vychádza a ku Kristovi smeruje; aj keď neraz nešetří ostrým slovom na niektoré vonkajšie prejavy tých, čo ju viditeľne reprezentujú. Miluje svoje rodisko, svoj seminár, svoju fakultu, svoje mesto. Miluje človeka – vo všeobecnosti, ale aj konkrétneho. Je povestný svojou pohostinnosťou a úslužnosťou. Pre ľudí, okolo ktorých by sme my prešli, má vždy, keď už nič iné, tak aspoň pár centov.

Zvláštny až podivný je tento Jozef Tóth. Ťažko skúšaný chorobou, sily ho opúšťajú, jeho najčastejšími „návštevníkmi“ posledných čias sú depresia a strach. Ledva a s nevladou dôjde ku autu, ale v aule sa za päť minút prihovori tak, že poslucháči ostávajú ako zasiahnutí elektrickým prúdom. Keď hovorí a reaguje na vážne témy – a to je v prvom rade vzťah k Bohu, osud človeka či hrozby pre tento svet – stáva sa z neho „iný“ človek. Fyzicky možno vnímať, ako sa mu rozžiarí tvár, zjasnie jeho hlas a každé slovo je ako Božie slovo, ktoré zasahuje až do špiku kosti (porov. Hebr 4, 12).

ČO JE ZDROJOM JEHO SILY, ODVAHY A PRAVDY, KTORÚ ON SLOVOM I PÍSMOM HLÁSA?

Je to v prvom rade Eucharistia, ktorú aj napriek vážnym zdravotným ťažkostiam denne obetuje. „*Len pri slávení ma trochu popustí...*“ – povedal Jozef – na marginálnej úzkosti a strachu, ktoré v súvislosti s parkinsonovou chorobou prežíva. Hovorí o „*prežarovaní Ježišom Kristom*“, ktorého i niekoľko minút – v spôsobe chleba – drží pri pozdvíhovaní počas sv. omše. Nazýva Ho „*kobaltovou bombou*“, ktorou sa necháva úplne presvecovať.

Ďalej radosť zo života a z každej jeho formy. „*Pýtam Pána Boha, aby som mohol žiť aspoň 120 rokov... Nevieť sa vynadávať na tú nádheru okolo seba. Nie len príroda – stromy, vtáctvo, nebo nad hlavou, ale to množstvo mladých a krásnych ľudí, ktorých stretávam a obdivujem...*“

V neposlednom rade je to aj vedomie povolania a vedomie zodpovednosti za talenty, ktoré mu zveril Pán (porov. Mt 25, 14-30). Je to nielen pocit bázne pred Darcom, ale aj nesmierného vedomia vnútornej hrdosti z prejavenej dôvery. A dôvera toho, ktorý ňa miluje, zaväzuje a je prameňom neraz „nadľudskej“ sily.

POHĽAD NA KREŠŤANSTVO

Jozef Tóth je presvedčený, že kresťanstvo je nielen najdokonalejší náboženský systém, ale vôbec – najdokonalejší antropologický model ľudského života; komplexne zasahujúci a správnym poriadkom riadiaci všetky oblasti života človeka. Podobne to vyjadril aj Pavol Strauss, keď napísal: *„Svet a jeho civilizácia sa dajú budovať iba na správnom základe myslenia a mravov. Všetky zlyhali. Kresťanstvo poslali do výslužby. A nepôjde to ináč, ako to s ním znovu skúsiť“* (Strauss, 2009, s. 206).

ČLOVEK – CENTRUM JEHO ZÁUJMU

Cieľom (objektom) „činnosti“ proroka je človek. Veď k nemu Boh posielal týchto svojich služobníkov. Prototypom každého proroka je Boží Syn – Ježiš Kristus. Z lásky k človeku sa stal človekom. Človekom, „vo všetkom nám podobný, okrem hriechu“. Vzal na seba farchu našich vín: *„On, hoci má božskú prirodzenosť, nepriďíždza sa svojej rovnosti s Bohom, ale zriekol sa seba samého, vzal si prirodzenosť sluhy, stal sa podobný ľuďom; a podľa vonkajšieho zjavu bol pokladaný za človeka. Uponížil sa, stal sa poslušným až na smrť, až na smrť na kríži“* (Flp 2, 6-8). Tento nádherný hymnus apoštola Pavla v Liste Filipanom, ako paralelu smelo môžeme aplikovať aj na Jozefa Tótha.

Veľmi sa mi tu žiada úryvok z Dostojevského, konkrétne z rozpráv a poučení starca Zosimu z Bratov Karamazovovcov: *„nehovorte: ‚Mocný je hriech, mocná je bezbožnosť, mocné je zhubné prostredie, a my sme opustení a bezmocní, zhubné prostredie nás sputná a nedovolí nám konať dobro.‘ Deti, vyhybajte sa takejto beznádeji! Tu ťa zachráni len jediný: zamysli sa a vezmi na seba zodpovednosť za všetky ľudské hriechy. Priateľ môj, veď je to naozaj tak, pretože len čo úprimne vezmeš na seba zodpovednosť za všetko a pred všetkými, ihneď zistíš, že áno, skutočne práve ty si pred všetkými a za všetko vinný.“*

A ďalej: *„Zvlášť si pamätaj, že nemôžeš byť nikomu sudcom. Lebo nikto na zemi nemôže súdiť zločinca, kým si sám neuvedomí, že aj on je práve taký zločinec ako ten, čo stojí pred ním, a že za zločin súdeného je možno väčšmi vinný ako všetci ostatní. Keď si to uvedomí, môže byť aj sudcom. Čo ako šialene to vyzerá, je to pravda. Lebo keby som sám bol spravodlivý, možno by ani nebolo zločinca, ktorého mám súdiť. Ak bude v tvojej moci vziať na seba zločin toho, čo stojí pred tebou a ktorého máš súdiť svojím srdcom, zaraz to urob a sám zaňho trp, jeho však prepusti bez pokarhania. A ak by ťa aj sám zákon určil za jeho sudcu, aj vtedy konaj, nakoľko ti to len bude možné, v tomto duchu, lebo keď zločinec odíde, odsúdi sa sám ešte prísnejšie, ako by si ho bol odsúdil ty. Ak ale odíde po tvojom bozku bezcitne a vysmeje sa ti, nedaj sa zviesť ani tým: znamená to, že jeho čas ešte nedozrel, ale v určenej chvíli dozrie. A ak nedozrie, nič sa nestane: keď nie on, tak niekto iný si to zaňho uvedomí a odtrpí, odsúdi a obviní sám seba, a sprá-*

vodlivosť sa naplní. Ver tomu, nepochybuj o tom, lebo práve v tom spočíva všetka úfnosť a všetka viera svätých“ (Dostojevský, 2005, s. 381).

Človeku odvážne zjavuje pravdu o jeho skutkoch, o jeho živote: dobro i zlo, spravodlivosť i nespravodlivosť. „*Hlásaj slovo, naliehaj vhod i nevhod, usvedčuj, karhaj a povzbudzuj so všetkou trpezlivosťou a múdrosťou*“ (2 Tim 4, 2).

Vedome a chceme prijíma na seba údel ľudí, žije, dýcha, stotožňuje sa s nimi. Je jedným z nich, neraz tým najmenším a najbezvýznamnejším. To všetko preto, lebo miluje človeka! Tak, ako ho miluje Boh, pre ktorého je každý chcený, je ním túžený a nekonečne milovaný.

ČLOVEK V KONTRASTE SO STVORENÝM SVETOM – PARALELY S PAVLOM ORSZÁGHOM HVIEZDOSLAVOM A PAVLOM STRAUSSOM

Tí, ktorí vidia, teda prorockí duchovia, sú neustále konfrontovaní s disharmóniou, ba až protirečením človeka a ostatného stvoreného sveta – prírody a vesmíru. Nikdy tento problém neobchádzali, lebo ho nemohli obísť. Veď priniesť svetlo pravdy človeku vždy znamená aj priniesť radosť a prosperitu ostatnému stvorenstvu! Výrazne na to poukazuje posledná encyklika pápeža Františka *Laudato si*. Jej úlohou nie je riešiť ekologické otázky. Ale pápež nemôže mlčať, keď vidí, akú katastrofu pácha človek sám na sebe. Ekológia je sekundárnym javom vnútornej duchovnej devas-tácie človeka.

Popri Jozefovi Tóthovi sa chceme zastaviť pri P. O. Hviezdoslavovi a Pavlovi Straussovi a poukázať na isté zhody v pohľade týchto troch prorockých duchov nášho slovenského národa.

Pavol Országh Hviezdoslav
Z temena hôr

*Ó, Bože, veď si krásnym stvoril
svet v ôkol šíry, ďaleký!
I tmavú zem si v svetlo vnoril,
v hviezd družstvo vradil naveky.*

*V tom svetle, hľa, jak pekne hrá si —
jak letí sivým obzorom:
až vlajú lesy, jej to vlasy,
znie perut' vtáčím švitorom.*

*Vzduch strieborný jak závoj tenie,
a rieka jak jej drieku pás*

*sa jaše; vlnot zo zelene:
to nádherná jej sukňa zas.*

*A parta drahokamy skvie sa,
a veniec splýva ňadrami;
tak spechá, hľadiac na nebesá
modrými mora okami.*

*Kam uberá sa, kam tak chváta
jak v mladuchinom prepychu,
kam? — K tebe, slnko, do objatia,
hej, k tebe, svojmu ženíchu!*

*A v chobot lásky doplávala
už iste, lebo ohlasom
vtom zahučalo k bralu z brala:
Ó, ako veľmi šťastná som!*

*Ó, krásny je tvoj azúr, Bože,
no krásny i ten zemský kraj:
že človek, nech len chce, vždy môže
nájsť na ňom stratený svoj raj.*

*Ach, človek radšej raja stratu
má, Bože! — Či ho nezhubíš?
Zem obracia on na Golgatu,
umučiť brata stavia kríž...*
(1893) (Hviezdoslav, 1936, s. 55)

Už samotný nadpis tejto básne hovorí o tom, že autor sa chce na náš svet pozrieť trocha ináč. Inakšie, ako je on – tento náš svet – viditeľný z každodennej perspektívy všednosti, kde sa veci, okolnosti a súvislosti javia ako samozrejme, bežné, normálne. Chce sa naň pozrieť z „výšky“, ktorá mu ponúka nadhľad a zjavuje skutočnosti, ktoré „dolu“ nie je možné uvidieť. Vidí, vníma takto náš svet – zem, na ktorej žijeme – ako niečo, čo je hodné obdivu a nadchýna sa jeho krásou. Vidí aj človeka – v zornom uhle „nadhľadu“ – z výšky – ako niečo, čo „neladí“ so všetkým tým, čo ho obklopuje. Vtiera sa tu otázka, prečo je to tak. Pavol Országh na ňu neodpovedá, iba konštatuje.

P. O. Hviezdoslav stavia do protikladu krásu Bohom stvoreného sveta: poriadok, účelnosť a zmysluplnosť vo vesmíre; pestrosť a nádhera zeme – krása prírody a... A človek...

Paradox! Účelný, poriadkom a krásou zložený svet a v ňom „človek“. Človek, ako jediný „neporiadok“... (zdroj neporiadku, vonkajšieho i vnútorného), „príčina“ „zla“ vo svete.

Všetko to „človečie“ je postavené zas na inom paradoxe: Boh stvoril človeka. „A stvoril Boh človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril, muža a ženu ich stvoril“ (Gn 1, 27). Tejto podmienke – byť Božím obrazom – podstatne náleží slobodná vôľa. Tá istá slobodná vôľa je však aj „príčinou“ (účinnou schopnosťou) neposlušnosti Bohu.

Iste nesmieme zabudnúť na „zlo“ a jeho pôvodcu, ktorý je odvekým nepriateľom Boha a človeka – diabla. Prečo je to tak? Prečo to Boh dopustil a prečo to stále dopúšťa...? Otázky a otázky. Až sme museli prijať, že toto všetko je „mysterium iniquitatis“ – tajomstvo zla...

Raj vnímame do istej miery aj ako protiklad ľudského sveta. V raji je „pánom“ Boh a Bohom je Pán. V ľudskom svete je „pánom“ človek a je aj „bohóm“. Dôsledne sa tak napĺňa „prísľub“ diabla z raja: „a vy budete ako Boh...“ (Gn 3, 5).

Raj nie je stratené miesto na zemi; raj je miesto – kdekoľvek na svete – kde v tom najlepšom a najplnšom zmysle slova „vládne Boh“. On nad svetom vládne – vesmír, príroda živá i neživá.

Ale človek..?! Ten človek, ktorý bol povolaný k životu a obdarovaný najväčším darom, ktorým je sloboda; ten človek, ktorý žije preto, aby bol „Boží“, teda svätý! (ináč jeho život nemá zmysel!)...??? Hviezdoslav vidí, a ja s ním súhlasím, že i tu na zemi – iste podriadený prirodzeným zákonom – je možný „raj“, len „človek nech len chce“. Ale „chcieť“ tu znamená, za „pána“ prijať Boha a celkom sa zrieknuť tej úžasne lákavej predstavy, že „môžem byť ako Boh...“ Nikdy nemôžem a iste nikdy nebudem...!

Konštatovanie „človek radšej raja stratu / má“ je bolestné. Cítiť tam i sklamanie. V konečnom dôsledku je to pravdivé poznanie sveta a človeka uprostred neho. Je to veľmi vážne zastavenie sa pri otázke „tajomstva zla“ – mysterium iniquitatis... Podobné konštatuje aj Jozef Tóth vo svojom 36. žalme.

Žalm 36

*Nenapraví sa tento svet,
kým sa nebude správať podľa Tvojho vzoru.
Nerastie pšenica do zeme,
ale zo zeme.
A vtáci nelietajú pod vodou,
ryby neplávajú vo vzduchu.
Všetko má svoje poslanie:
hlava, ruky, srdce i nohy.
A všetko spolu súhlasí.*

Len človek, táto koruna,
koruna trňová,
visí v stvorenstve za vlasy!
Tolko jám sme už vyhľadili
a koľko jatiek nastavali!
A vždy sme všetci pochopili,
že nie je to správne,
až keď sme sa do nich sami dostali.

Ponechaj, Pane, hviezdy, slnká,
moria i mliečne cesty, azúr oblohy
a poď nás skrotiť,
napraviť život
a z hlavy nás postav na nohy!
Naolejuj naše mozgy,
prečisti srdcia sklerózy
a svedomie nám preper mydlom,
lebo náramne už zapácha,
nech nám už viac nehrozí!
A potom daj aspoň na čas,
nech nám tu vládnu opice;
bude tu viac pokoja, menej vrážd a farizejstva
a prestanú znieť veľkej pýchy
prederavené polnice.
(Tóth, 2010, s. 448)

MUDr. Pavol Strauss celú túto problematiku rozvinul už v roku 1947 vo svojej veľmi vážnej eseji *Problém človeka*: „Problém človeka je najprv problémom človeka skutočného, akým je, a ďalej problémom človeka opravdivého, akým by mal byť. Ako sa hľadá na prvého človeka, tak sa hľadá na seba, tak sa hľadá na ľudstvo, ako na lepšie ošatený paleontologický dobytok. ...vyrástol nový tvor: redukovaný človek. Dnešný človek je vyradený z jednotnosti, lebo je vyradený z každej jednoty. Všetky spojivá sú v ňom poškodené, lebo sú rozleptané aj v celom údobí. V ňom niet súvisu, ako ani mimo neho niet súvisov. Je tu ako telefón, s neplatným číslom; ... Nič nezapadá do seba, ale zapadá v sebe. Organický súvis sa nahrádza nefungujúcim mechanizmom. ... Odpojil sa od Boha – trblieta sa vo svojej už skoro nezredukovateľnej chvíľke. A tak je už – skoro – ničím, okolo mnohého – skoro – ničoho, v – skoro – ničom. Je pravda, že žijeme v hroznej dobe. A doba je len natoľko hrozná, nakoľko je sumárnym obrazom ľudí, a človek je natoľko obrazom hrôzy, nakoľko sa líši od obrazu Božieho, nakoľko sa zredukoval zo svojej postate. Ľudstvo má takých filozofov, akých si zasluhuje, a zlo sa priostrojuje na to, aby nakoniec nebolo iného východiska ako dobro – ak sa nadobro

nechce zaviaznuť v záhube a ničote. Žiť – znamená stáť pred úlohami. Každá doba ich má, ako ich má každý človek. Problémom doby a problémom človeka je spoznať a vyriešiť svoju úlohu. A tu sme u človeka nového, možného, vytúženého, u človeka s jednotou myslenia, biologického a náboženského vedomia až do posledných záhybov života. Jeho základom bude prírodovedecké myslenie, zosynchronizované s nábožensko-filozofickým“ (Strauss, 2009, s. 161).

Je náročné celý tento problém objasniť, uchopiť a vysloviť. Myslím si, že úspešne sa o to pokúsil tiež konvertita, Francúz, pravoslávny náboženský filozof Olivier Clément: „Prišiel čas nemyslieť v rovine Boh proti človeku, či človek proti Bohu; lebo pravda je bohočlovečenstvo; so zreteľom naň bolo všetko stvorené ... Kristovo bohočlovečenstvo, ktoré sme vyzvaní šíriť v Duchu a v slobode. Boh očakáva od človeka tvorivú odpoveď. V Kristovi sa Boh odhaľuje človekovi. V Duchu sa človek musí odhaliť Bohu. Zázračná výmena životov: tvár Boha v človekovi a tvár človeka v Bohu. A Berdajevove invektívy voči tým, ktorí urobili z Boha leviatana alebo kameň: Boh je obetovaná láska, nesie v sebe svojho večného Iného a Tvár toho Iného sa už odráža v tvári človeka. Boh je nostalgia po svojom inom, nostalgia po človeku. Stvorením človeka sa stal zraniteľným až na kríž. Boh necháva vytrysknúť zo svojej vlastnej neprítomnosti, zo svojho vlastného ústupu do pozadia ... – Boh necháva vytrysknúť z človeka temnú slobodu, pyšnú a desivú slobodu človeka a človek, tento „Adam Kadmon“, ktorým sme my všetci, pustoší relatívno svojej túžby (svojho smädu) po absolútne, vytrháva stvorenie Stvoriteľovi, objektivizuje ho v neprehľadnosti a v absencii. Zlo a vzbura proti zlu takto predstavujú dôkaz o existencii Boha, Nevinného, ktorého tvár skropená krvou je v tieni. A tak paradoxný Boh svojím pokorením sa na kríži obmäkčuje našu vystrašenú, ochromenú slobodu“ (Clément, 2012, s. 119 – 121).

SÚ EŠTE POTREBNÍ A AKTUÁLNI PROROCI V DNEŠNEJ DOBE?

„Prelomová doba, ktorú žijeme, doba historického striedania dvoch civilizácií, je práve dobou, keď – ináč v pokojných dobách prehliadani – proroci prichádzajú k slovu; keď z hlbokých existenčných príčin prichádzame k prorokom o radu. Teda k tým, ktorí VIDELI! – lebo tí, čo len VEDELI (a boli ich celé pluky!) – nás dovedli do slepej uličky“ (Julo Rybák – Slovenská národná idea a jej zástavníci – včera a dnes, 6. augusta 2015).

Poľský filozof a kňaz Józef Tischner napísal neveľkú knižočku *Historia filozofii po góralsku*. Celé staroveké dejiny filozofie preniesol do prostredia Goralov a veľmi pútavým a humorným spôsobom, prezentujúc jednoduchý život ľudí v tomto prostredí, vysvetľuje ich základné princípy. V „rozprave“ o Prvom Hýbateľovi o. i. uvádza: „I stalo sa, že Tadek Pudžiš, náš goralský Aristoteles, vyslovil to, na čo všetci čakali: – A či vidíš tam tú malinu na kríčku? Vidíš, aká je zrelá, červená? Koľko je v nej šťavy? Nechcel by si ju zjesť? A hoci ona nič nerobí, len si tak na kríčku visí, to

Ľa priťahuje k sebe a v tebe vyvoláva pohyb. Tak aj On. Lebo On hýbe nie tým, že Ľa tlačí, ale skrz to, že Ľa priťahuje. On tak hýbe, že všetko, čo sa hýbe, sa hýbe k Nemu. K Nemu! Vieš?“ (Tischner, 1998, s. 144).

Verím, že i náš vzácný Jozef Tóth nielen nás, ale i mnohých ďalších takto pohne k sebe a prostredníctvom seba k Nemu.

Александр Сергеевич Пушкин
ПРОРОК.

Духовной жаждою томим,
В пустыне мрачной я влачился, –
И шестикрылый серафим
На перепутьи мне явился.
Перстами легкими как сон
Моих зениц коснулся он.
Отверзлись вещие зеницы,
Как у испуганной орлицы.
Моих ушей коснулся он, —
И их наполнил шум и звон:
И внял я неба содроганье,
И горний ангелов полет,
И гад морских подводный ход,
И дольней лозы прозябанье.
И он к устам моим приник,
И вырвал грешный мой язык,
И празднословный, и лукавый,
И жало мудрыя змеи
В уста замершие мои
Вложил десницею кровавой.
И он мне грудь рассек мечом,
И сердце трепетное вынул
И угля, пылающий огнем,
Во грудь отверстую водвинул.
Как труп в пустыне я лежал,
И бога глас ко мне воззвал:
„Восстань, пророк, и виждь, и внемли,
Исполнись волею моей,
И, обходя моря и земли,
Глаголом жги сердца людей“

LITERATÚRA

- CLÉMENT, O. *Jiné slunce. Můj duchovní životopis*. Praha: Paulínky, 2012. ISBN 978-80-7450-045-9.
- DOSTOJEVSKÝ, F. M. *Bratia Karamazovovci*. Bratislava: Európa, 2005. ISBN 80-89111-10-6.
- FRANTIŠEK. *Laudato si´*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2015. ISBN 978-80-8161-180-3.
- HVIEZDOSLAV, P. O. *Sobrané spisy básnické*. Turčiansky Svätý Martin: Matica slovenská, 1936.
- STRAUSS, P. *Zobrané literárne a mysliteľské diela, zv.1*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2009. ISBN 978-80-7165-749-1.
- SVÄTÉ PÍSMO. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2006. ISBN 80-7162-588-4.
- TISCHNER, J. *Historia filozofii po góralsku*. Kraków: Znak, 1998. ISBN 83-7006-752-2.
- TÓTH, J. *Dielo. Poézia*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2010. ISBN 978-80-970462-1-7.

P. O. HVIEZDOSLAV O JOZEFOVI TÓTHOVI...

Môj učiteľ, priateľ a láskavý brat, Juló Rybák ma „za ruku“ doviedol k tomuto Hviezdoslavovi.

Je to úryvok z básne „*Slovenský Prometej – či možný je...*“

Vedieť v týchto slovách uvidieť „doslovný obraz“ nášho Jozefa Tótha, to dokáže len Rybák! Keď sme v jeho pracovni spoločne čítali tieto slová, žasol som a ma mrazilo... „Tothálna“ zhoda...

Spoznajte Tótha, čítajúc Hviezdoslava... (Pavol Ondřík).

Slovenský Prometej
(úryvok)

*Na stanovišti pokory,
viac v tóni nežli v kráži slnečného jasu
utkveší skromný, stydný putovník:
tak na svetovom nádvorí,
nad sebou zlatý deň či hviezdnu noc,
on obdivoval všestvorenstva krásu
a vyzýval tvorčiu, zdržujúcu moc,
tú neskonale vplyvnú,
i smrtiacu i živnú;*

i trebárs po kráse tej dychtíve až túžil,
tej moci detinsky sa bál,
preds' obom neúnavne, verne slúžil,
nie nájomník, lež služobník...
A to mu zazliť nemohol ni boh
bez protimľuvy!
keď z ničoty ho vyvolal,
nevoľný bytia klík;
keď na púť životnú mu k stroju nôh
i zmysly pridať vnímavé,
do duše vsadil prizmu prepodivnú
k odbleskovaniu svojich diel,
rozuzlil v ústach jazyk mľuvy
k velebe vlastnej, k chvále, oslave,
jak po svete sa rozhladel,
v tej jeho budove, jejž veľkolepý sloh
večitosť hlása neprerývnú: —
tak pridržiavajúc ho k tomu pútave,
na spôsob služobníckej zmluvy...
... No jedno predsa zrobiť zameškal,
neborák, smrteľník:
že totiž nezakopal svoju hrivnu
kams' v rozpuklinu brál,
kde zotlela by bola scela,
alebo v kremeň skamenela —
Ba i čo nemal, učinil:
čím dvojako sa previnil;
i preto teraz každým vláknom tela
a každým duše dychom
trpíť veľčí! veľčí mučeník —:
že fedroval ju totiž, šetril, opatroval,
tú štipku vyšších možností a vlôh,
ba s istým vypínavým pychom,
s domýšľavosťou známych ľudských sôch,
šplhavec, honosník,
ju rozvíjal, ju roznecoval
čo kvet, čo plamienok...
a nakoniec,
od horúcnosti citu,
pod nehou starostlivých myšlienok
rozvitú laliou, stať fakla plamenitú,

i vzniesol ju, či aspoň chcel ju vzniesť
– jak keby nebo nemalo dosť sviec –
na svietnik hviezd,
vo kvetník osadiť tam zory, svitu!...
Zaiste odvážlivá vec!
I možno, to mu zazlil boh:
že namiesto byť spokojený
s darčekom z výsosti a podľa miery-ceny
ho vynakladať v skromnosti,
si trúfal vývodiť s ním ako spasný genij,
duch veličenskej hodnosti...
Aj pyká zato!... Pomoc!... Joj!... Ach! Och,
jak bolí! — bolí — bolí...
v trhanom odznení,
sta vták by trafený,
v obzorných skvílil nárek predieloch,
horekovanie krušné prez hory a doly:
v nich zobúdzajúc ozveny
sústrasti, dôvery,
v nich, v horách surových a v zatvrdilých skalách,
hoc, pravda, skrápaných ním doposiaľ, ach!
krvavej rosou ofery –
Bo ináč skaď čuť z úst sa ozvať prívet dáky,
lúč vidieť z tváří blysknúť vytešenej vdaky?
Kde uplatnenie jeho zásluhy
stred jarmočného hurhaju?
A už sa hodne večerí –
Kolembajú sa zhusta tržné váhy
a miery pilne merajú,
z rúk do rúk hodnôt obiehajú znaky,
obchody utvrdzujú potuhy;
no jeho tovar ducha drahý,
zhranené, sperlené tie túhy-snahy,
obídu chladno, v hanbe nechajú...
Hej, spod nebeskej jakby povaly,
na hlavy, duše, srdcia ľudí
padali kvety, iskry padali,
tmu prerážajúc v nich, v nich rozptyľujúc bludy...
a čože? Boli prijaté
na spôsob túžobníkov vari nedočkavý,
až pretekavom o chvate?

*S triumfom okázalej slávy,
s jasotom pochvaly,
dokorán otvorenú hrud',
ju nimi vyzdobíť, v nej v plam ich rozodmúť...?
Ach! na podaný úlom srdca
ten — napľuval mu, nehanebný zhrdca!
vraj: či som ľudožrút?...
Z tých zas, imž iskry sadli na dušu,
nejeden na druhého zjačí:
hí! zhoríš! — fúkni na ňu! zahluš ju!...
Len čo chcú u našich striech takí podpaľáci!...
Čo naša spokojnosť ho omína?
Keď jemu prelud, nám zas chutí blud;
nám dostačí svit prez okienka blanku,
a sedmispáčovi i k duševnému spánku
je tma až páperová perina...
A kvety postriasali bučné hlavy:
ech! radšej trávy lichve, hodne trávy!...
Tak každý sa mu porúha,
ho urážajúc čoraz bližšie, tuhšie —
toť! jeho zásluh odsluha...
Och! tupé hlavy, srdcia pusté, mŕtve duše!...
... Mal zostať radšej — u pluha!*

HVIEZDOSLAV, P. O. *Sobrané spisy básnické V. zväzok*. Turčiansky Svätý Martin: Matica slovenská, 1939. s. 390.

KONTAKT

Mgr. Pavol Ondřík
Rímskokatolícka cirkev, farnosť Kluknava
Kluknava 684
053 51 Kluknava
Slovenská republika
paloon@gmail.com

KALENDÁRIUM JOZEFA TÓTHA

25. 3. 1925 narodený v Haniske pri Košiciach;
1938 – 1946 gymnaziálne štúdium v Košiciach;
1946 – 1948 štúdium teológie na Vysokej škole bohosloveckej v Košiciach;
1948 – 1950 štúdium na Katolíckej bohosloveckej fakulte v Bratislave;
1950 – 1954 internovaný do vojenských táborov nútených prác (PTP);
1954 – 1989 ako politicky nespoľahlivý pracoval v rôznych robotníckych profesiách v Košiciach, naposledy ako korektor vo Východoslovenských tlačiarňach, pričom neustále tajne pracoval v podzemnej cirkvi;
2. 2. 1969 tajne vysvätený biskupom Dominikom Kaľatom za kňaza a zaradený do Spoločenstva učeníkov Nazaretského, pastoračne pôsobil v katakombálnej gréckokatolíckej cirkvi na východnom Slovensku;
- 1990 – 1995 bol pri zakladaní Gréckokatolíckej bohosloveckej fakulty UPJŠ v Prešove, prednášal systematickú vierouku, dogmatiku a náboženskú porovnávaciu vedu, zároveň bol prodekanom a vedúcim katedry dogmaticko-morálnej teológie Gréckokatolíckej bohosloveckej fakulty UPJŠ v Prešove, monsignore a titulárny kanonik;
- 1995 – súčasnosť žije na dôchodku v Košiciach, je čestný dekan Gréckokatolíckej bohosloveckej fakulty Prešovskej univerzity.

NA ZÁVER...

Moje slová na záver nijako nechcú evokovať ochranársko-záštité praktiky dávnejších edičných činov, na aké sa pamätáme z čias totalitnej vlády jednej politickej strany, známe najmä staršej generácii. Jozef Tóth je svojský autor, jeho životný príbeh príkladne priezračný, obdivuhodný, bohatý na činy, ľudsky príkladný, vierohodný, bez nadsádzok, zveličovania, bez pátosu...

Mladšej generácii sa patrí múdro a kriticky poznávať historickú pravdu o minulosti, a to aj o konkrétnych postavách, ktoré boli nositeľmi negatívnych a retardačných ideí a praktík v politickom, vedeckom, umeleckom i literárno-kritickom a literárnovednom diani na Slovensku, osobitne po roku 1948. Bez historického poznania vlády a diktátu jednej politickej strany nepochopíme celé duchovno-kultúrne diania a dôsledky represálií, strachu, ale aj obdivu a hrdinstva jednotlivcov i skupín. Žiada si to vždy dôsledný kriticko-analytický a historický postoj k udalostiam i postavám. Pre nás všetkých – i tých najmladších – je obdobie neslobody a prenasledovania po roku 1948 stále obdobím násilnej spoločenskej zmeny a premeny, v ktorej sa človek, jednotlivec ocitá v osídlach nebezpečenstva ľudského zla, organizovaného násilia, zavádzania i zvädzania jednej politickej strany. Stále je obdobím akoby neznámym, dávny. Ale dôsledky tohto obdobia hovoria osobitným jazykom i osobitnými pravdami. Čím viac otvorených a úprimných svedectiev, čím viac dokumentov o pravde či o zle tohto obdobia, tým viac svetla do poznávania minulosti, a teda aj do poznávania nás samých. Týmto svetlom chce byť aj tento zborník štúdií a príspevkov o osobnosti, ktorá Kristovu cirkev bránila a neustále bráni svojím životom i literárnym dielom.

Peter Liba

SUMMARY

This publication presents articles and papers from the international conference **Jozef Tóth and the catholic modernism** held on 10th November 2015 at the Faculty of Central European Studies Constantine the Philosopher University in Nitra. The aim of this conference was to profile the contribution of Jozef Tóth on the occasion of the 90th anniversary of his birth in the context of authors of the Slovak catholic modernism. The publication consists of ten contributions based on individual research focus.

The first article presented by Małgorzata Dambek dealt with meeting of two worlds, two poets – philosophising doctor Pavol Strauss and greek-catholic priest Jozef Tóth. Within the texts of Jozef Tóth dedicated for Pavol Strauss, the author showed the reader, that Strauss was not only “philosophing doctor”, but also a prophet. Almost every text of Pavol Strauss (poems, essays or diaries) has prophetic elements. Tóth often entitled Strauss “prophet of the modern age”. What Tóth emphasize is that Strauss was not only a doctor that heals the body, but the soul.

The author of the second paper, Katarína Džunková, divided her contribution into two parts. The first one referred to the role of the edition of collected works of Jozef Tóth in the context of Slovak literature. It informed about the unedited and destroyed works of Jozef Tóth as well as about his moral qualities and virtues. The author thanked to his generosity regards every human as a brother, even his own enemies. The second part involved homage to Jozef Tóth *on the occasion of the 90th anniversary* of his birth. Jozef Tóth, the priest and the poet persecuted *during the communist totality*, could be regarded as one of the most original and most honourable authors in the Slovak literature ever. The value of his work and life is not appreciated yet according to her.

The next paper written by Ján Gallik aimed to highlight the importance and contribution of Catholic literature in the Central Europe, particularly within Slovak, Czech and Hungarian Catholic works of the 20th century, represented by notable personalities, particularly poets such as Jozef Tóth, Jan Zahradníček and János Pilinszky.

Marta Germušková in her study dealt with the part of the works of Slovak poet and writer Jozef Tóth, as the representative of modern Slovak Catholic literature. Based on the systemic interpretation of selected prose, the author’s contribution sought to outline the dimensions and specified its unique poetics of prose. Her key dimension was spirituality. Prose by Jozef Tóth, however, was shaped by other important dimensions, such as meditateness, reflexivity, autobiography, theolo-

gy or philosophical dimension. Author of the study sought to highlight not only the topicality, strength, depth and authenticity of his prose texts, but ethical and aesthetic coordinates of his extremely interesting artistic creation.

The symbiosis of good and beauty in life of Jozef Tóth was presented by Michal Hospodár. He dealt with the personality of Greek-Catholic priest and poet Mons. Jozef Tóth. Biographical information formed the basis for an outline of his artistic activity expressed in the creation of Christian-oriented poetry. As a master of words and erudite theologian J. Tóth has also established himself in the academic environment of the Greek Catholic Theological Faculty in Prešov. His life motto according to author is based on the values of goodness and beauty and is synthesized both in literary heritage and in his life testimony. A permanent and, perhaps, the most important circle of his interests is the field of Christian culture. Personal memories of the author of presented paper of J. Tóth illustrated the universal breadth and depth of his personality whose significance appears to be going beyond Slovakia.

The aim of the next paper by Teodor Križka was to point to the fact that Jozef Tóth belongs to the main and essential authors of the second half of the 20th century literature. Thousand pages of his poems and prose that so incredibly harmonise as musical instruments in well-conducting orchestra even form one of the main pillars of defiance of Slovak literature, on the surface barely resisting official doctrine of the socialist realism and committing not only retreat from universal moral criteria but also art schematism.

Martin Kučera dealt with the poetic work of Jozef Tóth and Josef Kostohryz. His paper aimed to highlight the literary development and formation of the phenomenon of Slovak and Czech Catholic Modernism in specific social and historical conditions, even related to work of Jozef Tóth and Josef Kostohryz.

The subjective interpretation on the significant work of Mons. Jozef Tóth was presented by Margareta Partelova with her paper *The most beautiful roses bloom on thorns from heart pain*.

The reflection of translation one of Tóth's book into Italian language was submitted by translator Enzo Passerini. This submission considered the work of Jozef Tóth "The Chant Of The Košice Martyrs" from the point of view of a translator, but it also included a relatively deep analysis of the main themes and messages that the author wanted to share (some consideration about the fifth commandment; God's infinite mercy; historical reflections about the period of Reformation in the Kingdom of Hungary in 17th century). The paper also offered a brief synthesis of the whole work with a presentation of the main characters (István Pongrácz, Melchior Grodziecki, Marko Krizin) and of some other minor actors. Comments and analysis were provided according to single chapter, by highlighting interconnections between them. The final part also contained some consideration about the nonsen-

se of concepts like “religious war” or “killing in the name of God”, by stressing the meaning of the extreme sacrifice of these three saints.

The last paper presented by Pavol Ondřík highlighted the personality of the priest Jozef Tóth as the prophetic spirit of our times. He emphasized this unique feature in the context of his view of the man and other prophetic spirits such as Pavol Országh Hviezdoslav and Pavol Strauss.

Dominika Tekeliová

MENNÝ REGISTER

A

Ábel 11
Ady, Endre 22
Alvinczi 74, 75
Andrenik, Ivan 59
Anna, prorokyňa 80
Aristoteles 87

B

Babits, Mihály 22
Babjak, Ján 40
Barabáš 11
Bartuška, Antonín 59
Bátorová, Mária 27, 58
Baumann, Z. 28, 34
Beniak, Valentín 51, 58
Benn, G. 22
Berďajevov 87
Berounský, Stanislav 59
Bethlen, Gabriel 68, 74
Bochořák, Klement 59
Boleslav Lukáč, Emil 58
Bremond, Henri 58
Březina, Otokar 23, 59

C

Camus, A. 22
Celan, P. 22
Claudel, Paul 23, 24, 25
Clément, Olivier 87, 89
Coranič, J. 44

Č

Čep, Jan 59

Červenka, Miroslav 59
Červinka, Jaroslav 59

D

Dambek, Małgorzata 5, 9, 11, 14, 97
Deml, Jakub 23
Déry, Tibor 22
Dilong, Rudolf 49, 52, 58
Dobiáš, Rudolf 5
Dobokai 76
Dóczy 72
Dokulil, Jan 59
Dostojevský, F. M. 17, 22, 82, 83, 89
Dsida, Jenő 22
Durych, Jaroslav 59
Džingischán 72
Džunková, Katarína 5, 15, 20, 68, 97

E

Eliot, T. S. 22, 54
Eperjessy, Štefan 74
Erdélyi, József 22

F

Fedor, Michal 45
Ferdinand 76
Florian, Josef 59
Fodor, József 22
Forgáčová, Katarína 68, 74
Forgáč, Žigmund 68
František, pápež 60, 83, 89
Franz, Jan 59
Fučík, Bedřich 59

G

Gál, Evžen 22, 24, 25
Gallik, Ján 5, 7, 21, 26, 33, 34, 40, 63,
64, 71, 97
Gašparovič Hlbina, Pavol 49, 58
Germušková, Marta 5, 27, 31, 34, 35,
40, 97
Giulioti, Domenico 11
Grodiecki, Melichar 67, 68, 71, 72,
73, 98
Grodziecki, Melchior. *Porov.* Gro-
diecki, Melichar
Guardini, Romano 25

H

Habsburgovci 76
Hadjadj, F. 24, 25
Hanus, Ladislav 46
Haranta, Ján 49, 58
Hartmann 60
Heidegger 60
Hertl, Jan 59
Hirka, Ján 38
Hiršal, Josef 25
Hollý, Ján 52
Horváthová, Adriena 68
Hospodár, Michal 6, 24, 25, 37, 44,
63, 98
Hospodár, Michal, st. 38, 43
Hrubín, František 59
Hughes, Ted 21

Ch

Chesterton, G. K. 46
Chuda, Michal 58

I

Illyés, Gyula 22
Izaiáš 80

J

Janaszek-Ivaničková, Halina 13
Ján, evanjelista 37, 75, 80
Javor, Ivan 58
Jékely, Zoltán 22
Jób 5, 16, 18, 23, 28, 29, 30, 31, 32, 40,
50, 52, 53, 54, 65, 66
Joel 80
József, Attila 22
Judáš, apoštol 5, 16, 32, 33, 40, 50, 54,
65, 66, 67, 75, 76
Juhász, Gyula 22

K

Kadmon, Adam 87
Kafka, Franz 22
Kain 72, 75
Kajfáš 32, 33
Kaľata, Dominik 93
Kaľata, Dominik, SJ 38
Kálnoky, László 22
Kasarda, Mikuláš 40
Kiss Szemán, Róbert 22, 25
Klas, Teofil 58
Komora, Jozef. *Porov.* Tóth, Jozef
Komzsík, Attila 63
Korba, Emil 41
Kostohryz, Josef 6, 23, 57, 59, 60, 61,
98
Kosztolányi, Dezső 22
Krajňák, Ján 39
Krasnovský, Blažej 40
Kristus, Ježiš 10, 11, 16, 17, 18, 20, 24,
32, 33, 34, 38, 41, 45, 53, 54, 61,
64, 66, 67, 68, 74, 75, 76, 77, 80,
81, 82, 87, 93, 95
Krizin, Marko. *Porov.* Križín, Marek
Križin, Marek 67, 68, 71, 72, 73, 98

Križka, Teodor 6, 15, 18, 22, 24, 28, 30,
39, 45, 55, 58, 63, 64, 98

Krstiteľ, Ján 10

Krúdy, Gyula 22

Křelina, František 59

Kučera, Martin 6, 25, 57, 61, 98

Kútnik Šmálov, Jozef 27

L

Lakomá-Krausová, Ľudmila 40

Lášek, J. 25

Lazár 51

Lazecký, František 59

Lehár, Ján 31, 34

Lercher 38

Lev XIII., pápež 58

Liba, Peter 40, 64, 95

Lippert, Peter 28, 52, 53

Lukáčová, Ingrid 40

Lukáš, evanjelista 80

Luther, Martin 76

M

Márai, Sándor 22

Maszák, Szegedy 22

Matúš, evanjelista 75, 81

Mauriac, F. 22

Mesiáš. *Porov.* Kristus, Ježiš

Mihálik, Vojtech 58

Michael archanjel 60

Michalíková, Hilda 64

Micheáš 80

Miškin 17

Mojžiš 72, 80

Móricz, Zsigmond 22

Motulko, Ján 22, 49, 52, 58

Murín, Ján 40

N

Németh, László 22

Nezval, Vítězslav 23, 58

Noe 75

Novák, Gorazd. *Porov.* Tóth, Jozef

Novomeský, Ladislav 51, 58

Novotný 80

Nowacki, Henryk 68

O

Ondřík, Pavol 6, 79, 89, 92, 99

Orfeus 53

Orságh Hviezdoslav, Pavol 6, 79, 83,
84, 89, 92, 99

P

Paľa, G. 44

Pálffyová, Katarína. *Porov.* Forgáčová,
Katarína

Panna Mária 68, 73

Partelová, Margita (alebo Margareta?)
5, 63, 69, 98

Passerini, Enzo 5, 34, 71, 77, 98

Pašteka, Július 58

Pazmány, arcibiskup 73

Pilinszký, János 6, 21, 22, 24, 25, 97

Poláček, Vladimír 39

Pongrácz, István. *Porov.* Pongrácz,
Štefan

Pongrácz, Štefan 67, 68, 71, 72, 73, 98

Príhodová, Edita 25

Prikryl, Pavol 25

Prohászka, Otakar 38

Prokúpek, Václav 23

Pudžiš, Tadek 87

Пушкин, Сергеевич Александр 88

R

Radnóti, Miklós 22

Radnóti, Sándor 21
 Rákoczi, Juraj 74
 Ravasi, G. 34
 Renč, Václav 23, 59, 61
 Reynek, Bohuslav 59, 60
 Rotrekl, Zdeněk 23, 59
 Rúfus, Milan 33
 Ryba, Jan 59
 Rybák, Július 39, 44, 87, 89

Ř

Řezníček, Zdeněk 59

S

Sandtner, Štefan 49, 58, 61
 Seifert, Jaroslav 58
 Scheler, Max 60
 Schwarzenberg, Karel. *Porov.* Středa, Jindřich
 Silan, Janko 33, 46, 49, 58
 Simeon 80
 Sirochman, Ernest 40, 44
 Slza, František 22
 Smrek, Ján 58
 Solej, Ivan 38
 Solovjov 41
 Spasiteľ. *Porov.* Kristus, Ježiš
 Srholec, Anton 5
 Stein, Ondrej 68, 73
 Strauss, Pavol 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 33, 34, 39, 44, 46, 58, 72, 79, 82, 83, 86, 87, 89, 97, 99
 Strmeň, Karol 22, 25, 49, 52, 54, 58
 Středa, Jindřich 59
 Sv. Anna 68
 Sv. Augustín 46, 48
 Sv. Ignác z Loyoly 17
 Sv. Ján Pavol II., pápež 41, 49, 65, 68, 69
 Sv. Jozef 61

Sv. Konštantín-Cyrl 51
 Sv. Lukáš evanjelista 18
 Sv. Metod 51, 52
 Sv. Mikuláš 9
 Sv. Pavol 9, 10, 19, 54, 66, 82
 Sv. Tomáš Akvinský 46
 Szabó, Lőrinc 22
 Szénási, Z. 22, 25

Š

Šalamún, kráľ 69
 Šarközi, György 22
 Šavol. *Porov.* Sv. Pavol
 Šprinc, Mikuláš 33, 49, 52, 58
 Štroblová, Jana 25
 Šturák, P. 44
 Švec-Slavkovian, Ján 58

T

Tanquerey 38
 Tekeliová, Dominika 99
 Tischner, Józef 87, 88, 89
 Tóth, Arpád 22
 Tóth, Jozef 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 71, 72, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 88, 89, 93, 95, 97, 98, 99
 Tóth, Michal 38, 40
 Tóthová, Anna 38
 Tóthová, Lucia 38
 Turčány, Viliam 58

U

Ušák Oliva, P. 33, 49, 58

V

Vas, István 22
Veigl, Svetoslav 49, 58
Vodička, Timotheus 59
Vokolek, Vladimír 59
Voříšek, Rudolf 59

W

Weilová, Simona 24
Weöres, Sándor 22

Z

Zahradníček, Jan 6, 19, 21, 22, 23, 24,
26, 59, 97
Zachariáš 80
Zborovjan, Julo 22
Zedníček, Stanislav 59
Zeyer, Julius 59
Zichy 19, 48
Zvonický, Gorazd 49, 52, 58

Ž

Žilka, Tibor 6, 7, 14, 34, 63, 64
Žilková, Marta 12, 13, 14
Žofia 68, 74

Editor: PhDr. Ján Gallik, PhD.

Jozef Tóth a katolícka moderna

Edícia Europica varietas č. 96

Vydavateľ:	Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre Fakulta stredoeurópskych štúdií Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr
Vedecký redaktor:	prof. PhDr. Tibor Žilka, DrSc.
Jazykový redaktor:	PhDr. Ján Gallik, PhD.
Technický redaktor:	Mgr. Patrik Petráš, PhD.
Obálka:	PhDr. Dušan Teplan, PhD., Mgr. Patrik Petráš, PhD.
Summary:	Mgr. Dominika Tekeliová, PhD.
Menný register:	Mgr. Patrik Petráš, PhD.
Náklad:	150 ks
Rozsah:	106 s.
Formát:	A5
Vydanie:	prvé

Tlač EQUILIBRIA, s.r.o., Košice

ISBN 978-80-558-1001-0